

Stefna stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum ríkisins

Almannavarna- og öryggismálaráð

Innanríkisráðuneytið

Mars 2013

EFNISYFIRLIT

Inngangur	5
I. ALMANNAÖRYGGI	6
I. 1 Skilgreining á hugtakinu almannaöryggi	6
I. 2 Þingsályktanir um almannaöryggi	6
I. 3 Markmið og megináherslur	8
II. ALMANNAVARNIR	10
Aðgerðaáætlun: Samhæfingarstarf almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra	12
II. 1 Fyrir hamfarir	12
<i>Hættumat - Áhættugreining</i>	12
Skýrslur	13
Áhættuskoðun almannavarna 2011	13
Skýrslur greiningardeildar ríkislögreglustjóra	14
Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland	15
Niðurstöður „22. júlí nefndarinnar“ vegna hryðjuverkanna í Noregi.....	16
Áhættupættir vegna tæknilegra bilana	16
Áhættupættir af náttúrunnar völdum	17
Áhættupættir af mannavöldum	18
Aðgerðaáætlun: Hættumat og áhættugreining.....	19
Aðgerðaáætlun: Verndun mikilvægra menningarverðmæta	19
II. 2 Mótvægisáðgerðir – Áhættuminnkun	20
Skyldur opinberra aðila og einkaaðila	20
Viðbragðsáætlanir	20
Aðgerðaáætlun: Gerð viðbragðsáætlana	21
Aðgerðaáætlun: Endurskoðun álagsstuðla á mannvirki.....	22
II. 3 Viðbúnaður – Samstarf og samhæfing.....	22
Samhæfingar- og stjórnstöð almannavarna	23
Sviðsábyrgð	23
Ráðuneyti og stofnanir	23
Sveitarfélög	24
Einkaaðilar	24
Aðstoðarlið almannavarna	24
Lykilstofnanir í viðbragðskerfi almannavarna	24
Aðgerðaáætlun: Þjálfun og fræðsla.....	25
II. 4 Viðbragð	25
<i>Viðvaranir og rýming</i>	27
<i>Björgun mannlífa</i>	28
<i>Aðstoð við að takmarka tjón</i>	28
Aðgerðaáætlun: Uppbygging samhæfingarstöðvar	28
Aðgerðaáætlun: Uppbygging aðgerðastjórnstöðva	29
Aðgerðaáætlun: Yfirlýsingar um almannavarnaástand	29
Aðgerðaáætlun: Velferð almennra borgara á hættusvæðum.....	30
Aðgerðaáætlun: Alþjóðleg aðstoð vegna neyðaraðgerða héraendis	30
Aðgerðaáætlun: Aðstoð við Íslendinga erlendis á hættusvæðum.....	31

II. 5 Eftir hamfarir.....	31
<i>Endurreisn</i>	31
<i>Endurmat</i>	31
Aðgerðaáætlun: Endurreisn	31
Aðgerðaáætlun: Endurmat eftir aðgerðir	32
III. VERND MIKILVÆGRA INNVIÐA SAMFÉLAGSINS	33
<i>Fjarskipti, net- og upplýsingakerfi</i>	34
Aðgerðaáætlun: Fjarskipti, net- og upplýsingakerfi	35
Aðgerðaáætlun: Innviðir mælikerfa til eftirlits og rannsókna	36
<i>Orka</i>	37
Aðgerðaáætlun: Orka – Raforkukerfi	37
Aðgerðaáætlun: Hitaveitur.....	38
Aðgerðaáætlun: Jarðefnaeldsneyti	39
<i>Heilbrigðisþjónusta</i>	40
Aðgerðaáætlun: Heilbrigðisþjónusta	40
<i>Matvæla-, fæðu- og neysluvatnsöryggi</i>	41
Aðgerðaáætlun: Fæðuöryggi.....	41
Aðgerðaáætlun: Matvælaöryggi	42
Aðgerðaáætlun: Neysluvatnsöryggi	42
<i>Viðbúnaðar- og neyðarþjónusta</i>	43
Aðgerðaáætlun: Viðbúnaðar- og neyðarþjónusta	43
<i>Samgöngukerfi</i>	44
Aðgerðaáætlun: Á sjó.....	45
Aðgerðaáætlun: Á landi.....	46
Aðgerðaáætlun: Í lofti	47
<i>Æðsta stjórn ríkisins</i>	47
Aðgerðaáætlun: Öryggi æðstu stjórnar ríkisins.....	48
<i>Fjármálakerfi</i>	49
Aðgerðaáætlun: Fjármálakerfi.....	49
IV. LÖGGÆSLA OG ÖRYGGISMÁL	51
Aðgerðaáætlun: Gerð löggæsluáætlunar	52
Aðgerðaáætlun: Aðgerðir gegn skipulagðri glæpastarfsemi	52
Aðgerðaáætlun: Viðbrögð vegna hryðjuverkaógnar	52
Aðgerðaáætlun: Aðgerðir gegn mansali.....	53
Aðgerðaáætlun: Gerð landhelgisgæsluáætlunar	53
Aðgerðaáætlun: Öryggi í fangelsum	54
Aðgerðaáætlun: Landamæravarsla.....	54
Aðgerðaáætlun: Vöktun – viðbragð – leit – björgun	55
Aðgerðaáætlun: Aðgerðir vegna geislavár	55
Aðgerðaáætlun: Aðgerðir vegna sýkla- eiturefna og geislaárása	56

EFTIRLIT OG ÆFINGAR.....	56
Heimildaskrá	57
Gögn sem lögð voru til grundvallar	59
Fylgiskjal 1. Fyrirliggjandi viðbragðsáætlanir	61
Fylgiskjal 2. Lög um almannavarnir nr. 82/2008	63
Fylgiskjal 3. Alþjóðlegt samstarf.....	73
Norðurlandasamstarf.....	73
Evrópusamstarf.....	73
Atlantshafsbandalagið (NATO).....	73
Interpol.....	73
Sameinuðu þjóðirnar.....	73
Fylgiskjal 4. Stofnanir	74
Lögreglan	74
Lögreglustjórar.....	74
Ríkislögreglustjóri	74
Landhelgisgæsla.....	77
Vaktstöð siglinga.....	80
Póst- og fjarskiptastofnun	81
Neyðarlínan ohf.	81
Siglingastofnun	81
Flugmálastjórn	82
Landlæknir – Sóttvarnalæknir.....	82
Geislavarnir ríkisins	83
Veðurstofa Íslands	83
Umhverfisstofnun.....	84
Matvælastofnun	84
Björgunarsveitir.....	85
Rauði krossinn	85

Inngangur

Almannavarna- og öryggismálaráð markar stefnu stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum til þriggja ára.

Í 3. grein laga nr. 82/2008 um almannavarnir segir um stefnumörkun í almannavarna- og öryggismálum:

Stefna stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum skal mörkuð af almannavarna- og öryggismálaráði til þriggja ára í senn. Í almannavarna- og öryggismálastefnu stjórnvalda skal gera grein fyrir ástandi og horfum í almannavarna- og öryggismálum í landinu, fjalla um áhersluatriði varðandi skipulag almannavarna- og öryggismála, forvarnarstarf, nauðsynlega samhæfingu á efni viðbragðsáætlana og starfsemi opinberra stofnana á því sviði, sbr. VI. kafla laga þessara, nauðsynlegar birgðir til þess að tryggja lífsafkomu þjóðarinnar á hættutímum, endurreisn eftir hamfarir og aðrar aðgerðir sem ráðið telur nauðsynlegar til þess að markmið laga þessara náist.

Áherslur í almannavarna- og öryggismálum miða að því að tryggja öryggi borgaranna gagnvart ógnum og tryggja svo sem kostur er að viðbragðskerfið sé vel skipulagt, sveigjanlegt og samhæft svo unnt sé að bregðast við ólíkum aðstæðum vegna mismunandi ógna, staðbundinna sem hnattrænna, fyrirsjáanlegra sem ófyrirsjáanlegra.

Stefna stjórnvalda á sviði almannavarna- og öryggismála tekur til áhættumats, viðbúnaðar og viðbragða gagnvart margvíslegum þáttum, sem ógnað geta samfélagslegu eða borgaralegu öryggi hér á landi (hér eftir nefnt almannaöryggi). Sú stefna sem hér er sett fram er byggð á víðtæku samráði innan stjórnkerfisins.

Almannaöryggi lýtur að öryggi einstaklinga og þjóðfélagshópa, að sjálfsmyndum (identities), gildum og grunnvirkjum samfélagsins, eins og t.a.m. efnahagskerfi, orkukerfi og samgöngu- og fjarskiptakerfi. Til samanburðar er litið svo á að þjóðaröryggi snúist um mat á öryggi ríkisvaldsins og fullveldi landsins. Einkum er horft til hugsanlegra ógna frá öðrum ríkjum eða ríkjabandalögum.

Í þriðju grein mannréttindayfirlýsingar Sameinuðu þjóðanna segir: „Allir eiga rétt til lífs, frelsis og mannhelgi“. Með þessari grein er leitast við að tryggja að öryggi einstaklinga og þjóðfélagshópa byggist á virðingu fyrir mannréttindum, réttaröryggi og lýðræðislegum grundvallarreglum. Íslenskt samfélag og stjórnskipan byggir á virðingu fyrir mannréttindum, frelsi einstaklingsins og jafnrétti. Almannaöryggi miðar að því að vernda heilnæmt umhverfi, réttaröryggi, stöðugleika í stjórnskipulegu, efnahagslegu, menningarlegu og félagslegu tilliti.

Stefna almannavarna- og öryggismálaráðs fyrir árin 2013–2015 miðar að því að tryggja heildaryfirsýn yfir áhættuþætti og aðgerðir sem nauðsynlegar þykja á sviði almannavarna og málefna sem varða innra öryggi samfélagsins og stuðla að markvissum og samhæfðum viðbrögðum.

Með hliðsjón af þeirri áherslu sem lögð er á samhæfingu og samþættingu áætlana í Sóknaráætlun 2020 er á því byggt að stefna almannavarna- og öryggismálaráðs og markmið hennar taki til allra þátta almannavarna- og öryggismála og verði aðrar áætlanir á því sviði samþættaðar henni, svo sem gerð löggæslu-, landhelgisgæslu- og landamæraáætlunar og aðgerðaáætlunar gegn mansali.

I. ALMANNAÖRYGGI

I. 1 Skilgreining á hugtakinu almannaöryggi

Í samræmi við ákvæði 3. gr. laga um almannavarnir er byggt á víðtækri skilgreiningu á öryggishugtakinu með sama hætti og gert var í *Áhættumatsskýrslu fyrir Ísland* sem kom út á vegum utanríkisráðuneytisins árið 2009.¹ Í víðtækri skilgreiningu á öryggishugtakinu felst að greiningarþættir öryggismála séu þrjár: Þjóðaröryggi, samfélagslegt og borgaralegt öryggi, og hnattrænir og þverþjóðlegir áhættuþættir. Þessir þættir skarast með ýmsu móti í samræmi við bein tengsl ytra og innra öryggis ríkja.

Í þessari stefnu er lagður til grundvallar sá greiningarþáttur í öryggismálum sem varðar borgaralegt og samfélagslegt öryggi eins og það er skilgreint í áhættumatsskýrslunni frá 2009:²

Borgaralegt eða samfélagslegt öryggi, eins og það er skilgreint hér, snýr... að öryggi einstaklinga og þjóðfélagshópa, sjálfsmynda (identities), gilda og grunnvirkja, eins og efnahags-, orku- og samgöngukerfis. Skipulögð glæpastarfsemi, náttúruhamfarir og hryðjuverk teljast t.d. ógnir við samfélagslegt öryggi. Hnattrænir og þverþjóðlegir áhættuþættir lúta einnig að öryggi einstaklinga og þjóðfélagshópa. Til þeirra teljast m.a. skipulögð glæpastarfsemi, mansal, hryðjuverk, náttúruhamfarir, mengunarslys, loftslagsbreytingar, farsóttir og gjöreyðingarvopn.

Eitt af mikilvægustu hlutverkum ríkisvaldsins er að tryggja öryggi almennings, samfélagsins og ríkisins. Öryggi samfélags og ríkis er stefnt í hættu þegar atburðir verða af völdum manna eða náttúruafla sem ógna hagsmunum þjóðarinnar. Almannaöryggi og þjóðaröryggi varða því grundvallarhagsmuni sem ríkisstjórn og aðrir opinberir aðilar leitast við að verja.

I. 2 Þingsályktanir um almannaöryggi

Á undanförunum árum hefur Alþingi samþykkt sex þingsályktanir sem varða almannaöryggi og neyðar- og öryggisþjónustu. Þær eru eftirfarandi:

- Þingsályktun um stefnu Íslands í málefnum norðurslóða, samþykkt 28. mars 2011.
- Þingsályktun um mótun þjóðaröryggisstefnu fyrir Ísland, samþykkt 16. september 2011.
- Þingsályktun um aðgerðir gegn skipulagðri glæpastarfsemi, samþykkt 11. júní 2012.
- Þingsályktun um grundvallarskilgreiningar löggæslu á Íslandi og gerð löggæsluáætlunar fyrir Ísland, samþykkt 19. júní 2012.
- Þingsályktun um fjögurra ára fjarskiptaáætlun fyrir árin 2011-2014, samþykkt 29. nóvember 2012.
- Þingsályktun um tólf ára fjarskiptaáætlun fyrir árin 2011-2022, samþykkt 29. nóvember 2012.

¹ *Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland: hnattrænir, samfélagslegir og hernaðarlegir þættir*. Utanríkisráðuneytið. Rv. 2009, bls. 11-12.

² *Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland*.

Með þingsályktun um stefnu Íslands í málefnum norðurslóða, sem var samþykkt á Alþingi 28. mars 2011, var ríkisstjórninni falið að fylgja eftir tólf meginþáttum í málefnum norðurslóða sem miða að því að tryggja hagsmuni Íslands vegna loftslagsbreytinga, umhverfis- og auðlindamála, siglinga og samfélagsþróunar og tryggja samstarf við önnur ríki og hagsmunaaðila um málefni svæðisins. Meðal annars ber íslenskum stjórnvöldum að stuðla að almennu öryggi á norðurslóðum. Sameiginlegir öryggishagsmunir felast í eftirliti og viðbragðsgetu vegna áhættuþátta, ekki síst þeirra sem tengjast umhverfisslysum, sjóslysum og skipaumferð, í tengslum við auðlindanýtingu. Huga þarf sérstaklega að mengunarvörnum vegna umferðar flutningaskipa við landið. Einnig er í þingsályktuninni vikið að eflingu samstarfs um borgaralegt eftirlit og viðbúnað á svæðinu, svo sem með styrkingu björgunarliðs, strandgæslu og löggæslu sem og bættri viðbragðsgetu á sviði björgunar og mengunarvarna á sjó.³

Í september 2011 samþykkti Alþingi þingsályktun um mótun þjóðaröryggisstefnu fyrir Ísland. Með þingsályktuninni var ákveðið að utanríkisráðherra skipaði nefnd tíu þingmanna til að vinna tillögur að þjóðaröryggisstefnu fyrir Ísland. Hlutverk hennar er að fjalla um og gera tillögur um stefnu sem tryggi þjóðaröryggi landsins á grundvelli her- og vopnleysis. Í greinargerð með tillögunni segir að nefndinni beri að taka mið af áhættumatskýrslu fyrir Ísland frá árinu 2009, stofnsáttmála Sameinuðu þjóðanna og öðrum alþjóðlegum skuldbindingum Íslands, skilgreina meginforsendur stefnunnar og setja fram tillögur um markmið og leiðir. Þá ber henni að afmarka hvernig þjóðaröryggisstefna tengist fyrirliggjandi stefnumörkun á sviði almannavarna og hvernig alþjóðasamstarf, og þá einkum á sviði þjóðaröryggismála, getur stutt stjórnvöld við gæslu almannaöryggis. Nefndinni er ætlað að horfa sérstaklega til tengsla þjóðaröryggisstefnu og almannavarna og öryggisstefnu á grundvelli almannavarnalaganna frá 2008.

Í álit meirihluta utanríkismálanefndar kom fram að í ljósi þess hve öryggishugtakið hafi breyst mikið á undanförunum árum skyldi nefndin skoða það á breiðum grunni. Við störf nefndarinnar verði athyglinni m.a. beint að eftirtöldum atriðum: Umhverfisvá, s.s. vegna náttúruhamfara og áhrifa loftslagsbreytinga, heilsufarslegri vá, t.d. vegna farsóttu, mengunarvörnum, fæðuöryggi, siglingaöryggi, netöryggi, fjarskiptaöryggi, hættu sem stafar af alþjóðlegri glæpastarfsemi og þannig mætti áfram telja.

Í júní 2012 samþykkti Alþingi þingsályktun um aðgerðir gegn skipulagðri glæpastarfsemi. Með henni var innanríkisráðherra falið að undirbúa heildstæða aðgerðaáætlun gegn skipulagðri glæpastarfsemi í samvinnu við hlutaðeigandi ráðuneyti og stofnanir, auk allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis. Í greinargerð með þingsályktuninni kemur fram að frá árinu 2008 hafi greiningardeild ríkislögreglustjóra fylgst náið með þróun skipulagðra glæpasamtaka hérlendis. Umsvif erlendra glæpahópa hafa aukist til muna, meiri harka hefur færst í íslenska undirheima en áður hefur þekkt, ofbeldi verður sífellt grófar og vopnasmygl og vopnaburður tíðari.

Aðgerðir lögreglu hafa dregið úr og hægt á þessari þróun en í þingsályktuninni segir að það sé mat löggæsluyfirvalda að óhjákvæmilegt sé að halda áfram átaksverkefni gegn skipulagðri glæpastarfsemi sem stofnað var til árið 2011. Með samhæfðum viðbrögðum íslenskrar stjórnslu, Alþingis, lögreglu, annarra stofnana og samfélagsins í heild sé unnt að stemma stigu við skipulagðri brotastarfsemi. Innanríkisráðuneytið hafi veitt þessu starfi forystu og muni gera það áfram.

³ Þingsályktun um stefnu Íslands í málefnum norðurslóða. Samþykkt á Alþingi 28. mars 2011.

Þingsályktun um grundvallarskilgreiningar löggæslu á Íslandi og gerð löggæslu-áætlunar fyrir Ísland var samþykkt á Alþingi 19. júní 2012. Var innanríkisráðherra falið að skipa nefnd hagsmunaaðila og fulltrúa allra þingflokka á Alþingi um grundvallarskilgreiningar á löggæslu og gerð löggæsluáætlunar fyrir Ísland – að skilgreina öryggisstig, þjónustustig og mannaflapörf lögreglu og gera grein fyrir fjármagnspörf.

Í greinargerð með þingsályktunartillögunni kemur fram að leggja þurfi ítarlegt mat á hættur og ógnir sem steðja að samfélaginu. Nærtækt sé að taka mið af vinnu sem liggur fyrir í hættumati sem utanríkisráðherra fól sérstökum starfshópi að vinna að undir lok árs 2007. Þá liggja fyrir vinna sem greiningardeild ríkislögreglustjóra hefur unnið og beinist að því að meta þær hættur sem steðja að héraendis vegna hryðjuverka og skipulagðrar glæpastarfsemi. Einnig þurfi að taka mið af hættumati í tengslum við margháttuð verkefni almannavarna (eldgos, snjóflóð, jarðskjálfta o.s.frv.) en hlutverk lögreglu við framkvæmd almannavarnaverkefna er mjög umfangsmikið og krefst mikils mannafla.

Í **þingsályktun um fjögurra ára fjarskiptaáætlun fyrir árin 2011–2014**, sem var samþykkt 29. nóvember 2012, er kveðið á um að m.a. skuli unnið að verkefnum er varða örugg fjarskipti. Meðal þeirra verkefna eru mótun stefnu stjórnvalda um net- og upplýsingaöryggi og vernd upplýsingainviða er varða þjóðaröryggi, framtíðarskipan á fyrirkomulagi öryggisstjórnunar á grunnstoðum fjarskipta á neyðarstundu og kröfur til neyðarfjarskipta. Einnig er kveðið á um að mikilvægir fjarskiptainviðir verði skilgreindir og kortlagðir og gerðar viðbragðsáætlanir í samstarfi við fjarskiptafyrirtæki og neyðar- og viðbragðsaðila. Fleiri verkefni eru talin upp í fjarskiptaáætlun sem lúta að öruggum fjarskiptum og teljast því hluti af þeirri stefnu sem hér er gerð grein fyrir.

Í **þingsályktun um tólf ára fjarskiptaáætlun fyrir árin 2011–2022** sem var samþykkt á Alþingi 29. nóvember 2012 er lagður grunnur að framþróun íslensks samfélags á sviði fjarskipta. Varðandi langtímamarkmið um örugg fjarskipti er m.a. kveðið á um að stjórnvöld móti stefnu um netöryggi og vernd fjarskiptainviða og upplýsingakerfa til samræmis við önnur Evrópuríki. Þá er kveðið á um að virkni neyðarfjarskiptakerfa verði skilgreind og bætt gagnvart skilgreindum áföllum. Fleiri samtengd markmið eru talin upp í fjarskiptaáætlun um örugg fjarskipti og teljast því liður í þeirri stefnumörkun sem hér er lögð fram.

I. 3 Markmið og megináherslur

Meginmarkmið stefnu í almannavarna- og öryggismálum er eftirfarandi:

Öruggt samfélag, þar sem líf og heilsa almennings, umhverfi og eftir atvikum eignir njóta verndar á hættustundu og komið er í veg fyrir að upplausnarástand skapist vegna hamfara.
--

Öruggi samfélagsins er á ábyrgð allra. Viðbragðskerfið í almannavarna- og öryggismálum þarf að bregðast við áföllum sem ein heild. Forsenda fyrir því er skilvirkt samstarf stjórnsýslustiga, stofnana og samtaka sem vinna að öryggis- og almannavarnamálum.

Unnið verður að því að ná framangreindu markmiði með því að virkja sem flesta í þágu almannaöryggis og tryggja að jafnan séu tiltæk úrræði og áætlanir í því skyni að verja meginstoðir samfélagsins. Samvinna almennings, stjórnvalda, sveitarstjórna, vísindamanna og stofnana stuðlar að stöðugri þróun viðbragðskerfisins svo unnt sé að bregðast við hættu- eða neyðarástandi með skilvirkum aðgerðum, sem byggjast á virðingu fyrir grundvallarréttindum og mannhelgi. Ofangreint markmið á að leggja til grundvallar áætlanagerð og aðgerðum á sviði almannavarna, löggæslu og landhelgisgæslu, aðgerð-

um gegn skipulagðri glæpastarfsemi, mansali og hryðjuverkastarfsemi, á sviði leitar og björgunar, siglingaverndar, flugverndar, hafnarverndar, fjarskiptaöryggis, netöryggis, fjármálaöryggis, umhverfisverndar, matvæla- og vatnsöryggis, heilbrigðis og sóttvarna, geislavarna og orkuöryggis.

Með hliðsjón af framangreindum markmiðum eru megináherslur næstu þriggja ára eftirtaldar:

- **Almannavarnir**
Viðbrögð stjórnvalda, stofnana og samtaka á hættustundu verði skilvirk og samhæfð.
- **Mikilvægir samfélagsinnviðir**
Stuðlað verði að órofa virkni mikilvægra samfélagsinnviða.⁴
- **Löggæsla og öryggismál**
Öryggi einstaklinga og þjóðfélagshópa, sem og samfélagslegur stöðugleiki, verði tryggt eins og kostur er gagnvart ógnum af mannavöldum, vegna náttúruhamfara eða hnattrænna áhættuþátta, s.s. stórfelldra ofbeldisverka, skipulagðrar glæpastarfsemi, farsóttá eða mengunar.

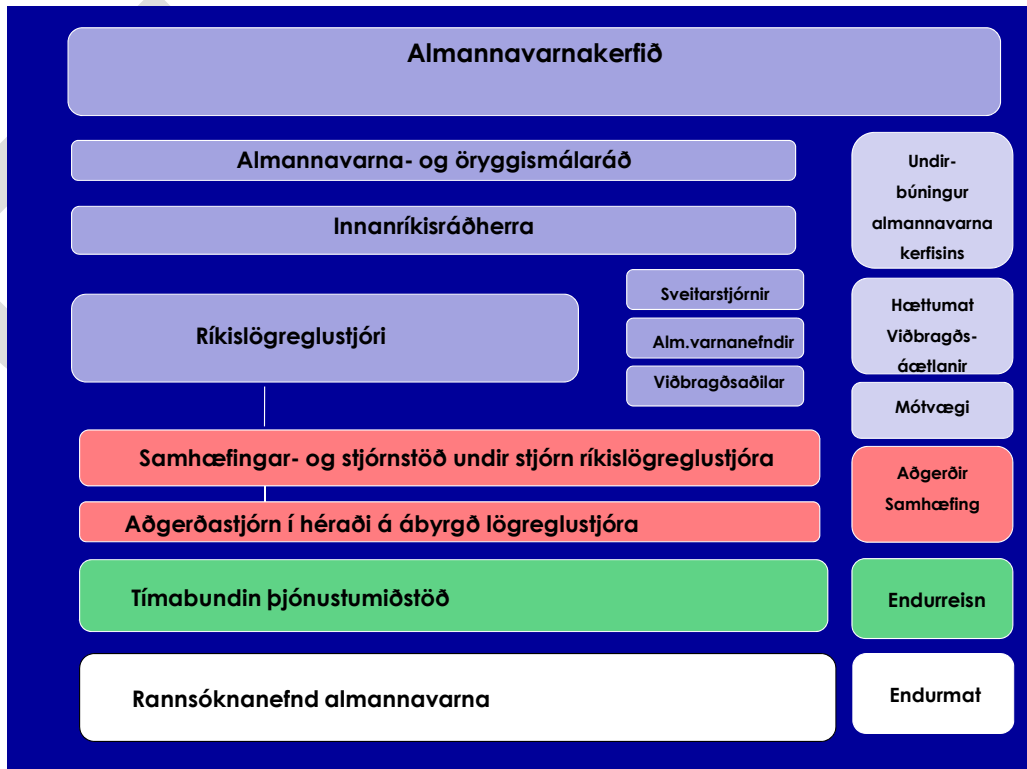
Þessar áherslur eru útfærðar nánar í aðgerðaáætlun til þriggja ára.

⁴ Sjá skilgreiningar: Protection of 'critical infrastructure' and the role of investment policies relating to national security. OECD 2008. <http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/40700392.pdf>.

II. ALMANNAVARNIR

Öflugt og gott samstarf stjórnsýslustiga, stofnana og samtaka að öryggismálum hér á landi og á alþjóðavettvangi er forsenda þess að unnt sé að bregðast við áföllum.

Mynd 1. Skipulag almannavarnakerfisins

Ein af grunnvallarforsendum vel heppnaðra og samhæfðra viðbragða við neyðarástandi byggist á samræmdu verkskipulagi sem unnið er eftir, þekkingu manna á því og sam-eiginlegum skilningi samstarfsaðila á hugtökum sem notuð eru.

Könnun á áfallapoli samfélagsins, áhættuskoðun og mótvægisáðgerðir, s.s. gerð við-bragðsáætlana eru forsenda þess að tryggja fumlauis viðbrögð á hættustundu undir einni samræmdri stjórn.

Í áhættumatskýrslu fyrir Ísland frá árinu 2009 og í áhættuskoðun almannavarna frá 2011 kemur fram að á undanförunum árum hafa verið gerðar auknar kröfur til stjórnvalda um að tryggja öryggi almennings. Að sama skapi er ljóst að árangur viðbragðskerfis almanna-varna og neyðarstjórnunar í hættuástandi byggir á trausti og tiltrú almennings á viðbragðsaðila og að öll framkvæmd byggir á virðingu fyrir mannréttindum og mannhelgi.

Áhersla er lögð á árangursríkar og samhæfðar aðgerðir stjórnvalda, stofnana og samtaka til að koma í veg fyrir hættu- eða neyðarástand þegar brugðist er við fyrirsjáanlegri ógn. Skipulag almannavarna og almannavarnakerfið í heild þarf að vera í stöðugri þróun í virku sambandi við almenning, vísindamenn, stjórnvöld og stofnanir.

Efla ber öryggissamstarf og samvinnu við Norðurlöndin og önnur grannríki, t.d. á sviði eftirlits og vöktunar á Norður-Atlantshafi, leitar og björgunar og viðbragða vegna náttúruhamfara og skipulagðrar glæpastarfsemi.

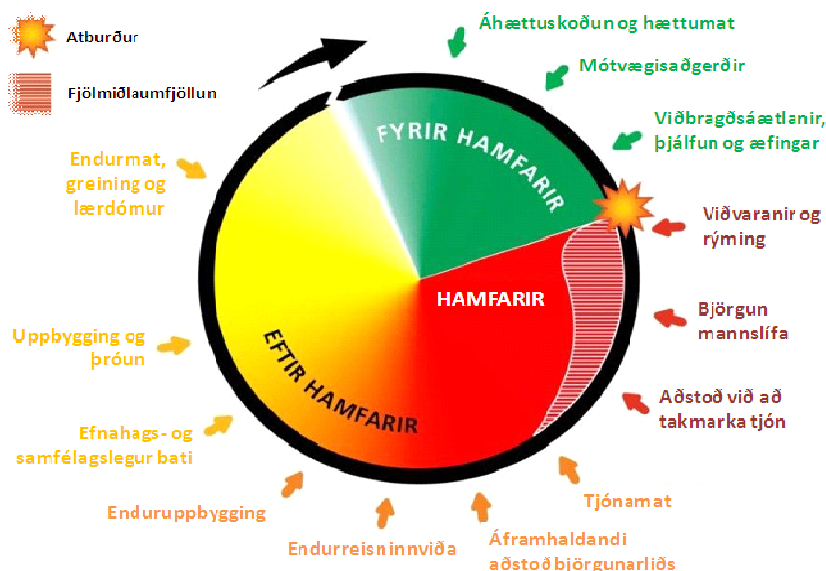
Slík samvinna á að taka bæði til viðbúnaðar og viðbragðsáætlana hér á landi, sem og þátttöku í alþjóðlegum aðgerðum. Íslenskir viðbragðsaðilar hafa sýnt að þeir hafa fulla burði til þess að vinna með samstarfsaðilum á alþjóðavettvangi og innanlands. Óhjákvæmilegt er að búa þannig að þeim innlendu stofnunum, sem að þessum öryggisþáttum koma, að þær geti tekist á við ógnir gagnvart almannaöryggi hér á landi og í íslenski lögsögu í samstarfi við hliðstæðar stofnanir heima og erlendis.

Við framkvæmd á stefnu stjórnvalda er byggt á nálgun og verkferlum við áhættustjórnun sem sannað hafa gildi sitt, einkum á vettvangi almannavarna. Styrkur og sveigjanleiki viðbragðskerfisins, hvort sem um er að ræða viðbrögð í almannavarnaástandi eða í daglegum störfum við neyðar- og öryggisþjónustu, byggir á eftirfarandi grundvallarreglum:

- **Sviðsábyrgðarreglan:** Sá aðili sem fer venjulega með stjórn tiltekins sviðs samfélagsins, tiltekins svæðis eða umdæmis skal skipuleggja viðbrögð og koma að stjórn aðgerða þegar hættu ber að höndum.
- **Grenndarreglan:** Staðbundin stjórnvöld undirbúa fyrirbyggjandi ráðstafanir og viðbragðsáætlanir.
- **Samkvæmnisreglan:** Á hættutímum sér yfirvald eða stofnun um björgunarstörf á verksviði sínu.
- **Samræmingarreglan:** Allir viðbragðsaðilar samhæfa störf sín við undirbúning á aðgerðum vegna hættuástands þannig að búnaður og mannaflí sé nýttur á árangursríkan hátt.

Verkefni á sviði almannaöryggis endurspeglar svonefnda „hringrás almanna“ sem sjá má á mynd 2. Aðaláherslan er á aðgerðir og viðbúnað fyrir hamfarir til að draga úr hættu sem atburður getur valdið, í öðru lagi samhæft viðbragð á neyðarstundu og í þriðja lagi aðgerðir eftir hamfarir til að takast á við afleiðingar þeirra.

Mynd 2. Almannaöryggishringrásin

Heimild: *Áhættuskoðun almanna: helstu niðurstöður*. [Ritstjóri Guðrún Jóhannesdóttir]. [Reykjavík] : Ríkislögreglustjórnin, almannavarnadeild, 2011.

Lögð er áhersla á markvissa uppbyggingu almannavarnakerfisins á grunni framan- greindra gundvallarreglna og að viðbragðsaðilar tileinki sér alla jafna sambærilegt verklag innan almannavarnahringrásarinnar.

Hér á eftir verður gerð grein fyrir uppbyggingu almannavarnakerfisins með hliðsjón af helstu meginþáttum almannavarnahringrásarinnar. Almennavarnadeild ríkislögreglustjóra gegnir samræmingar- og samhæfingarhlutverki innan almannakerfisins.

Aðgerðaáætlun: Samhæfingarstarf almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra

Markmið:	Að efla leiðandi hlutverk almannavarnadeildar svo viðbragðskerfinu sé gert kleift að takast á við ógnir og framkvæmd almannavarna- og öryggismálastefnu stjórnvalda.
Ábyrgð:	Innanríkisráðherra.
Þátttakendur:	Forsætisráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti, ríkislögreglustjóri.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að fjölga starfsmönnum almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra. Á árinu 2013 verði starfsmenn níu og við lok þess tíma sem stefnan nær til verði þeir tólf. 2. Útbúa upplýsingavef til að koma upplýsingum til almennings með skipulegum hætti. 3. Að efla samstarf almannavarnadeildar við vísindamenn á sviði náttúru- og félagsvísinda. 4. Að SÁBF-kerfið (Stjórnun, áætlun, bjargir og framkvæmd) verði endurskoðað í samstarfi allra viðbragðsaðila. 5. Að gera samræmt hugtakasafn vegna samningu viðbragðsáætlana. 6. Að skilgreina þarfir og kröfur til landupplýsinga og kortagerðar sem nota þarf í tengslum við almannavarnir. 7. Að auka þátttöku almannavarnadeildar í norrænu almannaöryggissamstarfi á grundvelli HAGA-yfirlýsingarinnar frá 2009 (HAGA-yfirlýsingin; viljayfirlýsing norrænna ráðherra almannavarna um aukið samstarf Norðurlandanna á sviði almannavarna).

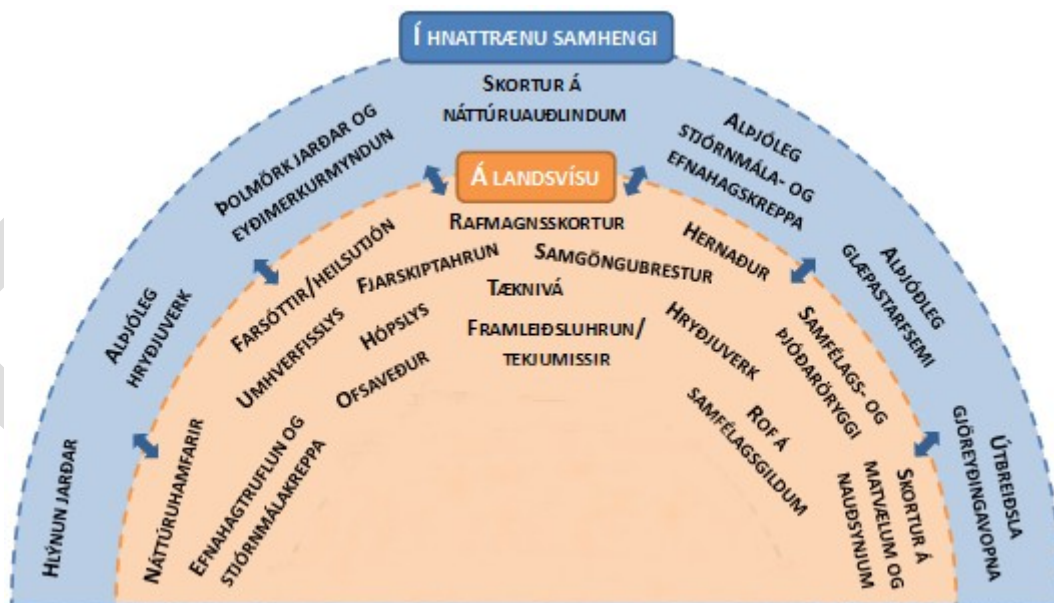
II. 1 Fyrir hamfarir

Hættumat - Áhættugreining

Hættumat og áhættugreining felast í því að gera kerfisbundið grein fyrir þeirri ógn sem fyrir hendi er. Tilgangurinn er að meta umfang og líkindi á mögulegum atburðum og hættu á að vá sé til staðar á ákveðnum svæðum. Hættumat felur þannig í sér mat á því sem menn þekkja og geta séð fyrir. Hættuástand getur einnig skapast vegna ógnar sem alls ekki var fyrir séð og því er mikilvægt að viðbragðskerfið búi yfir aðlögunarhæfni og sveigjanleika. Hættumat verður að byggja á vísindalegum grunni og framkvæma með hliðsjón af alþjóðlegri þróun. Því hljóta stjórnvöld að eiga samstarf við aðrar þjóðir á sviði

almannaöryggis eins og reynsla undangenginna ára sýnir. Við hættumat er því byggt á heildarsýn á ógnir.⁵

Mynd 3. Áhættupættir

Heimild. Byggt á *Áhættuskoðun almannavarna: helstu niðurstöður*. [Ritstjóri Guðrún Jóhannesdóttir]. [Reykjavík] : Ríkislögreglustjórnin, almannavarnadeild, 2011.

Stefna í almannavarna- og öryggismálum tekur til staðbundinna, hnattrænna, samfélagslegra og mannglegra áhættupátta. Vegna hnattrænna áhættupátta er brynt að taka mið af alþjóðlegri þróun og endurmeta viðbúnað á sviði almannaöryggis reglulega, bæði með hliðsjón af innlendri og alþjóðlegri þróun. Staðbundnir áhættupættir tengdir íslenskrri náttúru eru margvíslegir, s.s. eldgos með hraunrennsli og öskufalli, jökulhlaup, aurskriður, sjávarflóð og snjóflóð, jarðskjálftar, ofsaveður og ófærð.

Skýrslur

Við mat á áhættupáttum er í stefnu þessari byggt á áhættuskoðun almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra frá 2011, samþykktum almannavarna- og öryggismálaráðs, matsskýrslum greiningardeildar ríkislögreglustjóra á sviði löggæslu- og öryggismála, skýrslu óháðrar rannsóknarnefndar sem norsk stjórnvöld settu á fót vegna sprengjuárásarinnar í Ósló og fjöldamorðanna í Útey 22. júlí 2011⁶ og áhættumatsskýrslu utanríkisráðherra frá 2009. Þá er stuðst við þingsályktanir er varða almannaöryggi.

Áhættuskoðun almannavarna 2011

Árin 2008–2010 fór fram á vegum almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra áhættuskoðun í öllum lögregluumdæmum landsins í samvinnu við íbúa, viðbragðsaðila og sveitarstjórnir. Í kjölfarið var svo gefin út árið 2011 skýrsla, sem ber heitið *Áhættuskoðun*

⁵ *Áhættuskoðun almannavarna: helstu niðurstöður*. [Ritstjóri Guðrún Jóhannesdóttir].

[Reykjavík] : Ríkislögreglustjórnin, almannavarnadeild, 2011, bls. 43.

⁶ 22. juli kommisjonen. <http://www.22julikommissjonen.no/Rapport>.

*almanavarna: helstu niðurstöður,*⁷ og má kalla hana tímamótaverk vegna þess að aldrei áður hafði verið gerð jafn umfangsmikil og skipuleg greining á fjölþættum viðfangsefnum almanavarna um land allt.

Markmið þessarar áhættuskoðunar var að öðlast heildarsýn yfir áhættuþætti svo hægt yrði að forgangsraða aðkallandi aðgerðum. Skoðaðir voru hugsanlegir atburðir sem geta ógnað heilsu og lífi fólks, verðmætum, umhverfi eða samfélaginu á einhvern hátt og metnar líkur á því að þeir muni eiga sér stað, hvað orsakar þá og hvaða afleiðingar þeir geta haft. Niðurstöðurnar varða í fyrsta lagi atburði í náttúrunni, í öðru lagi umhverfi og heilsu og í þriðja lagi nauðsynlega virkni samfélagsins og öryggismála. Fram kemur að loftslagsbreytingar og áhrif þeirra á náttúru, umhverfi, heilsu, innviði og öryggismál þurfi að skoða sérstaklega. Þá er áréttað að brýnt sé að endurskoða almennar neyðaráætlanir almanavarna.

Meginniðurstöður skýrslunnar lúta að viðbúnaði við náttúruvá og hópslysum en einnig leiðir hún í ljós ríka þörf á að skilgreina nánar stöðu og viðbúnað mikilvægustu innviða og þjónustu, innbyrðis tengsl, viðbragð og vernd gegn ógnum sem að þeim kunna að steðja. Margar ógnir við innviði og öryggi samfélagsins eru óháðar svæðum og landshlutum og geta haft áhrif á landinu öllu. Því þarf að framkvæma áhættuskoðun vegna slíkra ógna með heildstæðum hætti á landsvísu. Þá er lýst þeirri framtíðarsýn almanavarna „að umdæmin hafi skilgreint viðbragð við þeim hættum sem þau búa við og áhættustjórnun verði virkur ferill í almanavörnum framtíðarinnar þar sem allir bera ábyrgð og vinna saman að áfallalönu samfélagi.“⁸

Vinna er þegar hafin á grundvelli áhættuskoðunarinnar. Þar má nefna hættumat vegna eldgosa, viðbragðsáætlun vegna gróðurelda, jarðskjálfta, viðbragðsáætlanagerð og æfingar vegna hópslysa á sjó, á flugvöllum og í umferðinni.

Skýrslur greiningardeildar ríkislögreglustjóra

Greiningardeild ríkislögreglustjóra leggur mat á hættu af skipulagðri glæpastarfsemi og hryðjuverkum og er einnig gert að rannsaka landráð og brot gegn stjórnskipan ríkisins og æðstu stjórnvöldum þess. Matsskýrslur deildarinnar eru unnar á breiðum grunni þar sem tekið er mið af þróun mála hérlendis og erlendis. Í matsskýrslunum er markmiðið m.a. að segja fyrir um líklega þróun hér á landi.

Á vegum ríkislögreglustjóra á Norðurlöndunum eru árlega gerðar áhættumatsskýrslur (NOCTA. Nordic Organized Crime Threat Assessment). Greiningardeildin tekur þátt í gerð þeirra en þar er lagt mat á skipulagða glæpastarfsemi og líklega framvindu á Norðurlöndunum. Þá leggur greiningardeild Europol til samsvarandi upplýsingar í hættumatsskýrslu stofnunarinnar um skipulagða glæpastarfsemi í Evrópu (SOCTA. Serious Organized Crime Threat Assessment).

Greiningardeild ríkislögreglustjóra hefur metið hættuna af skipulagðri glæpastarfsemi og hefur spá hennar gengið eftir síðustu ár. Dæmi eru um glæpahópa hérlendis sem eiga aðild að alþjóðlegum glæpasamtökum. Þessum hópum hefur fylgt aukinn vopnaburður afbrotamanna, meiri harka og aukið ofbeldi. Alþjóðleg glæpagengi koma í auknum mæli að skipulagðri brotastarfsemi hér á landi og stunda m.a. innbrot, fíkniefnasölu og hand-

⁷ *Áhættuskoðun almanavarna: helstu niðurstöður.* [Ritstjóri Guðrún Jóhannesdóttir].

[Reykjavík] : Ríkislögreglustjórnin, almanavarnadeild, 2011.

⁸ Áhættuskoðun almanavarna, bls. 19.

rukkun. Á fíkniefnamarkaði eru hörð efni meira áberandi en áður og einnig eru líkur á að mansal fari vaxandi.

Hryðjuverkaógn hefur um árabil verið talin lítil að mati lögreglu og lengst af haldist í hendur við mat yfirvalda á hinum Norðurlöndunum. Mikilvægt er að fylgjast grannt með gangi mála í nágrannaríkjunum. Greiðari för fólks og betri samskiptamöguleikar þvert á landamæri geta skapað aukna hættu á að hérlendis verði framin hryðjuverk eða að fram fari undirbúningur fyrir hryðjuverkaárásir í öðrum löndum. Því þarf að meta reglulega hvort þörf sé á frekari viðbúnaði hérlendis vegna mögulegrar hryðjuverkastarfsemi.

Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland

Utanríkisráðuneytið gaf út skýrslu í mars 2009 sem ber heitið *Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland: hnattrænir, samfélagslegir og hernaðarlegir þættir*.⁹ Skýrslan er afrakstur vinnu þverfaglegs starfshóps. Niðurstöður skýrslunnar byggja á víðtækri skilgreiningu á öryggis-hugtakinu og því að greiningarþættir öryggismála séu þrjú: Þjóðaröryggi, samfélags-legt/borgaralegt öryggi og hnattrænir og þverþjóðlegir áhættuþættir. Greiningarþættirnir skarast með ýmsu móti í samræmi við bein tengsl ytra og innra öryggis ríkja. Áhættu-matið byggist jafnframt á víðtæku samráði innan íslenska stjórnkerfisins auk þess sem haft var samráð við stjórnvöld annarra ríkja og alþjóðastofnanir.

Í skýrslunni er fjallað um alþjóðlega áhættuþætti sem hafa víðtæk samfélagsáhrif og geta valdið kerfishruni. Til þeirra þáttu teljast efnahagsógnir, farsóttir, náttúruhamfarir, hernaður, beiting gereyðingarvopna og hryðjuverk. Enn fremur er sjónum beint að skipulagðri glæpastarfsemi og mansali en þessir þættir grafa undan samfélagsöryggi, öryggi einstaklinga og réttarríkinu. Loks er í skýrslunni fjallað um þætti sem snerta öryggi samfélagsinnviða, gæslu loft- og landhelgi, netöryggi, öryggi orkukerfisins, flugöryggi, siglingaöryggi og mengunarvarnir, matvæla- og vatnsöryggi, öryggi vega og fjarskipta-öryggi.

Í áhættumatsskýrslunni segir að m.a. þurfi að rannsaka frekar öryggi stjórnkerfisins, þingsins og dómskerfisins, njósnir erlendra ríkja, áhrif uppbóta á innra öryggi og öryggi Íslendinga sem búa erlendis. Þá þurfi að huga að öryggi mikilvægra innviða og hvaða áhrif einkavæðing hefur haft á þá, s.s. einkavæðing fjarskiptakerfisins, símakerfisins og bankakerfisins.

Í skýrslunni er lögð til grundvallar sú staðreynd að hefðbundin mörk milli innra og ytra öryggis ríkja eru óljósari en áður og því ókleift að meta hnattræna áhættuþætti og mótvægisáðgerðir á grundvelli slíkrar aðgreiningar¹⁰. Fram kemur það mat að engar vís-bendingar séu um að hernaðarógn muni steðja að Íslandi í náginni framtíð. Lega landsins og herleysi skapi Íslendingum sérstöðu. Áhersla í öryggismálum hafi t.a.m. flust frá hefðbundnum landvörnum vegna hernaðarógnar til öryggisráðstafana sem borgaralegar stofnanir sinna. Íslendingar verði þó eins og aðrar þjóðir að taka tillit til alþjóðlegrar þróunar og endurmeta öryggisþarfir sínar reglulega þar sem þær geti breyst snögglega. Öryggi sé þó í auknum mæli tekið að snúast um borgara og samfélag í stað þess að einskorðast við fullveldi og landsvæði ríkja. Æ fleiri ríki nálgist öryggismál nú með þessum hætti.

⁹ *Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland: hnattrænir, samfélagslegir og hernaðarlegir þættir*. Utanríkisráðuneytið. Reykjavík 2009.

¹⁰ *Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland*, bls. 11.

Í áhættumatsskýrslunni eru settar fram margvíslegar ábendingar um úrbætur. Tekið er mið af þeim í þeirri stefnu sem hér birtist.

Niðurstöður „22. júlí nefndarinnar“ vegna hryðjuverkanna í Noregi

Rannsóknarnefnd sem norsk stjórnvöld skipuðu í kjölfar sprengjuárásarinnar í Ósló og fjöldamorðanna í Útey 22. júlí 2011 skilaði niðurstöðum í skýrslu 13. ágúst 2012.¹¹ Í henni eru yfirlit norskra öryggismála og norska lögreglan gagnrýnd. Í skýrslunni metur rannsóknarnefndin öryggismál í Noregi á heildstæðan hátt og fer skipulega yfir helstu þætti í tengslum við voðaverkin í Ósló og Útey. Nefndin gerir 31 tillögu til úrbóta innan norskrar stjórnsýslu og á sviði öryggismála sem hún telur brýnt að hrinda í framkvæmd.

Norska nefndin komst að þeirri niðurstöðu í rannsókn sinni að stjórnun, samskipti, menningarbragur og viðhorf hafi haft meiri áhrif á hvernig fór þann 22. júlí 2011 heldur en ónógar lagaheimildir, skipulag eða gildismat samfélagsins. Meðal annars er lögð áhersla á að forsendur almannaöryggis og viðbragðskerfis á hættustundu sé að allir starfi saman á skilvirkan hátt.

Niðurstöður nefndarinnar undirstrika mikilvægi skýrrar verkaskiptingar og ábyrgðar. Þrátt fyrir að margt hafi farið úrskeiðis að dómi nefndarinnar hafi norsk stjórnvöld staðið vörð um lýðræðisleg gildi með fullnægjandi hætti og lagasetning stjórnvalda hafi átt að tryggja öryggi hins opna samfélags án þess að ganga á frelsi einstaklinganna. Það var hins vegar framkvæmd og innleiðing laga ásamt eftirfylgni við ákvarðanir stjórnvalda sem reyndist vera ábótavant. Í skýrslunni er t.d. skýrt tekið fram að gildandi lög til varnar hryðjuverkum hafi veitt nægilegar heimildir til að fást við hryðjuverkaógnir. Heimildirnar höfðu á hinn bóginn annað hvort ekki verið innleiddar eða þá að öryggisstofnanir nýttu sér þær ekki.

Í skýrslunni er farið vandlega yfir skipulag öryggismála í Noregi. Þar er að finna tillögur til úrbóta sem lúta að öryggi almennings. Embætti ríkislögreglustjóra hefur farið vandlega yfir skýrslu norsku rannsóknarnefndarinnar, skoðað úrbótatillögur hennar og borið þær saman við skipan mála hér á landi. Í framhaldinu hefur ríkislögreglustjóri gert tillögur til innanríkisráðherra um úrbætur í löggæslu- og öryggismálum. Niðurstaða ríkislögreglustjóra er sú að geta lögreglunnar til þess að takast á við slík atvik sé ófullnægjandi. Hefja verði viðtæka uppbyggingu á viðbúnaði lögreglunnar í samræmi við fyrri tillögur embættisins þar um.

Áhættuþættir vegna tæknilegra bilana

Íslenskt samfélag byggir á virkni mikilvægra samfélagsinnviða, þ.e. tilteknum kerfum eða samtengingu tækja, hugbúnaðar eða þjónustu. Oft er um að ræða flókin samtengd kerfi sem stýrt er með viðkvæmum búnaði. Innviðirnir eru oftast ekki samofnir og truflun á einu sviði hefur áhrif á öðrum. Röskunin getur ógnað lífi og heilsu íbúa, félagslegum, efnahagslegum og umhverfislegum þáttum sem tryggja öryggi og heill samfélagsins.

Öryggi mikilvægra innviða á sviði fjarskipta og raforku hefur fram til þessa fyrst og fremst miðast við hættu vegna bilana. Mikilvægir samfélagsinnviðir eru viðkvæmir og atvinnustarfsemi getur orðið fyrir miklu tjóni. Það sem eykur á viðkvæmni slíkrar starfsemi er að í nútíma þjóðfélagi eru þessir þættir að miklu leyti samtengdir. Sem dæmi fer stjórnun á flutningi raforku fram með fjarskiptakerfum og fjarskipti verða ekki starfrækt án rafmagns.

¹¹ 22. juli kommisjonen. <http://www.22julikommisjonen.no/Rapport>.

Eyðilegging eða röskun á mikilvægum innviðum getur haft alvarlegar og ófyrirsjáanlegar afleiðingar fyrir samfélagslegan stöðugleika, björgunaraðgerðir og öflun aðfanga. Truflanir á mikilvægum innviðum í einum landshluta geta því haft áhrif á öðrum svæðum og jafnvel um allt land.

Fjarskipti eru grundvallarþáttur í rekstri mikilvægra samfélagsinnviða, s.s. í orkuframleiðslu, við vatnsöflun og vatnsveitu, skipa- og landflutninga, flugsamgöngur, heilsuvernd, neyðarþjónustu, löggæslu, banka- og verðbréfabjónustu. Tryggja þarf að fjarskipti séu virk á neyðartímum, m.a. vegna slysa, náttúruhamfara eða hamfara af mannavöldum.

Ör tækniþróun í fjarskiptum hefur leitt til þess að samskipti einstaklinga, fyrirtækja, stofnana og ríkja eru orðin greiðari en nokkru sinni. Mikill vöxtur er í tölvutengingum milli landa auk þess sem ýmis upplýsingakerfi eru í eðli sínu hnattræn. Netnotkun hérlendis er með því mesta sem gerist í heiminum. Komi til stórvægilegra truflana á fjarskiptakerfum hefur það mjög alvarlegar afleiðingar á alla starfsemi í samfélaginu.

Áhættuþættir af náttúrunnar völdum

Alvarlegasta ógnin hérlendis hefur fram til þessa verið talin stafa af völdum náttúrunnar, hvort heldur sem um er að ræða náttúruhamfarir eða farsóttir.

Heimsfaraldur influensu er dæmi um hnattræna áhættuþætti sem geta ógnað almannaöryggi. Á grundvelli ríkisstjórnarsamþykktar og undir forystu ríkislögreglustjóra og sóttvarnalæknis var gerð víðtæk viðbragðsáætlun vegna heimsfaraldurs. Samkvæmt áætluninni er þar til bærum aðilum falið að fylgjast náið með þróun áhættumats og viðbúnaðar í öðrum ríkjum, hjá Evrópusambandinu og Alþjóðaheilbrigðismálastofnuninni, og koma á fót sérstöku viðbragðskerfi.

Eldgosin í Eyjafjallajökli árið 2010 og í Grímsvötnum vorið 2011 sýndu glögg að staðbundnar náttúruhamfarir geta haft áhrif yfir hafsvæði, lönd og jafnvel heimsálfur og raskað starfsemi þverþjóðlegra samfélagsinnviða. Víða um heim stöðvuðust samgöngur í lofti vegna ösku frá eldgosunum. Náttúruhamfarir og áhættuþættir af mannavöldum á einum stað geta raskað rekstri fjarskipta- og samskiptakerfa með alvarlegum afleiðingum.

Jarðskjálftar og eldgos nærri þéttbýli eða mikilvægum innviðum samfélagsins, t.d. vatnsaflsvirkjunum eða spennistöðvum, eru áhættuþættir sem mikilvægt er meta vandlega. Viðbragðsáætlanir þarf að æfa og endurskoða með reglubundnum hætti svo hægt sé að bregðast við með viðunandi hætti ef og þegar hamfarir verða.

Í skýrslu vísindanefndar um loftslagsbreytingar, sem unnin var að tilstuðlan umhverfis- og auðlindaráðuneytisins,¹² (útg. 2008) kemur fram að áhrifa loftslagsbreytinga gæti nú þegar í náttúru landsins og að fyrirsjáanlegar loftslagsbreytingar muni hafa veruleg áhrif á náttúrufar. Loftslagsbreytingum fylgi nýjar ógnir frá umhverfinu sem aukið geti hættu á náttúruhamförum. Búast megi við að loftslagsbreytingar valdi breytingum á veðurferli með margs konar afleiðingum sem mörgum hverjum er hægt að bregðast við. Þá eru verulegar líkur á að siglingar á norðurslóðum muni stórauðast í kjölfar hlýnandi loftslags og opnun nýrra siglingaleiða milli Asíu og Norður-Ameríku um Norðurhöf. Verði stór skip

¹² Halldór Björnsson, Árný E. Sveinbjörnsdóttir, Anna K. Daníelsdóttir, Árni Snorrason, Bjarni D. Sigurðsson, Einar Sveinbjörnsson, Gísli Viggósson, Jóhann Sigurjónsson, Snorri Baldursson, Sólveig Þorvaldsdóttir og Trausti Jónsson: *Hnattrænar loftslagsbreytingar og áhrif þeirra á Íslandi – Skýrsla vísindanefndar um loftslagsbreytingar*. Umhverfisráðuneytið, 2008.

fyrir áföllum eða vélarbilunum við landið getur það haft gríðarlegar umhverfis- og efnahagslegar afleiðingar fyrir landsmenn.

Áhættuþættir af mannavöldum

Áhætta af mannavöldum getur skapast vegna vanrækslu, yfirsjóna, bilana eða mistaka. Hún getur einnig orsakast af ásetningi og stundum verið sambland af þessum tveimur þáttum.

Viðvarandi hætta er á margvíslegum hópslysum, m.a. alvarlegum umferðarslysum, hvort heldur þau eru afleiðing ófyrirséðra atburða eða viljaverka.

Í áhættumatsskýrslu fyrir Ísland 2009 kemur fram að engar vísbendingar séu um að hernaðarögn muni steðja að landinu í náinni framtíð. Aftur á móti hafa komið fram nýjar hnattrænar ógnir, t.a.m. vegna skipulagðrar glæpastarfsemi, og hryðjuverka.¹³

Hryðjuverkin sem framin voru í Bandaríkjunum 11. september 2001 höfðu mikil áhrif á alþjóðlegt samstarf í öryggismálum en vegna þeirra, sem og annarra hryðjuverka, hafa einnig farið fram umræður um mikilvægi þess að ákvarðanir til að tryggja almannaoöryggi verði að byggjast á virðingu fyrir grundvallarmannréttindum.

Evrópusambandið gerði verulegar breytingar á flugverndarlöggjöf sambandsins í kjölfar hryðjuverkanna og er Ísland skuldbundið til að innleiða breytingarnar á grundvelli samningsins um evrópska efnahagssvæðið (EES-samningsins). Sama má segja um siglingaverndarlöggjöfina sem tók einnig umtalsverðum breytingum í kjölfar hryðjuverkaárásanna og hefur hún einnig verið tekin upp hér á landi. Jafnframt voru settar sérstakar reglur um farmvernd sem eiga að nokkru rætur sínar að rekja til árásanna.

Á undanförunum árum hefur árásum á net- og upplýsingakerfi fjölgað jafnt og þétt. Árásirnar hafa orðið flóknari og umfangsmeiri með tímanum, greina má vaxandi kunnáttu og getu þeirra sem slíkt stunda en einnig hafa varnir gegn árásum verið bættar. Net- og fjarskiptaöryggi hefur breyst mikið með aukinni notkun almennings. Póst- og fjarskiptastofnun hefur sett á laggirnar netöryggisveit fyrir Ísland, svonefnt CSIRT teymi (Computer Security and Incident Response Team), til að samhæfa aðgerðir stjórnvalda og einkafyrirtækja gegn tölvuárásum og bregðast við slíkri ógn.

Líkur á kjarnorkuslysum á norðurslóðum eru til staðar. Geislavirk efni dreifast mun hraðar í lofti en sjó og áhrifa geislavirks úrfellis gætir lengur á landi en sjó. Kjarnorkuverum fer fjölgandi í Finnlandi og víðar á norðurslóðum. Sérfræðingar telja að þeim eigi eftir að fjölga í framtíðinni. Kjarnorkuslys geta haft tímabundin áhrif á efnahag Íslands, t.d. á útflutning sjávar- og landbúnaðarafurða og ferðamannaþjónustu þar sem ímynd landsins og hreinnar náttúru þess skaðast. Alvarlegastur er þó skaðinn á náttúru, umhverfi og heilsu fólks en þetta þrennt verður seint metið til fjár.

Þrátt fyrir margvísleg tækifæri sem felast í greiðari samgöngum, opnun landamæra, frjálsum flæði vinnuafis, auknum ferðalögum, afnámi viðskiptahindrana og frjálsum flutningi fjármagns fylgja þeim einnig áhættur. Farsóttir geta breiðst út um alla heimsbyggðina og skolið á nánast fyrirvaralaust. Farsóttir geta kallað á neyðarviðbrögð vegna sóttvarna og haft víðtæk samfélagsleg áhrif, s.s. lokun flugvalla og hömlur á siglingar til og frá landinu með alvarlegum afleiðingum.

¹³ Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland.

Líklegt er að hlýnun í Norðurhöfum muni hafa í för með sér stórauðna skipaumferð um hafsvæðið í nágrenni Íslands, m.a. siglingar olíuflutningaskipa og stórra skemmtiferðaskipa. Huga verður að öryggisráðstöfunum vegna þessara siglinga, þ. á m. ákvörðun siglingaleiða, alþjóðlegu samstarfi, réttum viðbrögðum vegna yfirvofandi hættu innan efnahagslögsögunnar, mengunar- og sjóslýsa, sem og aðgerðum sem hugsanlega þarf að grípa til vegna öryggis ríkisins.

Skipulögð glæpastarfsemi er, eins og áður hefur verið vikið að, bæði staðbundin og hnatt-ræn ógn sem hefur farið vaxandi hér á landi. Hún er ekki bundin við landamæri einstakra ríkja og það eykur þörfina á alþjóðasamstarfi lögreglu. Skipulögð glæpastarfsemi er ógn við grundvallarmannréttindi og einnig við efnahagskerfið. Helstu birtingarmyndir hennar er alvarleg brotastarfsemi á borð við mansal, fíkniefnasmygl, framleiðslu fíkniefna, ólöglega fólks- og farmflutningar, peningabvætti, skipulögð innbrot og þjófnaði, ólögleg meðferð vopna og hvers kyns ofbeldi.

Aðgerðaáætlun: Hættumat og áhættugreining

Markmið:	Að fyrir liggi áætlun um gerð frekari áhættumats sem unnið verði eftir næstu ár.
Ábyrgð:	Ríkislögreglustjóri.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, lögreglustjórar, almannavarnanefndir, ráðuneyti, stofnanir ríkisins, sveitarfélög og stofnanir sveitarfélaga, sbr. 15. og 16. gr. almannavarnalaga.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	1. Forgangsröðun við gerð frekara áhættumats í kjölfar áhættuskoðunar ríkislögreglustjóra. 2. Sveitarfélög vinna áhættumat og áhættuskoðun á þriggja ára fresti í samvinnu við ríkislögreglustjóra.

Aðgerðaáætlun: Verndun mikilvægra menningarverðmæta

Markmið:	Að gerð verði öryggisstefna fyrir íslenskar stofnanir og söfn sem miði að því að koma í veg fyrir eyðileggingu menningarverðmæta sem sérstaka þýðingu hafa fyrir íslenska þjóðmenningu.
Ábyrgð:	Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
Þátttakendur:	Þjóðminjasafn Íslands, Landsbókasafn - Háskólabókasafn, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Þjóðskjalasafn Íslands, Listasafn Íslands, Náttúruminjasafn Íslands, Kvikmyndasafn Íslands, Safnaráð, héraðsskjalasöfn, önnur viðurkennd söfn sem starfa í samræmi við safnalög. Ríkislögreglustjóri, lögregluumdæmi og aðrir viðbragðsaðilar.
Kostnaður	Greina þarf kostnað. Felst í hættumati menningarverðmæta og viðbragðsáætlanagerð.

Verkefni næstu þriggja ára:

1. Áfallapól íslenskra safna verði kannað.
2. Skilgreindir verði öryggisstaðlar safna vegna vörslu menningarverðmæta.
3. Menningarverðmæti og staðsetning þeirra verði skráð.
4. Gerð verði viðbragðsáætlun um björgun menningarverðmæta.

II. 2 Mótvægisáðgerðir – Áhættuminnkun

Áhættuminnkun miðar að því að draga úr eða koma í veg fyrir að almenningur, eignir og umhverfi verði fyrir skaða vegna tjóns sem hugsanlega kann að verða af völdum náttúruvárs, af mannavöldum, vegna farsóttá eða hernaðaraðgerða, svo dæmi séu tekin. Draga má úr hættu með ýmsum hætti, t.a.m. með auknum öryggisviðbúnaði, skipulagi, reglum um landnýtingu á hættusvæðum, byggingarreglugerðum, varnarmannvirkjum vegna snjó- og vatnsflóða, aðlögun að breyttu loftslagi og vitundarvakningu meðal almennings með aukinni fræðslu og upplýsingagjöf.

Skyldur opinberra aðila og einkaaðila

Í 18. gr. almannavarnalaga er kveðið á um að sérhver ráðherra geti, í samráði við ríkislögreglustjóra, ákveðið að opinberir aðilar eða einkaaðilar skuli grípa til fyrirbyggjandi ráðstafana vegna sölu á vörum, veitingum, þjónustu og framleiðslu í atvinnurekstri ef þess gerist þörf til þess að markmið laganna náist. Um er að ræða starfsemi sem tengist almannavörnum með ýmsum hætti, t.d. fjármálaþjónustu og fjarskiptaþjónustu. Var talið nauðsynlegt að leggja skyldur á þessa aðila til að grípa til fyrirbyggjandi ráðstafana, auk þess að koma að gerð viðbragðsáætlana og vernda þannig starfsemi sína til hagsbóta fyrir samfélagið. Í ljósi meðalhófsreglu stjórn-sýslulaga er þó tekið fram í lögnum að áður en ákvörðun er tekin skuli leitast við að semja við viðkomandi fyrirtæki eða stofnanir og eiga þannig samvinnu við þá aðila sem ákvörðunin snertir. Ljóst er að mismunandi viðmið geta gilt eftir því hvenær nauðsynlegt er að til sérstakra aðgerða sé gripið. Ef ákvörðun er tekin áður en hættu ber að höndum verður að gera ríkar kröfur um meðalhóf stjórn-sýslunnar en minni kröfur yrðu aftur á móti gerðar vegna ráðstafana sem grípa þyrfti til þegar hættuástand væri skolið á.

Viðbragðsáætlanir

Stjórnvald sem starfar á tilteknu sviði á, samkvæmt ákvæðum almannavarnalaganna, að gera hættumat og skipuleggja viðbrögð við utanaðkomandi hættu í samráði við ríkislögreglustjóra. Byggist þessi skipan á sviðsábyrgðarreglunni. Gert er ráð fyrir að öll vinna við gerð viðbragðsáætlana sé hnitmiðuð og skýr og sé á ábyrgð ríkisstofnana, sveitarfélaga, stofnana á þeirra vegum og ríkislögreglustjóra.

Þegar almennar áhættuminnkandi aðgerðir duga ekki og erfitt er að draga úr afleiðingum skilgreindrar hættu þarf sértækari viðbúnað. Einn helsti þátturinn í viðbúnaði almanna-varna er gerð áætlana um viðbrögð í neyðartilvikum. Viðbragðsáætlanir eru mikilvæg verkfæri fyrir samfélagið til að bregðast við ógnum af ýmsu tagi. Þær kalla á verklagsreglur, góða menntun, færni og þjálfun ásamt öflugum búnaði. Þær eru gerðar til að tryggja að allir viðbragðsaðilar þekki sitt hlutverk og geti unnið saman til að bregðast við ógn. Ríkislögreglustjóri aðstoðar við gerð viðbragðsáætlana. Mikilvægt er að æfa viðbragðsáætlanir reglulega.

Lagðar eru ríkar skyldur á ríkisstofnanir, sveitarfélög og í einstaka tilvikum einkaaðila um gerð viðbragðsáætlana eða þróun öryggisráðstafana í samvinnu við ríkislögreglustjóra. Þannig aukst líkur á því að almannavarnakerfið sé reiðubúið til markvissra aðgerða þegar á reynir - að viðbrögð séu vel skilgreind þegar aðgerða er þörf.

Mikilvægt er að samhæfðar viðbragðsáætlanir þar sem allir viðbragðsaðilar hafa hlutverki að gegna séu unnar eftir sama verkþáttaskipulagi, hvort sem unnið er á landi, í lofti eða á sjó. Viðbragðsáætlanir þarf að æfa og uppfæra reglulega og er aðilum sem hafa hlutverki að gegna í skipulagi almannavarna skylt að taka þátt í æfingum.

Einstök ráðuneyti og undirstofnanir, sveitarfélög og stofnanir á þeirra vegum skulu gera viðbragðsáætlun þar sem gerð er grein fyrir viðbrögðum og aðgerðum í almannavarna-ástandi. Almennavarnanefndir sveitarfélaga skulu gera viðbragðsáætlanir, sem ná til umdæma þeirra, þar sem gerð er grein fyrir viðbrögðum og aðgerðum í samræmi við hættumat í viðkomandi umdæmi. Áætlanir skulu unnar í samvinnu við ríkislögreglustjóra sem gefur út fyrirmynd um gerð þeirra. Þegar áætlun er unnin eru allir viðbragðsaðilar, sem hlutverki hafa að gegna, boðaðir til samvinnu og samráðs.

Sá aðili, sem fer venjulega með stjórn tiltekins sviðs samfélagsins, tiltekens svæðis eða umdæmis, skipuleggur jafnframt viðbrögð og kemur að almannavarnaadgerðum á óvissu- og hættutímum á sínu sviði undir yfirstjórn ríkislögreglustjóra. Ríki, sveitarfélög og stofnanir bera þannig alla jafna ábyrgð hver á sínu sviði. Mikilvægt er að viðurkennt verk- lag viðbragðsaðila samkvæmt SÁBF kerfinu (Stjórnun, áætlun, þjargir og framkvæmd) áherslupættir og algeng hugtök séu vel þekkt þannig að samvinna geti gengið greiðlega fyrir sig. Þær skyldur eru lagðar á ríkislögreglustjóra samkvæmt almannavarnalögum að framfylgja stefnu stjórnvalda og hafa eftirlit með framkvæmd almannavarnaskipulags, sjá til þess að hættumat sé gert og veita aðstoð við gerð viðbragðsáætlana.

Í viðbragðsáætlunum er m.a. fjallað um eftirfarandi þætti:

1. Skipulagningu aðgerða.
2. Viðbúnað viðbragðsaðila, m.a. liðsafla, þjálfun liðsafla, útbúnað og stjórnsýslu- viðbúnað.
3. Samgöngur og fjarskipti.
4. Framkvæmd aðgerða á hættustundu.
5. Samhæfingu og stjórn aðgerða viðbragðsaðila og annarra aðila.
6. Áfallahjálp og aðstoð við þolendur.
7. Hagvarnir, birgðir og neyðarflutninga til og frá landinu.

Aðgerðaáætlun: Gerð viðbragðsáætlana

Markmið:	Að gera almennar og sértækar viðbragðsáætlanir sem eru á forgangslista í kjölfar áhættuskoðunar og jafnframt áætlanir fyrir Stjórnarráðið, ráðuneyti og stofnanir.
Ábyrgð:	Ríkislögreglustjóri.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, lögreglustjórar, almannavarnanefndir, ráðuneyti, stofnanir ríkisins, sveitarfélög og stofnanir sveitarfélaga, sbr. 15. og 16. gr. almanna- varnalaga.

Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Birta lista yfir allar viðbragðsáætlanir sem eru í gildi á hverjum tíma. 2. Gera áætlun um gerð viðbragðsáætlana til þriggja ára þar sem þeim er forgangsraðað með tilliti til áhættuskoðunar almannavarna og hættumatskýrslna. 3. Viðbragðsáætlanir fyrir ógnir sem skilgreindar eru í fyrsta forgangi verði lokið fyrir árslok 2014. 4. Viðbragðsáætlunum í öðrum forgangi verði lokið fyrir árslok 2015.

Aðgerðaáætlun: Endurskoðun álagsstuðla á mannvirki

Markmið:	Að reglugerðir og lög um mannvirki séu í samræmi við álag vegna náttúruvár, s.s. jarðskjálfta og öskufalls, veðurs og veðurtengdra þátta, ofanflóða, vatnsflóða og sjávarflóða).
Ábyrgð:	Umhverfis- og auðlindaráðuneyti.
Þáttakendur:	Veðurstofa Íslands, Mannvirkjastofnun og aðrar rannsóknarstofnanir, s.s. Rannsóknarmiðstöð Háskóla Íslands í jarðskjálftaverkfræði.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	Yfirfara álagsstuðla á mannvirki. Með því má breyta byggingarstöðlum og draga þar með úr eignatjóni.

II. 3 Viðbúnaður – Samstarf og samhæfing

Samstarf stjórnsýslustiga, stofnana og samtaka um öryggismál er forsenda fyrir því að unnt sé að bregðast við áföllum sem ein heild. Reynslan hefur sýnt að viðbragðskerfi almannavarna hér á landi er öflugt. Grunnurinn að því er vel skilgreint og árangursríkt samstarf fjölmargra aðila á grundvelli viðbragðsáætlana og samhæfðrar aðgerðastjórnunar. Viðbragðskerfi almannavarna, samkvæmt almannavarnalögum, hefur áunnið sér traust og viðurkenningu almennings fyrir áreiðanlega og fumlause neyðarstjórnun á undanförunum árum. Ein af grunnforsendum vel heppnaðra og samhæfðra viðbragða við neyðarástandi er þekking manna á því verkskipulagi sem unnið er eftir og sameiginlegur skilningur samstarfsaðila á hugtökum sem notuð eru í verkskipulaginu.

Árið 1999 samþykkti nefnd á vegum Almannavarna ríkisins, sem í sátu fulltrúar björgunar-sveitanna, landlæknis, slökkviliða, ríkislögreglustjóra og Almannavarna ríkisins, skipulag sem átti að gagnast við stjórnun aðgerða. Skipulagið er daglega kallað **SÁBF** og er skammstöfun á eftirtöldum heitum yfirflokkum þess: **Stjórnun, áætlun, bjargir og framkvæmd**. Kerfið er byggt á sams konar skipulagi og notað er við neyðarþjónustu um allan heim.

SÁBF er verkþáttaskipurit þar sem þeir málaflokkar og verkefni sem sinna þarf eru talin upp. SÁBF segir ekki til um fjölda þeirra manna sem þarf til þess að vinna tiltekið verkefni né heldur hvaða starfsstéttir eigi inna það af hendi heldur snýr það að aðferðafræði sem unnið er eftir. Verkþáttaskipuritinu má beita við hvaða aðgerðir og verkefni sem er, óháð

starfseiningum, umfangi eða stjórnstigi, svo sem við slys, leit, umferðarstjórnun, fjölda-hjálp og félagslega hjálpt, hátíðahöld o.fl.

Ein af grunnforsendum fyrir virkni SÁBF-kerfisins er að viðbragðsaðilar nýti það í daglegum störfum til þess að tryggja fullnægjandi færni við beitingu þess. Við framkvæmd á stefnu stjórnvalda skal hafa hliðsjón af SÁBF-kerfinu.

Styrkleiki og sveigjanleiki viðbragðskerfisins byggist þannig á þekkingu viðbragðsaðila á stjórnkerfi almanna- og samfélagsmála, samþættingu verklagi og þjálfun.

Samhæfingar- og stjórnstöð almanna- og samfélagsmála

Við embætti ríkislögreglustjóra er starfrækt í Skógarhlíð í Reykjavík sérstök samhæfingar- og stjórnstöð almanna- og samfélagsmála. Þar fer fram stjórnun á landsvísu á almanna- og samfélagsmála- viðbrögðum þegar hættuástand skapast. Stöðin er mikilvægur hlekkur í því viðbragðskerfi sem byggt hefur verið upp. Þar fer fram samhæfing og yfirstjórn almanna- og samfélagsmála aðgerða og einnig samhæfing hvers kyns aðgerða við leit og björgun á landi, sjó og í lofti.

Starfsemi samhæfingar- og stjórnstöðvar almanna- og samfélagsmála nýtist í þágu almannaöryggis og þjófvarnaryggis. Í samvinnu opinberra aðila og björgunarsveita um land allt er nú starfrækt viðbragðskerfi sem getur vaxið í samræmi við umfang atburða án þess að stjórn og verkefni einstakra þátttakenda raskist.

Allir sem koma að stjórn og skipulagi almannaöryggis- og björgunarmála vinna saman eftir einu samræmdu skipulagi, neyðarskipulagi almanna- og samfélagsmála, ýmist á grundvelli almennra viðbragðsáætlana eða sértækra áætlana. Þar koma allir þræðir almanna- og samfélagsmála kerfisins saman á einum stað sem tryggir samhæfingu aðgerða. Í þessum efnum gegnir almanna- og samfélagsmála deild ríkislögreglustjóra og samhæfingar- og stjórnstöð hennar lykilhlutverki.

Sviðsábyrgð

Almanna- og samfélagsmála lögin byggja á því meginsjónarmiði að þeir aðilar sem starfa á tilgreindu afmörkuðu sviði skipuleggi sjálfir, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, viðbrögð við hættu. Byggist þetta á svonefndri sviðsábyrgðarreglu, þ.e. að sá aðili sem fer venjulega með stjórn tiltekins sviðs samfélagsins eða tiltekins svæðis eða umdæmis skuli skipuleggja viðbrögð og koma að stjórn aðgerða þegar hættu ber að garði. Í almanna- og samfélagsmála lögunum er vikið sérstaklega að skyldum ráðuneyta, stofnana, sveitarfélaga og einkaaðila í þágu almanna- og samfélagsmála. Þá er enn fremur vikið að hjálparliði almanna- og samfélagsmála.

Ráðuneyti og stofnanir

Einstök ráðuneyti og undirstofnanir þeirra skulu, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, kanna áfallapól þeirra þátta samfélagsins sem falla undir starfssvið þeirra og skipuleggja fyrir- og eftirviðbrögð og aðgerðir samkvæmt viðbragðsáætlun. Ráðuneyti á að hafa yfirsýn yfir starfssvið sitt og stýra vinnu við gerð viðbragðsáætlana í málaflokkum þess þannig að samræmis sé gætt milli ráðuneytis og undirstofnana.

Sem dæmi má nefna að velferðarráðuneytið skal fylgja eftir gerð viðbragðsáætlana heilbrigðisstofnana og annarra undirstofnana, t.d. vegna hópslysa, hópsýkinga og farsóttá. Gert er ráð fyrir að áætlanir heilbrigðiskerfisins séu hluti af heildarkerfi almanna- og samfélagsmála án þess að hróflað sé við ábyrgð einstakra aðila innan heilbrigðisþjónustunnar á grundvelli laga sem um þá gilda. Stjórn sóttvarna er í höndum sóttvarnalæknis en viðbragðsáætlanir

hans eru hluti af almannavarnakerfinu. Landlæknisembættið hefur með höndum forvarnir, leiðbeiningar og almannafræðslu um málefni sem ógna heilsu manna. Á ráðuneytum og stofnunum hvílir rík skylda að veita upplýsingar í þágu almannavarna.

Sveitarfélög

Sveitarfélög búa yfir staðarþekkingu sem er nauðsynleg forsenda þess að viðbragðs-áætlanir taki mið af aðstæðum, tækjakosti og mannafla. Samkvæmt almannavarnalögum er sveitarfélögum og stofnunum á þeirra vegum ætlað, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, að kanna áfallaþol í umdæmi sínu. Þá skulu almannavarnanefndir, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, gera viðbragðsáætlun í samræmi við hættumat í umdæmi þeirra.

Einkaaðilar

Á einkaaðilum hvílir, líkt og á opinberum aðilum, upplýsinga- og aðgerðaskylda í tengslum við almannavarnir. Einstökum ráðherrum er heimilt, í samráði við ríkislögreglustjóra, að ákveða að einkaaðilar komi að útfærslu einstakra þátta á grundvelli almannavarnalaga. Áður en slík ákvörðun er tekin skal þó leitast við að semja við viðkomandi fyrirtæki eða stofnanir. Rökin fyrir þessari heimild eru að á undanförunum árum hefur starfsemi sem áður var á hendi ríkisvaldsins verið færð yfir til einkaaðila. Um er að ræða starfsemi sem tengist almannavörnum með ýmsum hætti, t.d. fjármálaþjónusta og þjónusta á sviði fjarskipta. Við setningu almannavarnalaganna var talið nauðsynlegt að leggja skyldur á þessa aðila til að grípa til fyrirbyggjandi ráðstafana, auk þess að koma að gerð viðbragðsáætlana og vernda þannig starfsemi sína samfélaginu til hagsbóta. Er gert ráð fyrir að ríkislögreglustjóri hafi eftirlit með gerð viðbragðsáætlana einkaaðila.

Aðstoðarlið almannavarna

Ríkislögreglustjóri hefur gert sérstaka samninga við Slysavarnafélagið Landsbjörg og Rauða kross Íslands um hlutverk þeirra sem hjálparlið almannavarna.

Lykilstofnanir í viðbragðskerfi almannavarna

Í almannavarna- og öryggismálaráði eiga sæti þeir ráðherrar sem fara með málefni almannaöryggis, mengunarvarna, heilbrigðismála, orkumála, varnarmála og samskipta við önnur ríki. Þá eiga sæti í ráðinu ráðuneytisstjórar viðkomandi ráðuneyta og eftirtaldir fulltrúar lykilstofnana á sviði almannaöryggis:

1. Ríkislögreglustjóri, forstjóri Landhelgisgæslu Íslands, flugmálastjóri, forstjóri Póst- og fjarskiptastofnunar, siglingamálastjóri og vegamálastjóri.
2. Forstjóri Veðurstofunnar, forstjóri Mannvirkjastofnunar og forstjóri Umhverfisstofnunar.
3. Landlæknir, sóttvarnalæknir og forstjóri Geislavarna ríkisins.
4. Orkumálastjóri og forstjóri Landsnets.
5. Fulltrúi Slysavarnafélagsins Landsbjargar.
6. Fulltrúi Rauða kross Íslands.
7. Fulltrúi samræmdrar neyðarsvörunar.
8. Að auki skipar innanríkisráðherra tvo fulltrúa til setu í ráðinu samkvæmt tilnefningu Sambands íslenskra sveitarfélaga.

Þá eru ónefndir aðrir aðilar sem skipta verulegu máli innan viðbragðskerfisins. eru þeir skilgreindir í viðbragðsáætlunum og samstarfssamningum. Áhersla er lögð á að þeir

aðilar sem starfa að almannaöryggi hafi skýran og traustan lagagrunn til að vinna eftir. Lögjafinn hefur með ýmsum hætti kveðið á um markmið og verkefni þessara aðila.

Aðgerðaáætlun: Þjálfun og fræðsla

Markmið:	Að viðbragðskerfi almannavarna sé vel þekkt og viðbrögð allra aðila séu skilvirk og samhæfð.
Ábyrgð:	Ríkislögreglustjóri.
Þátttakendur:	Lögreglustjórar, Landhelgisgæsla Íslands, Slysavarnafélagið Landsbjörg, slökkvilið sveitarfélaga, Rauði kross Íslands, almannavarnanefndir, stjórn samhæfingar- og stjórnstöðvar.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Auka og samhæfa þjálfun og fræðslu viðbragðsaðila.2. Að efla samstarf um menntun og þjálfun björgunarmanna við þá skóla sem sinna þeim verkefnum.3. Að halda námskeið og fræðslufundi meðal viðbragðsaðila um vinnubrögð, ábyrgðarsvið, verkferla, þ.m.t. SÁBF verkþáttakerfið, og fjarskiptanotkun.4. Að æfa viðbrögð samkvæmt viðbragðsáætlunum.¹⁴5. Að þjálfva stjórnendur almannavarnaáðgerða.6. Gerð verði íslensk hugtakaskrá út frá hugtakaskrá Sameinuðu þjóðanna, UNISDR.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.

II. 4 Viðbragð

Í almannavarnalögum er kveðið á um sérstakt samhæft viðbúnaðarskipulag og stjórnkerfi almannavarna undir forystu ríkislögreglustjóra sem er virkjað vegna þess að neyðar-ástand er líklegt, yfirvofandi eða ríkar eða sambærilegar aðstæður eru fyrir hendi. Við þær kringumstæður verður þörf á samhæfingu viðbragðsaðila meiri en í daglegum verkefnum. Almennavarnalögin setja skýr viðmið um aðstæður til þess að almannavarna viðbrögð verði sett af stað. Heimilt er að lýsa yfir almannavarnaástandi þegar neyðar-ástand er líklegt, er yfirvofandi eða er þegar skollíð á.

Almannavarnaástand felur í sér að ríkislögreglustjóri, á grundvelli heimildar í almannavarnalögum, grípur til stjórnunaraðgerða sem kunna að takmarka réttindi manna, t.d. til umferðar eða dvalar, og jafnframt yfirtekur hann stjórn á einstökum þáttum samfélagsins á grundvelli sérstaks verklags sem almannavarnalögin fjalla um. Í almannavarnaástandi ber hver aðili ábyrgð á sínu sviði og vinnur samkvæmt viðbragðsáætlun undir yfirstjórn ríkislögreglustjóra.

Samkvæmt lögum um almannavarnir er það hlutverk ríkislögreglustjóra að taka ákvörðun um almannavarnastig hverju sinni á grundvelli þeirra viðmiða sem löggin setja. Tekið er fram að ríkislögreglustjóri skuli tilkynna innanríkisráðherra ákvörðun sína um almannavarnastig enda ber ráðherra hina pólitísku ábyrgð. Þar af leiðandi er mikilvægt að hann fái svo fljótt sem auðið er upplýsingar um framvindu einstakra mála eða atvika.

¹⁴ Fjarskiptaáætlun 2011-2014. Sjá verkefni 3.i. Skilgreindar og framkvæmdar verði reglubundnar æfingar á viðbrögðum við stóráföllum. <http://www.althingi.is/altext/141/s/0592.html>.

Almannavarnastig eru þrjú og markast af því hversu alvarlegt aðsteðjandi ástand er. Þau eru: ÓVISSUSTIG, HÆTTUSTIG OG NEYÐARSTIG.

- **Óvissustig** einkennist af atburðarás sem er hafin og ætla má að geti leitt til þess að öryggi fólks og/eða byggðar sé í hættu. Á þessu stigi hefst samráð milli almannavarna og þeirra stofnana sem málið varðar. Athuganir, rannsóknir, vöktun og mat er aukið. Atburðurinn er skilgreindur og hættumat framkvæmt reglulega.
- **Hættustig** einkennist af því að hættumat hefur leitt í ljós að hætta fer vaxandi og grípa verður til tafarlausra ráðstafana til að tryggja sem best öryggi þeirra sem á svæðinu búa/dvelja. Slíkt er gert með því að efla viðbúnað neyðar- og öryggisþjónustu á viðkomandi svæði, ásamt því að grípa til fyrirbyggjandi aðgerða, s.s. rýmingar, brottflutnings eða lokunar svæða. Einnig eru leiðbeiningar og viðvaranir einkennandi fyrir þetta stig.
- **Neyðarstig** einkennist af atburði sem valdið hefur slysum á fólki og/eða tjóni á mannvirkjum. Verkefni á þessu stigi einkennast af tafarlausum aðgerðum til að bjarga mannlífum og viðleitni til að afstýra fleiri slysum og varna frekara tjóni.

Neyðarskipulag almannavarna og aðgerðir viðbragðsaðila á grundvelli þess ráðast af því hvernig almannavarnastigin eru skilgreind. Aðgerðir geta hafist á óvissustigi (t.d. eldgos), hættustigi eða neyðarstigi (t.d. slyss og bráðamengun). Umfang viðbúnaðar ræðst af alvarleika og er flokkað í grænt, gult, rautt og svart. Þörf á forgangi við boðun er flokkuð eftir því hversu útkallið er alvarlegt.

Með tilliti til þess sem að framan greinir er lögð áhersla á að ákvörðun ríkislögreglustjóra um almannavarnastig og virkjun almannavarnakerfisins sé skýr. Í ljósi þeirra mikilvægu heimilda sem ríkislögreglustjóri hefur samkvæmt almannavarnalögum er mikilvægt að tilkynning hans til ráðherra um virkjun almannavarnakerfisins sé ótvíræð – að hann greini ráðherra nákvæmlega frá alvarleika ástands og á hvaða stigi hættan sé.

Neyðarskipulag almannavarna skiptist í A- og B-hluta þ.e. almennt neyðarskipulag og séráætlanir.

- A-hluti: Segir til um starfsskipulag, stjórnun og verkaskiptingu þegar unnið er að almannavörnum.
- B-hluti: Almennir gátlistar um fyrstu viðbrögð þegar áföll verða.

Hægt er að bregðast við hvers kyns neyðarástandi með almenna neyðarskipulaginu þar sem það byggir á stöðluðum áætlunum um almenn viðbrögð við vá. Langt er um liðið frá því að almenna neyðarskipulagið var síðast uppfært, margt hefur breyst frá þeim tíma, og mikilvægt að uppfæra það og endurskoða.

Séráætlanir ná til atburða og viðbragða við tiltekinni vá á tilteknum stað eða svæði. Þær eru mun ítarlegri en almennu neyðaráætlunirnar.

Um leið og hættuástand skapast hefjast almannavarnaaðgerðir til að bjarga mannlífum, umhverfi eða eignum. Almennar viðbragðsáætlanir og sértækar eru virkjaðar.

- **Á landsvísu:** Samhæfing og yfirstjórn aðgerða fer fram í samhæfingar- og stjórnstöð (SST) sem starfrækt er við embætti ríkislögreglustjóra í samræmi við almannavarnastig og viðeigandi viðbragðsáætlun hverju sinni.
- **Í umdæmum:** Stjórn aðgerða í hverju lögregluumdæmi fer fram í aðgerðastjórn undir stjórn lögreglustjóra í samvinnu við samhæfingar- og stjórnstöð almanna- varna. Í aðgerðastjórn starfa, auk lögreglustjóra, fulltrúar almannavarnanefnda, Slysavarnafélagsins Landsbjargar, Rauða kross Íslands og annarra viðbragðs- aðila.
- **Á vettvangi:** Lögreglustjóri tilnefni vettvangsstjóra sem fer með stjórn og sam- hæfingu á vettvangi ásamt vettvangsstjórn samkvæmt skipulagi þar um.

Viðvaranir og rýming

Þegar björgunaraðgerðir hefjast er viðvörðunum komið til íbúa á hættusvæði. Viðvör- unarkerfi sem getur sent neyðarskilaboð með SMS í farsíma gerir það að verkum að unnt er að senda boð um yfirvofandi hættu í farsíma til íbúa og ferðamanna á ákveðnum svæðum svo fremi að þar sé farsímasamband. Neyðarlínan getur kallað fram alla far- síma, erlenda og innlenda, á tilteknu svæði eða landshluta sem eru innan þjónustusvæðis símafyrirtækjanna og sent neyðarskilaboð með upplýsingum um aðsteðjandi hættu og leiðbeiningum þar að lútandi. Til að byrja með verða neyðarboðin send á íslensku og ensku frá Neyðarlínunni úr númerinu 112.

Viðvörðunarkerfið er mikilvægt skref í þá átt að auka öryggi íbúa og ferðamanna og verður notað ásamt hefðbundnum viðvörðunum almanna- varna, s.s. í gegnum Ríkisútvarpið og aðra fjölmiðla. Ríkisútvarpið hefur lögbundnu hlutverki að gegna á þessu sviði og skiptir miklu að hlutverk þess sé vel skilgreint og að yfirvöld á sviði almanna- varna fari yfir það með reglubundnum hætti.

Markviss miðlun upplýsinga þegar neyðarástand ríkir er mikilvæg á öllum stigum . Góð upplýsingamiðlun er áhrifamikil tæki sem stjórnvöld og stjórnendur aðgerða þurfa að hafa yfir að ráða til að draga úr afleiðingum hamfara og stytta þann tíma sem tekur að komast í gegnum fyrstu stig áfallsins. Nauðsynlegt er að tryggja skjót og öflug björgunar- viðbrögð og um leið að afla réttra og nákvæmra upplýsinga til að miðla þeim með skipu- lögðum hætti til allra er málið varða. Miklu skiptir að vera í góðum samskiptum við fjöl- miðla til þess að koma upplýsingum til almennings. Þá er ljóst að þegar afleiðingar áfalla getur gætt víða út fyrir landsteinana, eins og gerðist t.d. í eldgosunum árin 2010 og 2011, er nauðsynlegt að upplýsingum sé miðlað til erlendra fjölmiðla, stjórnvalda og alþjóða- stofnana.

Upplýsinga- og fjölmiðlamiðstöð ríkislögreglustjóra sem starfrækt er við samhæfingar- og stjórnstöð almanna- varna hefur sannað gildi sitt í þeim náttúruhamförum sem gengið hafa yfir undanfarin ár. Í miðstöðinni eiga sæti, auk fulltrúa ríkislögreglustjóra, upplýsinga- fulltrúar Lykilstofnana eins og Slysavarnafélagsins Landsbjargar, Landhelgisgæslunnar, Rauða kross Íslands og ráðuneyta og stofnana ríkisins og hlutaðeigandi sveitarstjórna eftir því um hvers konar atburði er að ræða.

Hlutverk miðstöðvarinnar er að miðla réttum upplýsingum til fjölmiðla og almennings og skulu ráðuneyti leita til hennar um ráðgjöf við miðlun opinberra upplýsinga. Einnig veitir miðstöðin fjölmiðlafólki aðstoð við að skipuleggja störf sín og miðlar til þeirra gögnum og ráðleggingum um hættusvæði o.fl. Eftir eðli atburða skal koma upp útstöð í nágrenni við vettvang. Einnig er það hlutverk miðstöðvarinnar að tryggja samhæft upplýsingaflæði til

viðbragðsaðila, ríkisstjórnar, ráðuneytisstjóra og stofnana er málið snertir samkvæmt sviðsábyrgðarreglunni. Markmiðið er að tryggja samræmda og árangursríka miðlun réttra upplýsinga frá stjórnkerfinu og sérfræðistofnunum.

Til þess að greiða fyrir upplýsingamiðlun skal stefnt að því að ríkislögreglustjóri starfræki upplýsingavef í samstarfi við ráðuneyti og sveitarfélög, stofnanir og aðra aðila, sem verði aðgengilegur almenningi. Þar skal birta almennar upplýsingar um atburði, undirbúning, viðbragðsáætlanir og annað sem að gagni kemur. Mikilvægt er að eiga gott samstarf við fjölmiðla og koma upplýsingum til almennings sem fyrst til þess að mæta hættuástandi með skjótvirkum og fumláusum aðgerðum. Einnig skal ríkislögreglustjóri nýta aðra samfélagsmiðla til að koma upplýsingum á framfæri.

Nauðsynlegt er að almenningur viti af því að viðbragðsaðgerðum hafi verið hrint í framkvæmd og fái réttar upplýsingar frá ábyrgum aðilum um stöðu mála. Við fréttamiðlun á sviði almannavarna- og öryggismála skal sérstaklega hugað að hópum og einstaklingum sem ekki eiga auðvelt með að nálgast upplýsingar.

Auk upplýsinga- og fjölmiðlateymis hafa þjónustumiðstöðvar, sem komið hefur verið tíma- bundið á fót vegna hættu eða hættuástands, sannað gildi sitt við upplýsingamiðlun til almennings og afgreiðslu fyrirspurna frá íbúum viðkomandi svæðis.

Björgun mannlífa

Reynt er að draga úr frekara tjóni og koma í veg fyrir að hætta stigmagnist. Nauðstöddum er veitt hjálp og slasaðir fluttir á sjúkrahús. Veitt er nauðsynleg þjónusta á hættusvæðinu, komið er upp athvarfi fyrir íbúa og lögum og reglu haldið uppi. Lögð er áhersla á skilvirkt og samhæft stjórnkerfi.

Aðstoð við að takmarka tjón

Það er einnig á verksviði almannavarna að skipuleggja og koma í kring ráðstöfunum sem miða að því að afstýra umhverfis- og eignatjóni af völdum náttúruhamfara, af mannavöldum, vegna farsóttu, hernaðaraðgerða eða af öðrum ástæðum. Almennavarnir vinna með viðbragðsaðilum, almenningi, vísindamönnum og stjórnvöldum með það að markmiði að lágmarka tjón af völdum áfalla.

Aðgerðaáætlun: Uppbygging samhæfingarstöðvar

Markmið:	Að samhæfingar- og stjórnstöð á landsvísu sé tiltæk á hættustundu.
Ábyrgð:	Ríkislögreglustjóri.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, stjórn samhæfingar- og stjórnstöðvar almannavarna, Landhelgisgæsla Íslands, Neyðarlínan ohf.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.

Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að yfirfara og endurnýja aðstöðu samhæfingarstöðvarinnar svo betur sé hægt að nýta hana vegna samhæfingar allra neyðaraðgerða. 2. Að gerð sé þarfagreining á öruggum tækjakosti samhæfingar- og stjórnstöðvar almannavarna fyrir 1. desember 2013. 3. Að gerð sé áætlun á grundvelli þarfagreiningar um uppbyggingu tækjakosts samhæfingar- og stjórnstöðvar fyrir árslok 2013. 4. Að gerð sé áætlun um úrbætur í samskiptum fjarskiptakerfa fyrir árslok 2014. 5. Að tilbúin sé áætlun fyrir árslok 2014 um flutning samhæfingar- og stjórnstöðvar á landsvísu á öruggan stað, ef þörf krefur, í varðskipið Þór. 6. Að gera tillögu að reglugerð um öryggiskröfur neyðarfjarskiptakerfis samhæfingar- og stjórnstöðvarinnar sem tryggi aðgang að öruggu fjarskiptakerfi, sem er óháð og aðskilið frá almennum fjarskiptakerfum vegna samskipta við viðbragðsaðila almannavarna.
------------------------------------	--

Aðgerðaáætlun: Uppbygging aðgerðastjórnstöðva

Markmið:	Að aðgerðastjórn í héraði sé tiltæk á hættustundu.
Ábyrgð:	Ríkislögreglustjóri, lögreglustjórar.
Þátttakendur:	Slysavarnafélagið Landsbjörg, almannavarnanefndir, Rauði kross Íslands, hlutaðeigandi viðbragðsaðilar skv. viðbragðsáætlun.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að gerð sé þarfagreining á öruggum og nauðsynlegum tækjakosti stjórnstöðva fyrir júní 2013 og settar reglur þar um. 2. Að tryggja nauðsynlegan búnað sem þarf að vera til staðar í aðgerðastjórnstöðvum.

Aðgerðaáætlun: Yfirlýsingar um almannavarnaástand

Markmið:	Að ákvörðun ríkislögreglustjóra um almannavarnastig hverju sinni sé birt með ótvíræðum hætti, sé skýr og byggð á traustum forsendum.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að setja reglur um form og efni ákvörðunar ríkislögreglustjóra um almannavarnastig og tilkynningu hans þar að lútandi til innanríkisráðherra. 2. Að gera tillögu að setningu reglna um starfsskyldur og æfingar þeirra sem kallaðir eru til aðstoðar í þágu almannavarna.

Aðgerðaáætlun: Velferð almennra borgara á hættusvæðum

Markmið:	Að tryggja velferð almennra borgara á hættu- og neyðarsvæðum.
Ábyrgð:	Velferðarráðuneytið / embætti landlæknis vegna áfallahjálpar. Ríkislögreglustjóri varðandi þjónustumiðstöðvar.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, Slysavarnafélagið Landsbjörg, Rauði kross Íslands, almannavarnanefndir, þjóðkirkjan, Landspítali – háskólasjúkrahús (LSH), hlutaðeigandi viðbragðsaðilar skv. viðbragðsáætlun.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Að efla samstarf innan samráðshóps um sálrænan stuðning sem skipaður er fulltrúum frá almannavarnadeild ríkislögreglustjóra, Rauða krossi Íslands, þjóðkirkjunnar og Landspítalanum.2. Að gera áætlanir um uppsetningu og starfrækslu þjónustumiðstöðva í umdæmum fyrir fólk sem þarf að yfirgefa heimili sín.3. Að settir séu skýrir verkferlar um móttöku og skráningu þeirra sem yfirgefa þurfa heimili sín, sem og skráningu á dvalarstað fólks með það að markmiði að sameina fjölskyldur.4. Að tryggja upplýsingamiðlun á fleiri en einu tungumáli til þolenda, aðstandenda og fjölmiðla um afdrif þolenda og annað tengt fjöldahjálparstarfi.5. Að gera áætlun um nauðsynlegan búnað í þjónustumiðstöðvum til þess að veita skyndihjálp og aðhlyningu.6. Að skilgreindar verði lágmarkskröfur um þjónustu við þolendur og aðstandendur í almannavarnaáðgerðum.7. Að settir verði staðlar fyrir starfsemi þjónustumiðstöðva.

Aðgerðaáætlun: Alþjóðleg aðstoð vegna neyðaraðgerða hérlendis

Markmið:	Að fyrir liggja fullnægjandi lagaheimildir og viðbragðsáætlanir vegna móttöku erlends hjálparliðs vegna hættuástands hér á landi. Aðgerðastjórn í héraði sé tiltæk á hættustundu.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Greining á þáttum sem hindra að alþjóðleg aðstoð geti borist og á grundvelli slíkrar greiningar verði áhættuminnkandi aðgerðir ákveðnar.2. Að undirbúnar verði tillögur að lagaákvæðum er veiti fullnægjandi heimild til móttöku á erlendu hjálparliði vegna almannavarnaástands.3. Að undirbúin verði viðbragðsáætlun í tengslum við móttöku erlends hjálparliðs.

Aðgerðaáætlun: Aðstoð við Íslendinga erlendis á hættusvæðum

Markmið:	Að fyrir liggi viðbragðsáætlun er miði að því að tryggja velferð Íslendinga erlendis á svæðum þar sem hamfarir hafa orðið eða stórslys og brottflutning þeirra af hættusvæðum.
Ábyrgð:	Utanríkisráðuneytið.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, Landhelgisgæsla Íslands, Rauði kross Íslands, Slysavarnafélagið Landsbjörg, innanríkisráðuneytið.
Verkefni næstu þriggja ára:	Skilgreina hlutverk og samhæfa viðbúnað ráðuneyta og stofnana varðandi aðstoð og/eða brottflutning.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.

II. 5 Eftir hamfarir

Endurreisn

Endurreisn innviða í kjölfar hættuástands er mikilvægur þáttur almannavarnakerfisins. Starfræksla þjónustumiðstöðva almannavarna hefur sannað gildi sitt en slík miðstöð var fyrst sett upp vegna jarðskjálftanna á Suðurlandi árið 2008. Frá þjónustumiðstöð er upplýsingum miðlað til almennings og þeim sem orðið hafa fyrir tjóni veitt nauðsynleg þjónusta og aðstoð. Mikilvægt er að endurreisn sé liður í allri neyðaraðstoð eftir hamfarir og að séð verði til þess að upplýsingar og þjónusta nái til allra, og þ. á m. þeirra sem ekki hafa íslensku að móðurmáli og fólks sem getur ekki nálgast upplýsingar, t.d. sökum fötlunar.¹⁵

Endurmat

Að loknum almannavarnaadgerðum eru þær rýndar og metnar af sjálfstæðum úttektaraðila í því skyni að draga lærdóma af fenginni reynslu. Þingkjörin nefnd, rannsóknarnefnd almannavarna, gerir úttekt á því hvernig staðið var að adgerðum og framkvæmd viðbragðsáætlana sem stuðst var við. Nefndin, sem starfar sjálfstætt og er óháð stjórnvöldum, tekur saman skýrslu til innanríkisráðherra, ríkislögreglustjóra og allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis um niðurstöður sínar. Þá gerir nefndin tillögur um úrbætur eða vekur athygli á atriðum sem henni þykja máli skipta.

Aðgerðaáætlun: Endurreisn

Markmið:	Að fyrirbyggjandi sé stefna og verklag um ábyrgð varðandi endurreisn byggðarlaga sem verða fyrir áföllum.
Ábyrgð:	Forsætisráðuneyti.

¹⁵ *Hyogo Framework for Action 2005-2015:ISDR International Strategy for Disaster Reduction*, The United Nations Office for Disaster Risk Reduction, www.unisdr.org/wcdr. www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf.

Pátttakendur:	Innanríkisráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti, ríkislögreglustjóri.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að móta stefnu eða verkferla í meðferð fjármuna í neyðaraðgerðum og endurreisnarstarfi. Afla heimilda til að leggja út fyrir nauðsynlegum aðföngum og þjónustu meðan á almannavarnaáðgerðum stendur þannig að tryggt sé að endurgreiðsla fáiast að þeim loknum. 2. Að fyrir hendi sé þekking og búnaður hjá ríkislögreglustjóra til að setja upp, ásamt sveitarfélögum, tímabundna þjónustumiðstöð samkvæmt leiðbeiningum um viðbrögð við náttúruhamförum. 3. Að sett verði reglugerð um rekstur og starfsemi þjónustumiðstöðva. 4. Að fræða sveitarstjórnir og starfsmenn Stjórnarráðsins um hlutverk þeirra við endurreisn.

Aðgerðaáætlun: Endurmat eftir aðgerðir

Markmið:	Að fram fari kerfisbundið endurmat á almannavarnaviðbrögðum.
Ábyrgð:	Rannsóknarnefnd almannavarna.
Pátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, viðbragðsaðilar.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stefna stjórnvalda er að þeir lærdómar sem draga má af einstökum áföllum verði nýttir til að styrkja viðbragðskerfið enn frekar. 2. Setja í reglugerð ákvæði um starfsemi rannsóknarnefndar um almannavarnir.

III. VERND MIKILVÆGRA INNVIÐA SAMFÉLAGSINS

Á fyrsta fundi almannavarna- og öryggismálaráðs var samþykkt að áfram yrði unnið að undirbúningi og gerð viðbragðsáætlana um netöryggi og vernd mikilvægra innviða samfélagsins.

Í samræmi við greiningu á mikilvægum innviðum og ákvæði laga um almannavarnir skiptist ábyrgð og verkefnastýring, t.d. vegna athugana og greininga á áfallapoli, á milli ráðuneyta. Áætlanir ríkis og sveitarfélaga á sviði almannavarna og öryggismála miða m.a. að því að tryggja öryggi mikilvægra innviða með áhættumati, mótvægisáðgerðum og viðbragðsáætlunum.

Mynd 4. Mikilvægir samfélagsinnviðir og hugsanlegar innbyrðis tengingar atburða

Truflanir og hugsanlegar innbyrðis tengingar atburða	Nátturvá/meiriháttar stórslys/umhverfissógn	Raforkutruflanir	Fjarskiptatruflanir	Samgöngurof eða alvarlegar truflanir	Truflanir í veitustofnunum	Röskun á heilsu og velferð íbúa	Röskun á aðföngum og fæðuframboði	Truflanir í greiðslumiðlun og fjármálastarfsemi	Hryðjuverk og glæpastarfsemi sem getur haft áhrif á samfélagið
Raforkurof og meiriháttar truflun á flutningi og dreifingu á raforku	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Truflun á fjarskiptum, netöryggi og upplýsingakerfum	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Truflun á útvarps- og sjónvarpskerfum /útsendingum á landsvísi	X	X	X						X
Alvarlegar samgöngutruflanir	X	X		X	X	X	X		X
Truflun eða rof á innflutningi	X			X		X		X	X
Skortur á olíu/bensíni	X			X			X		X
Eldgos, sprengigos, öskufall	X	X	X	X	X	X	X		
Flugslys, hópshlys á sjó eða landi	X			X					X
Slys með SEG efni (CBRNE)	X					X			X
Meiriháttar mengunarslys	X					X	X		
Hryðjuverkaógnun eða árás		X	X		X	X		X	X
Íslendingar erlendis lenda í árás eða stórslysi	X					X			X

Heimild: Áhættuskoðun almannavarna 2011, bls 114. Taflan sýnir innbyrðis tengingar atburða, truflanir og hugsanlegar innbyrðis tengingar atburða.

Í áhættuskoðun almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra frá árinu 2011 kemur fram að á undanförunum áratugum hefur verið lögð áhersla á uppbyggingu helstu innviða í gegnum flókin tölvukerfi.¹⁶ Niðurstöður úr áhættuskoðuninni sýna að margar ógnir við innviði og annars konar öryggi eru óháðar svæðum og landshlutum og geta haft áhrif á öllu landinu og jafnvel út fyrir það. Í skoðuninni birtist það álit að heildstætt mat á landsvísu verði að gera á mikilvægum innviðum, s.s. fjarskiptum og raforku þar sem um landskerfi er að ræða og kerfin eru hvort öðru háð eins og sjá má á mynd 4.

Mikilvægt er að fram fari könnun á veikleikum og áfallapoli innviða samfélagsins þ. á m. orku, net- og upplýsingakerfa. Þeir sem ábyrgð bera á hverju kerfi bera einnig skyldur til að tryggja öryggi þess. Sérstaklega þarf að huga að því hvernig tryggja má öryggi á þeim sviðum sem eru mjög háð fjarskiptum. Má þar m.a. nefna æðstu stjórn ríkisins, öryggisstofnanir, fjármálafyrirtæki, orkufyrirtæki og ýmsa þætti stjórnsýslunnar. Starfræksla á einum innviði er oft forsenda fyrir starfsemi annars.

Mikilvægum innviðum samfélagsins er skipt í átta flokka. Þeir eru:

- Fjarskipti, net- og upplýsingakerfi.
- Orkukerfi.
- Heilbrigðisþjónusta.
- Matvæla-, fæðu- og neysluvatnskerfi.
- Viðbúnaðar og neyðarþjónusta.
- Samgöngukerfi.
- Æðsta stjórn ríkisins.
- Fjármálakerfi.

Fjarskipti, net- og upplýsingakerfi

Net- og upplýsingaöryggi er skilgreint sem geta net- og upplýsingakerfa til að tryggja að ákveðin, skynsamleg öryggismörk standist mannleg mistök og að skemmdarstarfsemi hafi ekki áhrif á tiltækileika, staðfestingu, áreiðanleika, rekjanleika og leynd gagna sem vistuð eru og send um viðkomandi net- og upplýsingakerfi. Allt sem getur haft áhrif á að net- og upplýsingakerfin, gögnin eða búnaðurinn starfi eins og til er ætlast fellur undir þætti sem varða öryggi í upplýsingatækni. Opinberir aðilar gegna mikilvægu hlutverki á sviði net- og upplýsingaöryggis. Því er mikilvægt að opinberar stofnanir hugi að netnotkun starfsmanna og umgengni um tölvupóst. Brynt er að auka þjálfun og þekkingu þeirra á net- og upplýsingaöryggi. Hafa má í þeim efnum til hliðsjónar vinnureglur Persónuverndar um netnotkun starfsfólks.

Flutningur á orku og vatni, skipa- og landflutningar, flugsamgöngur, heilsuvernd, lög-gæsla, banka- og verðbréfaþjónusta og viðbragðs- og neyðarþjónusta eru mikilvægir samfélagsþættir sem háðir eru traustum fjarskiptum. Komi til stórvægilegra truflana á fjarskiptakerfum hér á landi getur það haft mjög alvarlegar afleiðingar á alla starfsemi í samfélaginu.

Forgangsmál er að auðkenna þau net- og upplýsingakerfi er varða almanna- og þjóðar-öryggi. Þau verði greind með tilliti til áhættu og veikleika og öryggi þeirra samhæft. Skilgreina þarf kröfur ríkisins til ómissandi upplýsingainnviða og hver ber ábyrgð. Skyra þarf

¹⁶ Áhættuskoðun almannavarna, bls. 110.

stjórnskipulag í rekstri þeirra, ábyrgðarsvið og skyldur þeirra sem falið er að sinna einstökum rekstrarþáttum. Gera þarf viðbragðsáætlun um neyðarstjórnun vegna rekstrarrofs vegna netárása eða af öðrum ástæðum.

Aðgerðaáætlun: Fjarskipti, net- og upplýsingakerfi

Markmið:	Að tryggja öryggi fjarskipta í lögsögu Íslands.
Ábyrgðaraðili:	Innanríkisráðuneytið.
Þátttakendur:	Póst- og fjarskiptastofnun, Neyðarlínan, fjarskiptafyrirtæki, ríkislögreglustjóri, Landhelgisgæsla Íslands, orkufyrirtæki, lögreglustjórar, Mannvirkjastofnun, Vaktstöð siglinga og fleiri.
Kostnaður	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, bilanir, mannleg mistök, óljósar kröfur til lágmarks rekstraröryggis neyðarfjarskipta. Óljós verkaskipting aðila á neyðarstundu. Fjárskortur, skortur á eftirliti (vottun) og til endurbóta vegna öryggismála. Skemmdarverk.
Mótvægi:	Lög og reglugerðir, eftirfylgni og eftirlit með þeim. Netöryggissveit CERT-ÍS (Computer Emergency Responce Team), Póst- og fjarskiptastofnun. Skipulag og reglubundnar viðbúnaðaræfingar. Neyðarsímsvörur, eldvarnareftirlit. Ennfremur að tryggja öruggan gagnaflutning frá mælakerfum ýmiss konar sem nauðsynlegir eru til að bregðast við atburðum, s.s. náttúruvá.
Næmi:	Bilanir, mannleg mistök, skemmdarverk, gallar, rafmagnsleysi, rof sæstrengja, fáar varaleiðir eða skortur á þeim. Villur og yfirsjónir sem orsaka innbyggða veikleika.
Viðbragð:	Netöryggissveit CERT-ÍS, virkt og æft viðbúnaðarferli undir stjórn e.k. neyðarráðs með aðgang að samhfæfingaraðstöðu. Ríkislögreglustjóri, Landhelgisgæslan með öruggu og lokuðu fjarskiptakerfi við NATO og aðildarríki þess.
Eftir atburð:	Þátttakendur rýna verklag til að læra af reynslunni og bæta það.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mótúð verði stefna stjórnvalda um net- og upplýsingaöryggi og vernd upplýsingainnviða er varða þjóðaröryggi (NCSS: National Cyber Security Strategy).¹⁷ 2. Mat á nauðsynlegum viðbúnaði til þess að tryggja öryggi fjarskiptakerfa og gerð viðbragðsáætlunar vegna truflana og langvarandi rofs á fjarskiptum og netógnna.¹⁸ 3. Ríkislögreglustjóri í samvinnu við hlutaðeigandi aðila tilgreini hvað teljist til ómissandi fjarskipta- og upplýsingainnviða. 4. Að gert verði áhættumat um tengingu Íslands við útlönd og tryggt að öryggismálum verði þannig háttáð að tenging rofni ekki. 5. Skýra þarf tæknilegar lágmarkskröfur til neyðar- og öryggisfjarskipta og eftirlit með þeim.¹⁹

¹⁷ Fjarskiptaáætlun 2011–2014.

<http://www.althingi.is/alttext/141/s/0592.html>.

¹⁸ Fjarskiptaáætlun 2011–2014, 3f.

	<p>6. Vinna heildstæða greiningu á áfallaþoli og ástandi fjarskipta- og upplýsingakerfa. Kortleggja þarf veikleika, útbúa áhættumat og gera langtíma-áætlanir um úrbætur í samvinnu almannavarnadeildar og hagsmunaaðila.²⁰</p> <p>7. Útbúa þarf aðgerðaáætlun um yfirtöku og forgangsroðun þegar hættuástand skapast. Skipuleggja þarf áhættustjórnun, útbúa viðbragðsáætlanir fyrir neyðarstjórn og undirbúa og æfa viðbrögð í neyðartilfellum. Huga þarf að fullnægjandi lagagrundvelli fyrir neyðarsamstarf fjarskipta og öryggis- stjórnunar á grunnstoðum fjarskipta á hættustundu.²¹</p> <p>8. Koma þarf á skipulegu samstarfi stjórnvalda, eigenda fjarskiptakerfa og hagsmunaaðila á þessu sviði um fjarskiptaöryggi og neyðarsamstarf.²²</p> <p>9. Tryggja þarf öryggi fjarskiptakerfa gegn skipulögðum árásum, innbrotum og hlerunum. Yfirfara þarf löggjöf með tilliti til þess hvort fullnægjandi kröfur séu gerðar um öryggismál.</p> <p>10. Viðbragðsáætlun um vernd mikilvægra upplýsingakerfa (NCP: National Contingency Plan). Samræma vinnu við gerð viðbragðsáætlana vegna náttúruhamfara, netárása og annarra slíkra öryggisatvika í þeim tilgangi að tryggja öryggi mikilvægra gagna og virkni mikilvægra fjarskiptakerfa.</p> <p>11. Gera áætlun um vernd spennistöðva, mastra og ljósleiðara gegn skemmdarverkum.</p>
--	--

Aðgerðaáætlun: Innviðir mælikerfa til eftirlits og rannsókna

Markmið:	Að tryggja umfang og rekstur innviða mælikerfa á landsvísu og aðgang að fjarkönnunargögnum og spágögnum um veður og haf til eftirlits og rannsókna. Í þeim tilgangi að tryggja annars vegar að gögn og þekking séu til staðar við gerð hættumats og hins vegar gögn til að tryggja eftirlit með náttúruvá.
Ábyrgðaraðili:	Umhverfis- og auðlindaráðuneytið.
Þátttakendur:	Veðurstofa Íslands, Vegagerðin, Siglingastofnun, orkufyrirtæki, sveitarfélög.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Óljósar kröfur um nauðsynlegt umfang mælikerfanna. Náttúruhamfarir, bilanir, mannleg mistök, óljósar kröfur til lágmarks rekstrar- öryggis neyðarfjarskipta. Óljós verkaskipting aðila á neyðarstundu. Fjárskortur, skortur á eftirliti (vottun) og til endurbóta vegna öryggismála. Skemmdarverk.
Mótvægi:	Þarfagreining á umfangi landsneti mælikerfa á grundvelli þeirrar náttúrvár og ógna sem íslenskt samfélag býr við. Lög og reglugerðir, eftirfylgni og eftirlit með þeim.
Næmi:	Náttúruhamfarir, bilanir, mannleg mistök, skemmdarverk, gallar, rafmagnsleysi, rof sæstrengja, fáar og/eða skortur á varaleiðum. Villur og yfirsjónir sem orsaka innbyggða veikleika.

¹⁹ Fjarskiptaáætlun 2011–2014, 3c.

²⁰ Fjarskiptaáætlun 2011–2014, 3d.

²¹ Fjarskiptaáætlun 2011–2014, 3b.

²² Fjarskiptaáætlun 2011–2014, 3g.

Viðbragð:	Aðlögun og uppbygging landsnets mælakerfa. Netöryggi fyrir gagnflutning.
Eftir atburð:	Landsnet mælakerfa verði endurskoðað og endurbætt ef þörf er á.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Þarfagreining á umfangi landsneti mælakerfa. 2. Tryggja fjármögnun til uppbyggingar og reksturs þeirra kerfa sem uppfylla þarfirnar. 3. Samræming á mælabúnaði og að hann uppfylli gæðakröfur. 4. Umsjón mælakerfa færð á eina hendi. 5. Athuga þörf á breytingum laga og reglugerða til að tryggja innviði mælakerfa til eftirlits og rannsókna.

Orka

Orkuöryggi miðast við að tryggja nægilegt og öruggt framboð á orkugjöfum fyrir heimili, grunnþjónustu og almennt atvinnulíf, sem og að vernda innviði orkuiðnaðarins fyrir truflunum vegna skemmdarverka, náttúruvára, eða af öðrum orsökum.

Raforkulög kveða á um neyðarsamstarf aðila innan raforkukerfisins, NSR, sem er samvinnuvettvangur vinnslufyrirtækja, flutningsfyrirtækis (Landsnets), dreifiveitna, stórnotenda og opinberra aðila á Íslandi, þ. á m. Orkustofnunar og atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytis (áður iðnaðarráðuneytis), vegna vár sem steðjar að vinnslu, flutningi eða dreifingu raforku. Markmið hagsmunaaðila er að veita aðstoð og samræma aðgerðir. Þá er í lögnum kveðið á um neyðarstjórnun raforkukerfisins ef almannahag, öryggi fólks, mannvirkja og starfsemi er ógnað.

Orkuöryggi á sviði jarðefnaeldsneytis er metið í ljósi þess hve truflun á framboði þess getur haft víðtæk áhrif. Nægt framboð jarðefnaeldsneytis er forsenda öryggis á fjölmörgum sviðum, m.a. fæðuöryggis (vegna landbúnaðar, fiskveiða, innflutnings matvöru og vörudreifingar innanlands), almennra samgangna, löggæslu og sjúkraflutninga. Viðbúnaðarbirgðir (e. emergency petroleum reserves), eru birgðir af olíu sem lönd hafa komið sér upp til að tryggja orkuöryggi og hagrænan stöðugleika.

Aðgerðaáætlun: Orka – Raforkukerfi

Markmið:	Að til sé nægjanleg raforka til þess að mikilvægir innviðir virki eins og kostur er við venjulegar aðstæður.
Ábyrgð:	Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti ásamt umhverfis- og auðlindaráðuneyti.
Þátttakendur:	Raforkuframleiðendur, Landsnet, dreifiveitur, neyðarsamstarf raforkukerfisins (NSR), almannavarnadeild ríkislögreglustjóra, Orkustofnun, Samorka, Mannvirkjastofnun, byggingarfulltrúar, ásamt öðrum.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, loftlagsbreytingar, mannleg mistök, skemmdarverk, ónóg fagþekking, fjárþurrð, skortur á aðföngum, stríðsástand, lítil endurnýjun kerfa.

Mótvægi:	Lög og reglugerðir. Viðbragðsáætlanir, reglubundnar viðbragðsæfingar, reglubundið eftirlit og viðhald búnaðar, öflug þjálfun viðbragðsaðila, samstarf raforkuframleiðenda, flutningsaðila, dreifiaðila og annarra sem haft geta áhrif á öryggi. Mannvirkjastofnun hefur eftirlit með öryggi raforkuvirkja, neysluveitna og raf-fanga í raforkumannvirkjum.
Næmi:	Mannleg mistök, skemmdarverk, stórfelldar bilanir, náttúruhamfarir, loftslagsbreytingar, skortur á aðföngum, ónógur mannaflí.
Viðbragð:	Varaafstöðvar viðskiptavina, flutnings- og dreifiveitna. Viðbragðsáætlanir, neyðarskipulag raforkuframleiðenda (NSR), raforkuflutnings- og dreifiaðila.
Eftir atburð:	Uppbygging kerfisins, rannsóknir, úrvinnsla, skýrslugerð og kynning.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mat á nauðsynlegum viðbúnaði til þess að tryggja öryggi raforkukerfisins og gerð viðbragðsáætlunar vegna truflana og langvarandi rofs á raforkudreifingu. 2. Gera verður ráðstafanir til að tryggja virkni kerfanna við venjulegar aðstæður sem og óvenjulegar, s. s. vegna náttúruhamfara eða skemmdarverka. 3. Skilgreina lágmarks öryggiskröfur varðandi öryggi raforkumannvirkja. Gera áætlun um vernd virkjana, spennistöðva, mastra og dreifikerfis vegna skemmdarverka. 4. Endurskoðun og áframhaldandi uppbygging á neyðarsamstarfi vegna raforkukerfisins.

Aðgerðaáætlun: Hitaveitur

Markmið:	Að hitaveitur geti annast dreifingu á varmaorku á hitaveitusvæðum sínum á neyðartímum og geri neyðaráætlanir.
Ábyrgð:	Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
Þátttakendur:	Sveitarfélög, Samorka, Orkustofnun, hitaveitufyrirtæki. Mannvirkjastofnun, ríkislögreglustjóri, ásamt öðrum.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, mannleg mistök, skemmdarverk, ónóg fagþekking, fjárburrð, skortur á aðföngum, langvarandi rafmagnsbilanir.
Mótvægi:	Lög og reglugerðir. Orkustofnun sér um eftirlit. Reglubundnar viðbragðsæfingar, reglubundið eftirlit og viðhald búnaðar, þjálfun viðbragðsaðila.
Næmi:	Miðstýring á dreifikerfi, mannleg mistök, skemmdarverk.
Viðbragð:	Varaafstöðvar, viðbragðsáætlanir.

Eftir:	Uppbygging kerfisins, rannsóknir, úrvinnsla, skýrslugerð og kynning.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Leggja þarf áherslu á ábyrgð eigenda veitufyrirtækja og eigenda neysluveitna. 2. Mat á nauðsynlegum viðbúnaði til þess að tryggja öryggi hitaveitna og gerð viðbragðsáætlunar vegna truflana og langvarandi rofs á dreifingu. 3. Gera verður ráðstafanir til að tryggja virkni kerfanna við venjulegar sem og óvenjulegar aðstæður, s. s. náttúruhamfarir eða skemmdarverk. 4. Skilgreina lágmarks öryggiskröfur varðandi öryggi hitaveitumannvirkja. 5. Verið er að vinna að frumvarpi að nýjum lögum um hitaveitur. 6. Samkvæmt frumvarpi að væntanlegum hitaveitulögum þurfa hitaveitur að hafa tiltæka neyðaráætlun ef framboð annar ekki eftirspurn, svo sem vegna bilunar, veðurs, náttúruhamfara eða skemmdarverka.

Aðgerðaáætlun: Jarðefnaeldsneyti

Markmið:	<p>Að til séu 30 daga birgðir í landinu og gerðar séu viðbragðsáætlanir.</p> <p>Langtímamarkmið: Að til séu 90 daga birgðir eins og gert er ráð fyrir í drögum að orkustefnu.</p>
Ábyrgð:	Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
Þátttakendur:	Orkustofnun, olíufélög.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, skemmdarverk, slys, óhöpp, stríðsástand, truflun á innflutningi eldsneytis.
Mótvægi:	<p>Lög og reglugerðir. Girðingar í kringum olíutanka. Sólarhringsvaktir og myndavélar eru við tanka.</p> <p>Samantekt á birgðatölum á þriggja mánaða fresti.</p>
Næmi:	Mannleg mistök, skemmdarverk.
Viðbragð:	Viðbragðsáætlanir eru til hjá olíufélögunum. Skömmun á olíu.
Eftir atburð:	Rýna aðgerðir.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Greina þarf hversu háð íslenskt samfélag er innflutningi á olíu. 2. Olíufélög sendi upplýsingar um birgðatölur til Hagstofu Íslands einu sinni í mánuði en nú er það gert á þriggja mánaða fresti. 3. Vinna viðbragðsáætlanir vegna olíuskorts. 4. Vinna að orkustefnu fyrir Ísland.

Heilbrigðisþjónusta

Heilbrigðiskerfið gegnir lykilhlutverki í almannavarnarviðbrögðum. Farsóttir geta kallað á neyðarviðbrögð sóttvarna og haft víðtæk samfélagsleg áhrif, s.s. lokun flugvalla og banni á siglingum til og frá landinu.

Aðgerðaáætlun: Heilbrigðisþjónusta

Markmið:	Að heilbrigðiskerfið geti brugðist við í almannavarnaástandi og að til séu nægilegar birgðir til þess að bregðast við hamförum í að minnsta kosti þrjá mánuði.
Ábyrgð:	Velferðarráðuneytið.
Þátttakendur:	Sóttvarnalæknir, landlæknir, heilbrigðisstofnanir, heilsugæsla, lyfjafyrirtæki, sveitarfélög, Umhverfisstofnun, Þjóðskrá Íslands, Mannvirkjastofnun, ríkislögreglustjóri.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Heimsfaraldur influensu, farsóttir, náttúruhamfarir, skemmdarverk, umferð fólks til landsins.
Mótvægi:	Sóttvarnalög og samstarfsnefnd um sóttvarnir. Bólusetningar, hreinlæti og fræðsla. Alþjóðlegt samstarf og vöktun hjá sóttvarnalækni. Sóttvarnalæknir er tengiliður við Alþjóðaheilbrigðismálastofnunina. Þjóðskrá er með lögbundið hlutverk um skráningu fólks og landfræðileg upplýsingakerfi.
Næmi:	Alþjóðlegir influensufaraldrar.
Viðbragð:	Landsáætlun vegna heimsfaraldurs influensu og aðrar influensuáætlanir. Áætlun um skipulag áfallahjálpar. Viðbragðsáætlanir heilbrigðisstofnana. Til eru áætlanir um viðbrögð vegna bólusóttar og atburða vegna sýkla, eiturfna og geislavirkra efna. Landlæknisembættið, sóttvarnalæknir.
Eftir atburð:	Þátttakendur rýna verkferla.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Uppfæra landsáætlun vegna heimsfaraldurs influensu og aðrar influensuáætlanir.2. Mótun og viðhald viðbragðsáætlana gegn atburðum sem ógna lýðheilsu hér á landi og á heimsvísu, þ.m.t heimsfaröldrum.3. Áætlun um grundvallar viðbúnað, einkum á flugvöllum og við hafnir.4. Skilgreina og ákveða lyfjabirgðir.5. Heilbrigðiseftirlit á flugvöllum.

Matvæla-, fæðu- og neysluvatnsöryggi

Matvælaöryggi varðar aðgang að nægum, öruggum og næringarríkum matvælum. Lega landsins og náttúra gerir það að verkum að Íslendingar eru háðir innflutningi matvæla og aðfanga til matvælaframleiðslu. Fæðuöryggi varðar aðgengi að fæðu og framboð af heilnæmum og öruggum matvælum. Neysluvatnsöryggi felst í öruggu aðgengi að neysluhæfu vatni.

Aðgerðaáætlun: Fæðuöryggi

Markmið:	Að nægar birgðir séu til af heilnæmum mat og ómenguðu neysluvatni í að minnsta kosti sex mánuði.
Ábyrgð:	Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
Þátttakendur:	Matvælastofnun, Matís ohf., Hafrannsóknastofnun, Fiskistofa, Veiðimálastofnun, sveitarfélög, Landhelgisgæsla Íslands, Umhverfisstofnun, slökkvilið og Mannvirkjastofnun. Matvælaframleiðendur, bæði á frum- og vinnslustigi, og birgjar.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, loftlagsbreytingar, mengun, mannleg mistök, skemmdarverk, skortur á olíu og áburði. Einangrun landsins með lokun landamæra, siglinga- og flugleiða. Lokun á innflutning matvæla og efna, stríðsástand, efnahagshrun, sjúkdómar í skepnum, plágur, influensa, dýrasjúkdómar. Eiturefna- og mengunarslys.
Mótvægi:	Lög og reglugerðir. Vöktun á sjó og landi. Tryggja rekstrarvörur til matvælaframleiðslu, olíur, tæki, lyf, o.fl. Vera undir það búin að geta leiðbeint fólki að bjarga sér við mataröflun.
Næmi:	Innflutningur matvöru og birgðir, birgðir verslana. Mannleg mistök.
Viðbragð	Skömmtun matvæla og eldsneytis. Stjórnun á útdelingu á fóðri. Fylgjast með umhverfinu hvort heldur á sjó, lofti og landi og meta ástand þess m.t.t. hvort óhætt er að neyta matvælnanna.
Eftir atburð:	A. Til skemmri tíma: Að halda matvælaframleiðslu gangandi. Fylgjast með birgðahaldi í sláturhúsum og hjá fyrirtækjum í sjávarútvegi. Birgðabókhalda – yfirlit um birgðastöðu. Matur og vatn til staðar. Tryggja dreifingu. Tryggja aðföng til framleiðslu á matvælum frá sjó og landi. B. Til lengri tíma: Tryggja aðföng til framleiðslu á matvælum frá sjó og landi. Tryggja að til sé útsæði.
Viðbragðskerfi:	Birgðakerfi, viðbragðsáætlanir.
Verkefni næstu þriggja ára:	1. Setja þarf lög um eftirfarandi atriði: Matvælageymslur, dreifingu matar, orku og eftirlit. 2. Gerð viðbragðsáætlunar fyrir atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti. 3. Viðbragðsáætlun við matvælaaskorti í samráði við helstu birgja.

	<p>4. Utanumhald og skýr upplýsingamiðlun.</p> <p>5. Vöktunarstofnanir komi sér upp áætlun um hvernig bregðast skuli við í kjölfar hamfara.</p> <p>6. Gera neyðaráætlun um hagvarnir, birgðir og neyðarflutninga til og frá landinu.</p>
--	--

Aðgerðaáætlun: Matvælaöryggi

Markmið:	Vernda heilsu fólks með því að tryggja heilnæmi og gæði matvæla.
Ábyrgð:	Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
Þátttakendur:	Matvælastofnun, heilbrigðiseftirlit sveitarfélaga, Matís ohf., Hafrannsóknastofnun, Fiskistofa, Veiðimálastofnun, Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræðum að Keldum, sóttvarnalæknir.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir. Mengun. Mannleg mistök. Skemmdarverk. Alvarlegir búfjár- og plöntusjúkdómar. Eiturefnaslys.
Mótvægi:	Lög og reglugerðir. Sjúkdómavöktun og varnir gegn dýra- og plöntusjúkdómum. Matvælaeftirlit. Rannsóknir og rannsóknargagnagrunnar vegna vöktunar umhverfis, frumframleiðslu afurða og matvæla. Grunnildir aðskotaefna og mengun varðandi umhverfi og matvæli.
Næmi:	Innflutningur matvöru og birgðir, mannleg mistök.
Viðbragð:	Viðbragðsáætlanir, birgðakerfi.
Eftir atburð:	Sannprófun úrbóta á umhverfi og matvælum, tíðara eftirlit og rannsóknir.
Viðbragðskerfi:	Viðbragðsáætlun vegna fæðusjúkdóma, viðbragðsáætlun vegna mengaðs fódurs, viðbragðsáætlun vegna smitsjúkdóma í búfé.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uppfæra viðbragðsáætlun vegna fæðusjúkdóma og mengaðs fódurs. 2. Ljúka innleiðingu á áhættumiðuðu opinberu matvælaeftirliti. 3. Gerð verði víðtæk áhættuskoðun á sviði matvælaöryggis, m.a. með tilliti til birgðahalds og viðbragðsáætlana á neyðartímum. 4. Endurbæta gagnagrunna.

Aðgerðaáætlun: Neysluvatnsöryggi

Markmið:	Vernda heilsu fólks með því að tryggja að neysluvatn sé heilnæmt og hreint.
Ábyrgð:	Umhverfis- og auðlindaráðuneytið, atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Pátttakendur:	Umhverfisstofnun, Matvælastofnun, heilbrigðiseftirlit og heilbrigðisnefndir sveitarfélaga, sveitarfélög og vatnsveitur, ásamt öðrum.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, mengun, mannleg mistök, skemmdarverk, sjúkdómar í skepnum, flensusjúkdómar, plágur, eiturefnaslys.
Mótvægi:	Eftirlit, vöktun og rannsóknir með vatnsbólum og í kringum vatnsverndarsvæði. Leiðbeiningar Matvælastofnunar varðandi sýnatöku á neysluvatni, gæði og meðhöndlun yfirborðsvatns, hagnýting og markaðssetning ölkelduvatns. Lög og reglugerðir.
Næmi:	Mengunarslys, mannleg mistök.
Viðbragðskerfi:	Viðbragðsáætlanir heilbrigðiseftirlits sveitarfélaga vegna gruns um fæðu-sjúkdóma. Tilkynningar til neytenda. Stöðva dreifingu vatns. Greina uppruna mengunar. Eftirlit og rannsóknir. Aðgerðir til þess að endurheimta vatnsgæði.
Eftir atburð:	Sannprófun úrbóta, tíðara eftirlit og rannsóknir.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skilgreina kröfur um verndun vatnsbóla og gerðar öryggisúttektir á þeim. 2. Gerð leiðbeininga um neysluvatn sem byggja á hinum ýmsu reglugerðum þar um. 3. Gerð öryggis- og viðbragðsáætlana.

Viðbúnaðar- og neyðarþjónusta

Viðbúnaðar- og neyðarþjónusta er annars vegar sinnt af starfsmönnum ríkis og sveitarfélaga, m.a. lögreglu, Landhelgisgæslunni, slökkviliði, starfsmönnum Neyðarlínunnar og heilbrigðiskerfisins. Hins vegar er henni sinnt af sjálfboðaliðasamtökum, björgunarsveitunum og Rauða kross deildum.

Aðgerðaáætlun: Viðbúnaðar- og neyðarþjónusta

Markmið:	Samhæfð og skilvirk viðbrögð til bjargar lífi og heilsu almennings, umhverfi og eignum.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Pátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, forsætisráðuneyti, viðbragðsaðilar, Skipulagsstofnun, Mannvirkjastofnun, Landmælingar Íslands, Landhelgisgæslan, Þjóðskrá Íslands, Veðurstofan.
Kostnaður:	Geina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, hryðjuverk, mannleg mistök, bilanir.
Mótvægi:	Ríkislögreglustjóri með áhættumati, viðbragðsáætlanagerð, æfingar og þjálfun. Veðurstofan með áhættumati og viðbragðsáætlanagerð.

	<p>Skipulagsstofnun með upplýsingabanka um stöðu skipulagsmála í sveitarfélögum og umhverfismat.</p> <p>Mannvirkjastofnun með eftirliti með slökkviliðum og þjálfun og menntun slökkviliðsmanna.</p> <p>Slökkviliðin með eldvarnareftirliti.</p> <p>Landmælingar Íslands með kortavinnslu og tryggja að ávallt séu til staðfræðilegar og landfræðilegar grunnupplýsingar um Ísland.²³ Sjómælingasvið LHG með sjókort.</p> <p>Þjóðskrá með lögbundið hlutverk um skráningu fólks, mannvirkja, og landfræðilegum upplýsingakerfum.</p> <p>Viðbragðsaðilar með þjálfun og æfingum.</p>
Næmi:	Mannleg mistök, skemmdarverk.
Viðbragðskerfi:	<p>Áætlanir, sameiginlegir fundir og kynningar á starfi viðbragðsaðila.</p> <p>Slökkvilið sveitarfélaganna með björgun.</p> <p>Lögregla með stjórnun aðgerða.</p> <p>Landhelgisgæslan ber ábyrgð á leit og björgun á sjó og vegna loftfara og aðstoðar við leit, björgun og viðbragðsþjónustu á landi.</p> <p>Rauði kross Íslands með félagslegu hjálparstarfi, fjöldahjálp og neyðarvörnum.</p> <p>Slysavarnafélagið Landsbjörg með leit og björgun á landi og á sjó.</p> <p>Þjóðskrá með landfræðilegum upplýsingakerfum.</p>
Eftir atburð:	<p>Rannsóknarnefnd almannavarna.</p> <p>Viðbragðsaðilar með rýningu verkferla.</p>
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að þróa frekari samskiptamöguleika á milli fjarskiptakerfa. 2. Að gera góð aðgerðakort sem byggjast á réttum og góðum landakortagrunnum. 3. Allir viðbragðsaðilar skulu, fyrir árslok 2013, hafa tekið SÁBF-skipulagið upp Námsfni byggt á því verður að nota við þjálfun þeirra sem stjórna aðgerðum á hættutímum. 4. Að viðbragðsaðilar nýti samhfingar- og stjórnstöð vegna samhfingar við hvers kyns aðgerðir.

Samgöngukerfi

Mikil hættu getur skapast um allt land ef samgöngur rofna eða leggjast af hvort sem um er að ræða siglingar, landflutninga eða flug. Greiðar samgöngur eru forsenda þess að unnt sé að koma við björgunaraðgerðum, flutningi á fólki og helstu nauðsynjum.

²³ Með landupplýsingum er átt við gögn og upplýsingar (s.s. kort og loftmyndir) sem tengjast stað á, í eða yfir jörðu, hvort heldur með hnitum eða auðkenni, t.d. heimilisfang eða póstnúmer. Grunngerð fyrir staf-rænar landupplýsingar er skilgreind sem tækni, stefnur, staðlar og mannauður sem þarf til að afla staf-rænna landupplýsinga, vinna úr þeim, varðveita, miðla og auðvelda notkun þeirra.

Aðgerðaáætlun: Á sjó

Markmið:	Að tryggja vöktun, öryggi og vernd skipa á siglingu í kringum landið, öryggi áhafna, farþega, strandsvæða, farms og hafnarstöðu.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Þátttakendur:	Siglingastofnun Íslands, Landhelgisgæsla Íslands, Tollstjóraembættið, Umhverfisstofnun, Vaktstöð siglinga, Veðurstofa Íslands, slökkvilið sveitarfélaga, lögreglustjórar, ríkislögreglustjóri, Hafnasamband Íslands, Fjöltækniskóli Íslands, Slysavarnaskóli sjómanna, Rannsóknarnefnd sjóslysa, Umhverfisstofnun, Slysavarnafélagið Landsbjörg, ásamt öðrum.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, loftslagsbreytingar, veðurtengd vá, s.s. ofsaveður, aftakabrim og sjávarflóð, mannleg mistök, slys, hryðjuverk, hafís, kjarnorkuknúin farartæki, olíuflutninga-, flutninga- og fiskiskip farast. Lokanir hafna, t.d. vegna hafíss og farsóttu. Tækja- og vélabilanir.
Mótvægi:	Lög og reglugerðir. Námskeið og fræðsla, viðvaranir, upplýsingagjöf, öryggisbúnaður, löggæsla á hafinu, æfingar, eftirlit, vöktun skipaumferðar, skipavernd, hafnavernd og farmvernd, veðurspár, sjóveðurspár og hafísspár, sjómælingar, upplýsingar og spár um sjólag og brim.
Næmi:	Mannleg mistök, veðurfar, hafís, náttúruhamfarir, t.d. aftakabrim, sjávarflóð og fljóðbylgjur. Tækja- og vélabilanir.
Viðbragð:	Landhelgisgæsla Íslands ber ábyrgð á löggæslu, leit og björgun á hafi og á samstarf við Slysavarnafélagið Landsbjörg. Slökkviliðin koma að björgun við hafnir. Umhverfisstofnun ber ábyrgð á viðbrögðum við mengunarslysum. Siglingarverndaráætlun Íslands, verndaráætlanir fyrir allar hafnir, verndaráætlanir fyrir farmskip og farþegaskip. Upplýsingagjöf, öryggisbúnaður, æfingar, eftirlit.
Eftir atburð:	Rannsóknarnefnd sjóslysa rýnir atburð.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">Undirbúnar verði sérstakar ráðstafanir um leiðarstjórnun við norðan- og vestanvert landið og leitað eftir samþykki Alþjóða siglingamálastofnunarinnar (IMO) á þeim.Efla vöktun á hafís og bæta upplýsingagjöf um hafís á siglingaleiðum við landið. Nauðsynlegt er að íslensk stjórnvöld uppfylli skyldur sínar hvað varðar upplýsingar um hafís til sjófarenda.Fylgjast með og greina siglingaleiðir skipa, einkum skipa sem flytja hættuleg efni, á hafsvæðinu í kringum landið. Gert verði áhættumat fyrir siglingar farþega- og flutningaskipa við norðan- og vestanvert landið. Slíkt áhættumat yrði m.a. grundvöllur fyrir áætlun um dráttarskip og viðbúnað vegna mengunarslysa.Þróa þarf og keyra reklíkan til að geta sagt fyrir um rek stórra vélarvana skipa á siglingaleiðum við landið. Rek stórra skipa er háð ölduhæð, sjávarfallastraumum og hafstraumum. Ljúka þarf innleiðingu EES-tilskipunar (2002/59/EB) um neyðarhafnir og skipaafdrepp.

Aðgerðaáætlun: Á landi

Markmið:	Að tryggja órofið vegasamband á mikilvægustu þjóðvegum landsins og á vegum í þéttbýli (á ábyrgð sveitarfélaga) þannig að nægileg þjónusta við samfélag og atvinnulíf sé tryggð. Einnig að tryggja umferðaröryggi á vegum.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Þátttakendur:	Vegagerðin, Umferðarstofa, Landhelgisgæsla Íslands, Skipulagsstofnun, Landgræðsla ríkisins, Mannvirkjastofnun og aðrir viðbragðsaðilar.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, veðurtengd vá, s.s. ofsaveður, slys, óvæntir skaðar á mannvirkjum, loftslagsbreytingar, skemmdarverk.
Mótvægi:	<p>Lög og reglugerðir. Góð landfræðileg dreifing á þjónustustöðvum Vegagerðarinnar um allt land. Þrjár vaktstöðvar sem hafa yfirlit yfir færð og veður hver á sínu svæði og geta stýrt þjónustunni. Að auki er upplýsingaþjónusta rekin á Ísafirði. Yfirgripsmikil þekking starfsmanna Vegagerðarinnar á öllum þáttum vegahalds, þ.e. þjónustu, viðhaldi og nýbyggingu vegamannvirkja, m. a. eigin brúarvinnuflokka sem hægt er að kalla út með litlum fyrirvara. Svæðisbundnar miðstöðvar Vegagerðarinnar utan Reykjavíkur eru í Borgarnesi, á Akureyri og Selfossi en auk þess eru stórar starfsstöðvar á Ísafirði, Sauðárkróki og Reyðarfirði.</p> <p>Löggæsla, hraðamyndavélar, Umferðarstofa, Skipulagsstofnun, Landgræðslan með mótvægisáðgerðum vegna sandfoks. Umferðarstofa og Vegagerðin sjá um öryggi vega. Umferðaröryggisáætlun. Umferðarstofa með upplýsingamiðlun í gegnum fjölmiðla. Umferðaröryggisstarf Umferðarstofu.</p> <p>Eldvarnareftirlit.</p> <p>Veðurspár og spár um hættu á snjóflóðum.</p>
Næmi:	<p>Veðurfar, náttúruhamfarir, mannleg mistök, loftslagsbreytingar.</p> <p>Möguleikar til að bregðast við vegna rofs á vegasamgöngum eru misgóðir eftir landsvæðum. Endurreisn mannvirkja getur því tekið mjög mislangan tíma eftir því hvar rof verður.</p>
Viðbragð:	<p>Viðbragðsáætlanir Vegagerðarinnar eru af mismunandi toga, s.s. staðbundnar áætlanir vegna jarðganga og staðbundnar áætlanir vegna lokana á vegum sökum óveðurs eða slysa.</p> <p>Lagfæring vega. Umferðarstofa sér um upplýsingamiðlun.</p>
Verkefni næstu þriggja ára:	1. Vegagerðin er með í undirbúningi almenna viðbragðsáætlun vegna náttúruhamfara eða annarra atburða er valdið geta skemmdum eða eyðileggingu á mikilvægum samgöngumannvirkjum, rofi á vegasamgöngum og þar af leiðandi bráðri almannahættu.

Aðgerðaáætlun: Í lofti

Markmið:	Að tryggja öryggi og vernd loftfara, áhafna, farþega og farms fyrir hvers kyns ógn.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Þátttakendur:	Flugmálastjórn, Isavia, Landhelgisgæsla Íslands, flugfélög, flugvellir, flugafgreiðsluaðilar, ríkislögreglustjóri og Rannsóknarnefnd flugslysa, Veðurstofa Íslands, viðbragðsaðilar ásamt öðrum.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir, veður og veðurtengdir þættir, s.s. ofsaveður og ísing, mannleg mistök, hryðjuverk, slys, tækja- og vélabilanir.
Mótvægi:	Lög og reglugerðir. Flugmálastjórn fer með stjórnsýslu, eftirlit og áhættumat. Öryggiseftirlit á flugvöllum, flugvernd, flugleiðsaga, þ.m.t. veðurspár. Ríkislögreglustjóri með áhættumati. Landhelgisgæsla Íslands með eftirliti. Öryggisstjórn-unarkerfi og rekstrarhandbækur. Byggingarfulltrúi og eldvarnareftirlit.
Næmi:	Mannleg mistök, veður, náttúruhamfarir, hryðjuverk og slys.
Viðbragð:	Flugverndaráætlanir, neyðaráætlun vegna flugverndar, viðbragðsáætlanir um rýmingar, flugslysaáætlanir, viðbragðsáætlun Isavia vegna eldgosa. Isavia sér um æfingar og ýmiss konar þálfun ásamt fræðslu fyrir viðbragðsaðila. Lögreglustjóri umdæmisins stjórnar aðgerðum á landi, nema ef um flugrán er að ræða. Þá tekur ríkislögreglustjóri við stjórn aðgerða. Landhelgisgæslan ber ábyrgð á og stjórnar leit og björgun vegna loftfara sem óttast er um, lenda í flugslysum eða er saknað. Flugmálastjórn: Veitir faglega aðstoð, getur ákveðið lokun loftrýmis. Isavia tryggir fyrstu viðbrögð á flugvöllum og er jafnframt boðunaraðili. Slökkvilið. Rannsóknarnefnd flugslysa. Þátttakendur rýna verkferla og bregðast við tillögum frá Rannsóknarnefnd flugslysa.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Tryggt verði að fram fari reglubundnar æfingar með þátttöku allra viðkomandi aðila.2. Skýrt sé hvernig samstarfi eftirlitsstofnana og viðbragðsaðila skuli hátað þegar neyðarástand hefur skapast.

Æðsta stjórn ríkisins

Huga þarf að öryggismálum æðstu stjórnar ríkisins, öryggisráðstöfunum og viðbúnaði í þeim tilgangi að tryggja öryggi almennings, samfélagsins, ríkisins og starfsemi æðstu stjórnar á hættutímum, þar með talin örugg samskipti hennar við umheiminn. Undir hug-

takið öryggismál æðstu stjórnar ríkisins fellur öryggi forseta Íslands, ríkisstjórnar, þingmanna og æðstu embættismanna ráðuneyta. Jafnframt fellur undir hugtakið öryggi bygginga og upplýsingakerfa sem tilheyra æðstu stjórn. Tryggja þarf samræmd vinnubrögð, samræmda stjórnsýslu og virkni hennar þegar ógnir steðja að, m.a. með því að virkja sérstaka viðbragðsstjórn Stjórnarráðsins.

Gera þarf áhættuskoðun á öryggismálum æðstu stjórnar í náinni samvinnu við viðkomandi ráðuneyti en þau eru ábyrg fyrir öryggismálum þeirra stofnana sem falla undir ábyrgðarsvið þeirra.

Á grundvelli þessa verði gerð áætlun um framkvæmd nauðsynlegra öryggisráðstafana. Tekur það m.a. til starfsemi viðbragðsstjórnar Stjórnarráðsins, ráðuneyta og lykilstofnana, öryggisverndar æðstu stjórnar ríkisins, þ.m.t. er öryggisbúnaður ráðuneyta, öryggisvarsla og upplýsingaöryggi vegna samstarfs við alþjóðlegar varnar- eða öryggisstofnanir.

Samkvæmt 2. mgr. 5. gr. lögregluglaga nr. 90/1996 starfrækir ríkislögreglustjóri lögreglu-rannsóknardeild og greiningardeild sem rannsakar landráð og brot gegn stjórnskipan ríkisins og æðstu stjórnvöldum þess. Þá hefur sérsveit ríkislögreglustjóra sérstöku öryggishlutverki að gegna varðandi öryggi æðstu stjórnar ríkisins. Tryggja verður að lög-reglan geti með viðunandi hætti haldið uppi gæslu vegna hótana, t.a.m. við stjórnar-stofnanir, mikilvæga staði og sendiráð.

Aðgerðaáætlun: Öryggi æðstu stjórnar ríkisins

Markmið:	Að fyrir liggja áætlun um nauðsynlegar öryggisráðstafanir er tryggi samfellda starfsemi æðstu stjórnar þegar ógnir steðja að.
Ábyrgð:	Forsætisráðuneyti.
Þátttakendur:	Öll ráðuneyti, æðsta stjórn ríkisins og stofnanir á viðkomandi sviðum. Samband íslenskra sveitarfélaga og sveitarfélög. Ríkislögreglustjóri.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Hryðjuverk, náttúruhamfarir, mannleg mistök, bilanir.
Mótvægi:	Lög og reglugerðir. Viðbragðsáætlun Stjórnarráðsins og áætlanir allra ráðuneyta við almannavá. Þjálfun starfsfólks og almannavarnaæfingar með þátttöku Stjórnarráðsins.
Næmi:	Hryðjuverk, hótanir, ofbeldi. Náttúruhamfarir, mannleg mistök, bilanir.
Viðbragðskerfi:	Viðbragðsáætlanir ráðuneyta vegna inlfúensu. Viðbragðsáætlun Stjórnarráðsins við heimsfaraldri inlfúensu/svínaflensu. Tryggja öryggi ráðherra, forseta, ráðuneyta og stofnana.
Eftir atburð:	Rýni aðgerða og eftirfylgni með hugsanlegum reglugerðum og lagabreytingum.

Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að staðfesta viðbragðsáætlun Stjórnarráðsins við almannavarnaástandi. 2. Að staðfesta viðbragðsáætlanir við almannavarnaástandi fyrir öll ráðuneyti. Skilgreina þarf betur hlutverk og verklagsreglur viðbragðsstjórnar Stjórnarráðsins. 3. Áhættugreina öryggi æðstu stjórnar ríkisins, mannvirki og uppýsingakerfi. 4. Skilgreina lágmarkskröfur um öryggi æðstu stjórnar ríkisins. 5. Tryggja möguleika á neyðarflutningi ráðuneyta verði þau óstarfhæf vegna skemmda, útbúa og æfa viðbragðsáætlun í því skyni.
------------------------------------	--

Fjármálakerfi

Alþjóðleg þróun á fjármála- og viðskiptamörkuðum hefur á undanförunum áratugum ein-kennst af stórauðnu frelsi í fjármagnsflutningum, frelsi í viðskiptum, ferðalögum og flutningum einstaklinga milli landsvæða og ríkja. Til hafa orðið markaðir án landamæra á sviði fjármála, viðskipta og atvinnulífs með frjálsu flæði vinnuafis milli landa. Sérstök greiðslu-kerfi annast gjaldmiðlaviðskipti á sambærilegan hátt. Þá fara vöru- og þjónustukaup að stærstum hluta um rafræn greiðslumiðlunarkerfi en ekki með beinum greiðslum með peningum. Alvarleg röskun á rafrænni greiðslumiðlun getur því haft víðtækar afleiðingar.

Aðgerðaáætlun: Fjármálakerfi

Markmið:	Að fyrir liggja viðbragðsáætlun og samhæft viðbragðskerfi sem tryggja rétt viðbrögð við rekstrartruflunum og áframhaldandi starfsemi viðskipta- og fjármálastofnana.
Ábyrgðaraðili:	Fjármála- og efnahagsráðuneyti.
Þátttakendur:	Fjármála- og efnahagsráðuneyti, Fjármálaeftirlitið, Seðlabanki Íslands, Hagstofa Íslands, Samkeppniseftirlitið, kerfislega mikilvægir aðilar á fjármálamarkaði, ásamt öðrum. Netöryggissveit CERT-ÍS (Computer Emergency Responce Team), Póst- og fjarskiptastofnun. Ríkislögreglustjóri.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Ógnir:	Náttúruhamfarir. Alvarlegir efnahagsferfiðleikar innanlands og/eða erlendis. Stjórnarkreppa innanlands og/eða erlendis. Ófullnægjandi eftirlit með fjármála-starfsemi innanlands og/eða erlendis. Glæpastarfsemi (t.d. peningabætti og stórfelld efnahagsbrot), tölvuárásir innanlands og/eða erlendis. Slys og óhöpp innan þeirra stofnana sem eru þátttakendur.
Mótvægi:	Lögbundin verkefni og eftirlit fjármála- og efnahagsráðuneytis, atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytis, Fjármálaeftirlitsins, Seðlabanka Íslands, Hagstofu Íslands og Samkeppniseftirlitsins, ásamt kerfislega mikilvægum aðilum á fjármálamarkaði með lögbundnum hlutverkum.
Næmi:	Fjármálakerfið er viðkvæmt, m.a. fyrir tölvuárásum sem geta haft áhrif á greiðslumiðlun. Óréttmætir viðskiptahættir fjármálastofnana sem grafa undan trausti almennings. Óvirkt eða ófullkomið eftirlit opinberra stofnana sem eiga að sinna eftirliti með fjármálastofnunum og fjármálamarkaði.

Viðbragð:	Viðbragðsáætlun Hagstofunnar sem miðar að því að tryggja öryggi tölvukerfis og þeirra gagna sem þar eru geymd og að koma Hagstofunni eins fljótt og kostur er í starfshæft ástand.
Eftir atburð:	Koma kerfinu aftur í eðlilegt horf. Þátttakendur rýna atburð með það í huga að hvað sé hægt að betrubæta.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Gerð heildstæðrar viðbragðsáætlunar vegna áfalla á fjármálamörkuðum sem ógna samfélagslegum stöðugleika.2. Fræðsla fyrir starfsfólk um viðbrögð í samræmi við viðbragðsáætlun.

IV. LÖGGÆSLA OG ÖRYGGISMÁL

Löggæsla og öryggismál varða allsherjarreglu og almannaöryggi, öryggi einstaklinga og þjóðfélagshópa, réttaröryggi og samfélagslegan stöðugleika gagnvart ógnum af manna-völdum, vegna náttúruhamfara eða hnattrænna áhættuþátta.

Á undanförunum árum hefur verið lögð áhersla á að efla innlendar stofnanir sem sinna daglega almannaöryggi. Jafnframt hefur verið unnið að því að gera þessar stofnanir færar um að taka virkan þátt í að tryggja almannaöryggi í okkar heimshluta í samstarfi við aðrar þjóðir.

Í fyrsta lagi hefur uppbygging átt sér stað á fjölmörgum sviðum almannaöryggismála, þ. á m. á sviði löggæslu, ákærvalds, landhelgisgæslu, almannavarna, leitar og björgunar, björgunarsveita, mengunarvarna, sóttvarna, tollgæslu, fjarskipta, flugverndar, siglinga-verndar og samræmdrar neyðarsímsvörunar. Ný löggjöf hefur m.a. verið sett um almannavarnir, sóttvarnir, landhelgisgæslu, nýskipan lögreglu, fjarskipti og um björgunar-sveitir og björgunarsveitarmenn. Þannig hefur Alþingi búið innlendum stofnunum lög-bundin markmið og starfsramma. Gerðar hafa verið langtímaáætlanir og árangursstjórn-unarsamningar. Tækjakostur og búnaður hefur verið bættur á ýmsum sviðum. TETRA-fjarskiptakerfið hefur verið tekið upp og nær til landsins alls. Nýtt og öflugt varðskip hefur verið keypt og einnig ný flugvél fyrir Landhelgisgæsluna. Ákvörðun hefur verið tekin um að jafnan skuli vera tiltækar þrjár þylur til leitar og björgunar.

Í öðru lagi hafa innlendar stofnanir og félög eftt samstarf sín á milli. Gerðir hafa verið samstarfssamningar og viðbragðsáætlanir auk þeirrar samvinnu sem fram fer innan Björgunarmiðstöðvarinnar í Skógarhlíð. Fjöldi viðbragðs- og neyðaráætlana liggur fyrir sem eru til þess fallnar að treysta samstarf og árangursrík viðbrögð þegar á reynir.

Í þriðja lagi hefur verið lögð áhersla á að löggæslu- og öryggisstofnanir séu áreiðanlegir og traustir þátttakendur í alþjóðlegu samstarfi og eigi gott samstarf við hliðstæðar stofnanir í nágrennaríkjum. Samstarf innlendra löggæslu- og öryggisstofnana við sambærilegar stofnanir í grannríkjum skiptir afar miklu máli þegar lagt er mat á hættur og viðbrögð við þeim.

Þetta á m.a. við um alþjóðlegt samstarf til að sporna við skipulagðri glæpastarfsemi og öðrum hnattrænum ógnum. Sama gildir um leit, björgun og mengunarvarnir á hafsvæðinu umhverfis Ísland með hliðsjón af aukinni skipaumferð sem kann að hljóttast af loftslagsbreytingum á norðurslóðum. Í þessu sambandi er vísað til mikilvægis samstarfs Norðurlandanna, Evrópuríkja almennt og norðurslóðasamstarfsins, einkum vegna umhverfis- og öryggismála. Skiptir þar miklu að minnka áhættu og tryggja samvinnu á neyðartímum.

Í **fylgiskjali 5** er fjallað um þær stofnanir sem gegna lögbundnu viðbragðshlutverki á sviði almannaöryggis.

Aðgerðaáætlun: Gerð löggæsluáætlunar

Markmið:	Að tryggja réttaröryggi borgaranna og að lögreglan njóti almenns trausts.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, lögregluembætti, fjármála- og efnahagsráðuneyti.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Að skilgreina öryggisstig á landinu.2. Að skilgreina þjónustu lögreglu með ítarlegri úttekt á öllum gildandi lögum og reglugerðum. Kostnaðarmat lagt á þátt lögreglu við framkvæmd starfa sem henni eru falin í lögum og reglugerðum.3. Að skilgreina til langs tíma mannaflapörf lögreglu, þjálfun og búnað m.t.t. daglegrar löggæslu og sértækra verkefna.4. Að skilgreina þörf lögreglunnar fyrir fjármagn.5. Undirbúa tillögur að umbótastarfi í rannsóknum lögreglu í þeim tilgangi að tryggja réttláta málsmeðferð.

Aðgerðaáætlun: Aðgerðir gegn skipulagðri glæpastarfsemi

Markmið:	Að fyrir liggja heildstæð aðgerðaáætlun stjórnvalda um að sporna gegn skipulagðri glæpastarfsemi.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, lögregluembætti, töllyfirvöld, Landhelgisgæsla Íslands. Velferðarráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti, atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti, utanríkisráðuneyti, mennta- og menningarmálaráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none">1. Gerð heildstæðrar aðgerðaáætlunar stjórnvalda gegn skipulagðri glæpastarfsemi með sérstakri áherslu á aðgerðir gegn mansali og vændis kaupum.2. Gera áætlun um aukna samvinnu í rannsóknum allra lögregluliða á skipulagðri glæpastarfsemi og samþættingu upplýsingamiðlunar og samskipta milli lögreglu héraðs og erlendis varðandi rannsóknir á þessu sviði.3. Gera áætlun um bætta menntun og þjálfun starfsmanna lögreglu, tollgæslu og Landhelgisgæslu í því skyni að þeir verði betur í stakk búnir að greina og bregðast við skipulagðri glæpastarfsemi.

Aðgerðaáætlun: Viðbrögð vegna hryðjuverkaógnar

Markmið:	Að fyrir liggja áætlun um viðbrögð við hryðjuverkum, skemmdarverkum og stórfelldum ofbeldisglæpum sem taka bæði til lögregluaðgerða og almannavarnaviðbragða og að til sé samhæft viðbragðskerfi vegna slíkra atburða.
Ábyrgðaraðili:	Innanríkisráðuneyti.

Pátttakendur:	Ríkislögreglustjóri (almannavarnadeild, alþjóðadeild, greiningardeild, sérsveit, fjarskiptamiðstöð), lögreglustjórar, Landhelgisgæsla Íslands, heilbrigðisyfirvöld.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gera áætlun um að efla viðbúnaðargetu lögreglu til að bregðast við hryðjuverkum og öðrum sambærilegum atburðum. 2. Að gera viðbragðsáætlun vegna hryðjuverka, skemmdarverka og stórfelldra ofbeldisglæpa sem taka bæði til lögregluaðgerða og almannavarna viðbragða. 3. Gera áhættumat á þeim glæpum sem áætlunin tekur til.

Aðgerðaáætlun: Aðgerðir gegn mansali

Markmið:	Að fyrir hendi sé skilvirkt samstarfskerfi stjórnvalda sem miði að því að koma í veg fyrir og uppræta mansal hér á landi og tryggja fórnarlömbum mansals nauðsynlegan stuðning.
Ábyrgðaraðili:	Innanríkisráðuneyti.
Pátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, lögreglustjórar, Útlendingastofnun, velferðarráðuneyti, utanríkisráðuneyti, Barnaverndarstofa, barnaverndarnefndir um allt land, heilbrigðisyfirvöld, Vinnueftirlitið, félagsþjónusta sveitarfélaganna, Kvennaathvarfið, Stígamót og Mannréttindaskrifstofa Íslands.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Eftir atburð:	Reglulegir fundir allra aðila sem koma að mansalsmálum þar sem farið er yfir verkferla og skoðað hvort og þá hvað megi betur fara.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gera nýja aðgerðaáætlun gegn mansali fyrir árin 2013-2015 er miði að því að koma í veg fyrir og uppræta mansal hér á landi og tryggja fórnarlömbum mansals nauðsynlegan stuðning. Þar verði lögð áhersla á samhæfingu stofnana, skýr ábyrgðarsvið og verklag. Nýrri aðgerðaáætlun verði hrint í framkvæmd í byrjun árs 2014. Í áætlun verði gerðar tillögur að fjárveitingum til þess að sporna gegn mansali. 2. Reglulegir samráðsfundir allra aðila sem koma að mansalsmálum þar sem farið er yfir verkferla og skoðað hvort og þá hvað megi betur fara. 3. Bætt skráning upplýsinga um mansalsmálefni og bætt vinnsla tölfræði-upplýsinga.

Aðgerðaáætlun: Gerð landhelgisgæsluáætlunar

Markmið:	Að fyrir liggja tillaga að heildstæðri landhelgisgæsluáætlun þar sem byggt sé á skilgreiningum á eðli og umfangi landhelgis- og öryggisgæslu, leitar og björgunar á hafinu við Ísland.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.

Pátttakendur:	Landhelgisgæslan, fjármála- og efnahagsráðuneyti.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Að skilgreina öryggisstig innan lögsögu Íslands. 2. Að skilgreina lágmarks þjónustu Landhelgisgæslunnar með ítarlegri úttekt á öllum gildandi lögum, reglugerðum, alþjóðlegum skuldbindingum og samningum sem Ísland á aðild að. Þá verði kostnaðarmat lagt á þátt Landhelgisgæslunnar við framkvæmd þeirra starfa sem henni eru falin. 3. Að skilgreina til langs tíma mannafla- og tækjapörf Landhelgisgæslunnar og þjálfun starfsfólks. 4. Að skilgreina fjárþörf Landhelgisgæslunnar.

Aðgerðaáætlun: Öryggi í fangelsum

Markmið:	Að fyrir liggja öryggisstefna í fangelsum um innra og ytra öryggi fangelsa og eftirfylgni með framkvæmd hennar.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Pátttakendur:	Fangelsismálastofnun, ríkislögreglustjóri, landlæknir, lögreglustjórar á því svæði sem fangelsin eru.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Undirbúa framkvæmd nauðsynlegra aðgerða til þess að tryggja öryggi starfsfólks og fanga á grundvelli skilgreindra öryggisstaðla. 2. Undirbúa setningu reglna um samskipti fanga innbyrðis og út í samfélagið með áherslu á tengsl þeirra við skipulagða brotahópa. 3. Greina áfallapól fangelsa og nauðsynlegar mótvægisáðgerðir til að tryggja órofa starfsemi fangelsa þrátt fyrir hættuástand, t.d. vegna náttúruhamfara, farsóttu eða annars sambærilegs almannavarnaástands. 4. Skilgreina nauðsynlegar mótvægisáðgerðir til þess að lágmarka líkur á stroki fanga. 5. Gera áhættugreiningu, þörf er á sértækum vistunarræðum.

Aðgerðaáætlun: Landamæravarsla

Markmið:	Að landamæralögregla hafi skýrar lagaheimildir og viðbúnað til þess að tryggja löglega umferð um landamæri og skilvirka og örugga vöktun og vörslu landamæra.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneyti.
Pátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, lögreglustjórar, Landhelgisgæsla Íslands, Útlendingastofnun, Tollstjóraembættið.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.

Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gerð langtímaáætlunar til næstu 5–10 ára um landamæravörslu. 2. Endurskoðun á skipulagi landamæravörslu og miðlægrar deildar er veiti öðrum lögregluliðum aðstoð og annist umsýslu vegna þátttöku í starfi á vettvangi Schengen. 3. Gerð áhættugreiningar á styrkleikum og veikleikum vegna umferðar um landamæri m.t.t. erlends samstarfs, flugverndar, ólöglegra fólksflutninga, skipulagðrar glæpastarfsemi, mansals, ólöglegs innflutnings og skilvirkrar umferðar ferðamanna um landamærastöðvar. 4. Undirbúa tillögur um eflingu samstarfs við erlend landamærayfirvöld, þ.m.t. við Landamærastofnun Evrópu (Frontex), Europol og Eurojust. 5. Endurmat á löggjöf um landamæravörslu og gerð tillagna að úrbótum sem miði að því að veita lögreglu skýrar heimildir við framkvæmd landamæravörslu.
------------------------------------	---

Aðgerðaáætlun: Vöktun – viðbragð – leit – björgun

Markmið:	Að að tryggja skjót og fumlauð viðbrögð vegna leitar og björgunar þegar fólk lendir í hættu á landi eða sjó.
Ábyrgð:	Innanríkisráðuneytið.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, lögreglustjórar, Landhelgisgæsla Íslands, Slysavarnafélagið Landsbjörg, Neyðarlínan, Siglingastofnun, Flugmálastjórn.
Kostnaður	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gera áhættuskoðun m.t.t. öryggis og hagkvæmni; hvort samþætta (sameina) skuli símsvörðun, vöktun, boðun/viðbragð á landi og á hafi. 2. Gera tillögu um aukna samvinnu aðila um vöktun og viðbragð vegna leitar og björgunar sem tryggi bættan árangur og aukna hagkvæmni. Þá fjalli tillagan um nauðsynlegar úrbætur á tækjabúnaði vegna vöktunar.

Aðgerðaáætlun: Aðgerðir vegna geislavár

Markmið:	Að fyrir liggi áætlun um viðbúnað vegna geislavár.
Ábyrgð:	Geislavarnir ríkisins.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, velferðarráðuneyti, Siglingastofnun, Landhelgisgæslan, Umhverfisstofnun.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni á næstu þremur árum:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Metin verði hætta sem gæti stafað af kjarnorkuverum á norðurslóðum, Sellafield-kjarnorkuendurvinnslustöðinni, vegna flutnings brennsluefnis kjarnaofna og geislavirks úrgangs með skipum um hafsvæðið í kringum Ísland og vegna hernaðarumsvifa.

Aðgerðaáætlun: Aðgerðir vegna sýkla- eiturefna og geislaárása

Markmið:	Að fyrir hendi sé áreiðanlegt viðbragðskerfi vegna sýkla-, eiturefna- og geislaárása.
Ábyrgð:	Sóttvarnalæknir.
Þátttakendur:	Ríkislögreglustjóri, Geislavarnir ríkisins, lögreglustjórar, Umhverfisstofnun, Mannvirkjastofnun, Matvælastofnun, slökkvilið, Landhelgisgæsla Íslands.
Kostnaður:	Greina þarf kostnað.
Verkefni næstu þriggja ára:	Gera heildstæða viðbragðsáætlun vegna sýkla-, eiturefna- og geislaárása. Gera þarfagreiningu með tilliti til kerfisbundinnar greiningar og alþjóðlegs samstarfs.

EFTIRLIT OG ÆFINGAR

Það er á ábyrgð allra aðila, sem hlut eiga að máli í stefnu þessari, að sjá til þess að stefnumálum sé framfylgt. Ráðuneyti, stofnanir og aðrir aðilar sem koma að verkefnum innan þessarar stefnu bera ábyrgð á sínum verkefnum, sbr. sviðsábyrgðarregluna.

Í lok hvers árs þarf að fara yfir stöðu verkefnanna, árangursmeta þau og jafnvel endurmeta í ljósi nýrra upplýsinga. Samvinna og samstarf skipta gríðarlega miklu máli til að ná settum markmiðum.

Allir sem hafa hlutverki að gegna í þessari stefnumótun eru hvattir til að standa fyrir æfingum í þeim tilgangi að styrkja þá viðbragðsaðila sem að málum koma. Hafa ber jafnframt í huga að grunnþjálfun björgunaraðila má ekki víkja fyrir stórum sértækum æfingum.

Ríkislögreglustjóri hefur samkvæmt lögum um almannavarnir umsjón með að ráðstafanir séu í samræmi við stefnu stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum.

Heimildaskrá

22. juli kommisjonen. <http://www.22julikommissjonen.no/Rapport>

Almannavarna- og öryggismálaráð, fundur, 10. júní 2009. Fundargerð. Óprentuð.

Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra. *Fréttabréf almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra*. 4. árg. 2010, 2. tbl. ágúst.

http://www.almannavarnir.is/upload/files/fr%C3%A9ttabr%C3%A9f_2.tbl_4.arg.pdf

Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra. *Fréttabréf almannavarnadeildar*. 5. árg. 2011, 1. tbl. 5. mars. http://www.almannavarnir.is/upload/files/frettabref_1_3_2011.pdf

Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra. *Fréttabréf almannavarnadeildar ríkislögreglustjóra*. 5. árg. 2011, 2. – 3. tbl. desember.

http://www.almannavarnir.is/upload/files/fr%C3%A9ttabr%C3%A9f_1_9_2011.pdf

Alþingi. Lagasafn. (2008). Lög um almannavarnir nr. 82/2008.

Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland: hnattræni, samfélagslegir og hernaðarlegir þættir. Utanríkisráðuneytið. Reykjavík, 2009.

Áhættuskoðun almannavarna: helstu niðurstöður. [Ritstjóri Guðrún Jóhannesdóttir]. [Reykjavík] : Ríkislögreglustjórinn, almannavarnadeild, 2011.

Commission of the European communities. (2005), *Green paper on a European programme for critical infrastructure protection*. Brussel.

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0576en01.pdf

Crichton, D.: *“The Risk Triangle”*, Natural Disaster Management, Ingleton, J., (ed), Tudor Rose London, 1999.

Emergencies & Crises 2009/2010. MSB, 2010.

European Union, *A secure Europe in a better world. European Security strategy*. Brussel, 12 December 2003.

Fjarskiptaáætlun

<http://www.althingi.is/altext/141/s/0592.html>

HAGA yfirlýsingin (e. Haga Declaration). Yfirlýsing norrænna ráðherra um almannaöryggi 27. apríl 2009.

[http://www.fmn.dk/videnom/Documents/Deklaration%20Haga-deklarationen%20slutlig%20\(4\).pdf](http://www.fmn.dk/videnom/Documents/Deklaration%20Haga-deklarationen%20slutlig%20(4).pdf)

<http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/Nordicemergencymanagementcooperation.aspx>

Halldór Björnsson, Árný E. Sveinbjörnsdóttir, Anna K. Daníelsdóttir, Árni Snorrason, Bjarni D. Sigurðsson, Einar Sveinbjörnsson, Gísli Viggósson, Jóhann Sigurjónsson, Snorri Baldursson, Sólveig Þorvaldsdóttir og Trausti Jónsson: *Hnattrænar loftslagsbreytingar og áhrif þeirra á Íslandi – Skýrsla vísindanefndar um loftslagsbreytingar*. Umhverfisráðuneytið. 2008.

http://www.umhverfisraduneyti.is/media/PDF_skrar/visindanefndloftslagsbreytingar.pdf

Löggæsluáætlun 2007 – 2011. Dóms- og kirkjumálaráðuneytið. [2007].

http://www.innanrikisraduneyti.is/media/frettir/Loggalsluaatlun_2007-2011.pdf

Mat á áhrifum sýkla- og eiturefnavopna á lýðheilsuna. Varnir og viðbrögð gegn sýkla-, eiturefna- og geislaatburðum á Íslandi. Skýrsla landlæknis og sóttvarnalæknis, skilað var til heilbrigðis- og tryggingamálaráðherra í júní 2002. Gefin út í janúar 2003.

Norræn samvinna á sviði utanríkis og öryggismála. Tillaga afhent norrænu utanríkisráðherrunum á aukafundi norrænu utanríkisráðherranna. Osló 9. febrúar 2009. Thorvald Stoltenberg.

http://www.utanrikisraduneyti.is/media/Frettatilkynning/Stoltenberg_netutg_leidrett.pdf

OECD (2008). *Protection of 'critical infrastructure' and the role of investment policies relating to national security.*

<http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/40700392.pdf>

Ríkistjórn Finnlands (2006) *The Strategy for Securing the Functions Vital to Society, Finland.*

<http://www.defmin.fi/index.phtml?!=en&s=195>

Ríkislögreglustjóri. *Mat ríkislögreglustjóra á skipulagðri glæpastarfsemi 2012.*

<http://www.logreglan.is/upload/files/H%E6ttumat%20RLS%202012%20bj%281%29.pdf>

Samgönguáætlun 2011 -2014.

<http://www.althingi.is/altext/140/s/pdf/1629.pdf>

Sálræn skyndihjálp. Leiðbeiningar um viðurkennt verklag á vettvangi. 2009.

<http://www.landlaeknir.is/servlet/file/store93/item2135/3898.pdf>

Skýrsla vísindanefndar um loftslagsbreytingar, sjá: Halldór Björnsson, Árný E. Sveinbjörnsdóttir o.fl.

Sólveig Þorvaldsdóttir, Ásthildur Elva Bernharðsdóttir, Herdís Sigurjónsdóttir, Geir Oddsson, Guðrún Pétursdóttir: *Langtímaviðbrögð við náttúruhamförum.* Reykjavík, 2008.

The Barnier Report, For a European Civil Protection Force: Europe aid (2006) Michel Barnier (2006): For a European civil protection force: Europe aid, http://ec.europa.eu/archives/commission_20042009/president/pdf/rapport_barnier_en.pdf

Varnarmálaráðuneyti Finnlands (2009). *Finnish Security and Defence Policy.* Finland.

<http://vnk.fi/julkaisukansio/2009/j11-turvallisuus-j12-sakerhets-j13-finnish/pdf/en.pdf>

Varnarmálaráðuneyti Finnlands (2010). *Security strategy for society.* 2010 (gefið út á ensku 2011).

Viðbúnaður við geislaá. Geislavarnir ríkisins. Febrúar 2010.

<http://www.gr.is/media/skyrslur/vidbunadarskyrsla.pdf>

Gögn sem lögð voru til grundvallar

- Yfirlýsing ríkisstjórnar Íslands frá 26. september 2006 um ný verkefni íslenskra stjórnvalda er kynnt var samkomulag um brottför herliðs Bandaríkjanna. <http://www.forsaetisraduneyti.is/media/frettir/Nyverkefni.pdf>
- Lög um almannavarnir nr. 82/2008. Alþingi. Lagasafn. 2008. <http://www.althingi.is/lagas/140b/2008082.html>
- *Áhættuskoðun almanna- og kirkjumálaráðuneytið*. [Ritstjóri Guðrún Jóhannesdóttir]. [Reykjavík] : Ríkislögreglustjórnin, almannavarnadeild, 2011.
- Löggæsluáætlun 2007 – 2011. Dóms- og kirkjumálaráðuneytið. [2007]. http://www.innanrikisraduneyti.is/media/frettir/Loggasluaatlun_2007-2011.pdf
- Sólveig Þorvaldsdóttir, Ásthildur Elva Bernharðsdóttir, Herdís Sigurjónsdóttir, Geir Oddsson, Guðrún Pétursdóttir: *Langtímaviðbrögð við náttúruhamförum*. Reykjavík, 2008.
- HAGA yfirlýsingin (e. Haga Declaration). Yfirlýsing norrænna ráðherra um almannaöryggi 27. apríl 2009. [http://www.fmn.dk/videnom/Documents/Deklaration%20Haga-deklarationen%20slutlig%20\(4\).pdf](http://www.fmn.dk/videnom/Documents/Deklaration%20Haga-deklarationen%20slutlig%20(4).pdf)
<http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/Nordicemergencymanagementcooperation.aspx>
- *Áhættumatsskýrsla fyrir Ísland: hnattrænir, samfélagslegir og hernaðarlegir þættir*. Utanríkisráðuneytið. Reykjavík, 2009.
Þar eru settar fram almennar ábendingar varðandi stefnumótun til skamms tíma í almannaöryggismálum auk sértækra ábendinga um einstaka áhættuþætti til lengri tíma.
- Þingsályktun um stefnu Íslands í málefnum norðurslóða. 28. mars 2011. <http://www.utanrikisraduneyti.is/media/nordurslodir/Thingsalyktun-um-stefnu-Islands-i-malefnum-nordursloda.pdf>
- Þingsályktun um mótun þjóðaröryggisstefnu sem tryggir þjóðaröryggi Íslands á grundvelli her- og vopnleysis er taki mið af *Áhættumatsskýrslu fyrir Ísland*, stofnsáttmála Sameinuðu þjóðanna og öðrum alþjóðlegum skuldbindingum Íslands, m.a. um bann við kjarnorkuvopnum, samþykktum Alþingis um stefnu Íslands í afvopnunarmálum og frumvarpi til laga um friðlýsingu Íslands fyrir kjarnorkuvopnum og bann við umferð kjarnorkuknúinna farartækja (sbr. 18. mál, Alþingi, 139. löggjafarþing, 2011).²⁴

²⁴ Alþingi ályktaði 16. september 2011 um skipun nefndar tíu þingmanna til að fjalla um og gera tillögur um stefnu sem tryggir þjóðaröryggi Íslands á grundvelli her- og vopnleysis, sjá <http://www.althingi.is/altext/139/s/1945.html>. Í *Áhættumatsskýrslu fyrir Ísland* er einnig fjallað um þjóðaröryggi (national security) er snýr að öryggi ríkisvaldsins, fullveldis og landsvæða og einkum lítið til hugsanlegra ógna frá öðrum ríkjum eða ríkjabandalögum. Ábendingar um þjóðaröryggi í áhættumatsskýrslunni eru ekki til umfjöllunar í þessari stefnu í almanna- og öryggismálum, enda hefur Alþingi ályktað um skipan sérstakrar nefndar til þess að móta þjóðaröryggisstefnu. Nefndinni er ætlað að horfa sérstaklega til tengsla þjóðaröryggisstefnu við almanna- og öryggisstefnu sem mótuð er af almanna- og öryggisráði á grundvelli almanna- og öryggisráðs frá árinu 2008.

Almannavarna- og öryggismálaráð, fundur, 10. júní 2009. Fundargerð. Óprentuð. Samþykkt fyrsta fundar almannavarna- og öryggismálaráðs sem haldinn var 10. júní 2009. Þar voru kynnt ný lög um almannavarnir og farið yfir stöðuna í almannavarna- og öryggismálum. Jafnframt voru þrjár tillögur samþykktar en þær eru svohljóðandi:

- Ályktun um viðbúnað vegna heimsfaraldurs influensu:

Almannavarna- og öryggismálaráð lýsir yfir stuðningi við aðgerðir almannavarnayfirvalda og sóttavarnalæknis um samhæfð viðbrögð vegna heimsfaraldurs influensu og gerðar viðbragðsáætlana fyrir stjórnarráðið og stofnanir þess sem og gerðar svæðisáætlana um allt land.

- Ályktun um undirbúning stefnu almannavarna- og öryggismálaráðs:

Almannavarna- og öryggismálaráð felur dómsmálaráðherra [nú innanríkisráðherra] í samvinnu við hlutaðeigandi aðila að undirbúa drög að stefnu stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum til þriggja ára, í samræmi við ákvæði 3. gr. almannavarnalaga nr. 82/2008, er lögð verði fyrir almannavarna- og öryggismálaráð til samþykktar innan eins árs.

- Ályktun um undirbúning og gerð viðbragðsáætlana:

Almannavarna- og öryggismálaráð styður áframhaldandi undirbúning og gerð viðbragðsáætlana, s.s. um vernd mikilvægra samfélagsinnviða og netöryggis og gerð viðbragðsáætlunar um varnir gegn geisla-, eiturefna- og sýklaárásam.

Fylgiskjal 1. Fyrirliggjandi viðbragðsáætlanir

Stíflurof: Kárahnjúkavirkjun, viðbragðsáætlanir vegna stíflurofs við Háslón og Hrauna-veitur.

Jarðgöng: Viðbragðsáætlun fyrir Hvalfjarðargöng.

Flugslys: Keflavíkurflugvöllur, Reykjavíkurflugvöllur, Akureyrarflugvöllur, Bakkaflugvöllur, Bíldudalsflugvöllur, Egilsstaðaflugvöllur, Gjögurflugvöllur, Höfn í Hornafirði, Ísafjarðarflugvöllur, Sauðárkróksflugvöllur, Vestmannaeyjaflugvöllur, Vopnafjarðarflugvöllur, Þingeyrarflugvöllur, Þórshafnarflugvöllur og Grímseyjarflugvöllur.

Neyðaráætlun vegna flugverndar á Keflavíkurflugvelli, Reykjavíkurflugvelli, Akureyrarflugvelli og Egilsstaðaflugvelli.

Viðbragðsáætlun Isavia vegna eldgosa.

Snjóflóða- og kynningarbæklingar um rýmingaráætlanir: Ólafsvík, Patreksfjörður, Tálknafjörður, Bíldudalur, Ísafjörður, Suðureyri, Þingeyri, Flateyri, Súðavík, Bolungarvík, Siglufjörður, Ólafsfjörður, Seyðisfjörður, Neskaupstaður, Eskifjörður og Fáskrúðsfjörður.

Eldgos: Viðbragðsáætlanir vegna Kötlu og Eyjafjallajökuls.

Inflúensa: Landsáætlun um heimsfaraldur inflúensu. Einnig eru í gildi 15 svæðisáætlanir.

Áætlun um varnir og viðbúnað við bólusótt: Sóttvarnalæknir og landlæknisembættið gerðu áætlun um varnir og viðbúnað við bólusótt árið 2003.

Flugsamgöngur: Viðbragðsáætlanir eru í gildi.

Heilbrigðisstofnanir: Viðbragðsáætlanir liggja fyrir.

Stjórnarráðið: Viðbragðsáætlun Stjórnarráðsins við inflúensufaraldri, almenn viðbragðsáætlun Stjórnarráðsins. Viðbragðsáætlun ráðuneyta við inflúensufaraldri. Viðbragðsáætlun innanríkisráðuneytisins.

Eftirtaldar viðbragðsáætlanir eru í vinnslu:

Upplýsingamiðlun: Viðbragðsáætlanir vegna upplýsingamiðlunar.

Viðbragðsáætlanir vegna netárása.

Sýkla-, efna- og geislavá.

Veðurstofa Íslands: Vinnur að því að ljúka við gerð allra viðbragðsáætlana, allt frá viðbrögðum við náttúruvá að aðgerðarstjórnun og upplýsingaflæði um vef stofnunarinnar.

Ferjuslys: Viðbragðsáætlun vegna ferjuslyss fyrir Seyðisfjörð. Einnig er hafin vinna við gerð viðbragðsáætlunar vegna hópslysa á sjó í tengslum við hvalaskoðun frá Húsavík og siglingar Herjólfis.

Hópslys: Viðbragðsáætlun vegna hópslyss í umdæmi lögreglustjóranna á Eskifirði og á Blönduósi.

Gróðureldar: Viðbragðsáætlun vegna gróðurelda fyrir Skorradalshrepp.

Sveitarfélög: Ýmis sveitarfélög eru að vinna að gerð viðbragðsáætlana.

Almannavarna- og öryggismálaráð leggur áherslu á haldið verði áfram við undirbúning og gerð viðbragðsáætlana, einkum um netöryggi og vernd mikilvægra samfélagsinnviða og jafnframt um varnir gegn geisla-, eiturefna- og sýklaárásum.

Dröög

Fylgiskjal 2. Lög um almannavarnir nr. 82/2008

I. kafli. Almenn ákvæði.

1. gr. *Markmið almannavarna.*

Lög þessi taka til samhæfðra almannavarnaviðbragða til þess að takast á við afleiðingar neyðarástands sem kann að ógna lífi og heilsu almennings, umhverfi og/eða eignum.

Markmið almannavarna er að undirbúa, skipuleggja og framkvæma ráðstafanir sem miða að því að koma í veg fyrir og takmarka, eftir því sem unnt er, að almenningur verði fyrir líkams- eða heilsutjóni, eða umhverfi eða eignir verði fyrir tjóni, af völdum náttúruhamfara eða af mannavöldum, farsóttu eða hernaðaraðgerða eða af öðrum ástæðum og veita líkn í nauð og aðstoð vegna tjóns sem hugsanlega kann að verða eða hefur orðið.

2. gr. *Umsjón almannavarna.*

Ríkið fer með almannavarnir á landinu öllu, hvort heldur sem er á landi, í lofti eða á sjó. Sveitarfélög fara með almannavarnir í héraði, í samvinnu við ríkisvaldið, svo sem kveðið er á um í lögum þessum.

II. kafli. Stefnumörkun í almannavarna- og öryggismálum.

3. gr. *Hlutverk almannavarna- og öryggismálaráðs.*

Stefna stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum skal mörkuð af almannavarna- og öryggismálaráði til þriggja ára í senn. Í almannavarna- og öryggismálastefnu stjórnvalda skal gera grein fyrir ástandi og horfum í almannavarna- og öryggismálum í landinu, fjalla um áhersluatriði varðandi skipulag almannavarna- og öryggismála, forvarnastarf, nauðsynlega samhæfingu á efni viðbragðsáætlana og starfsemi opinberra stofnana á því sviði, sbr. VI. kafla laga þessara, nauðsynlegar birgðir til þess að tryggja lífsafkomu þjóðarinnar á hættutímum, endurreisn eftir hamfarir og aðrar aðgerðir sem ráðið telur nauðsynlegar til þess að markmið laga þessara náist.

Umsýsla vegna almannavarna- og öryggismálaráðs og undirbúningur vegna funda þess er í höndum ráðherra er fer málefni almannaöryggis.

4. gr. *Skipan almannavarna- og öryggismálaráðs.*

Í almannavarna- og öryggismálaráði eiga sæti sá ráðherra sem fer með málefni almanna- og öryggismálaráðs, sem jafnframt er formaður þess, ráðherra er fer með málefni almannaöryggis, ráðherra er fer með málefni mengunarvarna, ráðherra er fer með heilbrigðismál, ráðherra er fer með orkumál og ráðherra er fer með varnarmál og samskipti við önnur ríki. Þar að auki er þeim ráðherra er fer með málefni almannavarna- og öryggismálaráðs heimilt að kveðja allt að tvo ráðherra til setu í ráðinu í senn vegna sérstakra mála.

Einnig eiga ráðuneytisstjórar þeirra ráðuneyta sem fara með málaflokka skv. 1. mgr. sæti í almannavarna- og öryggismálaráði. Þá eiga einnig sæti í ráðinu:

1. Ríkislögreglustjóri, forstjóri Landhelgisgæslu Íslands, flugmálastjóri, forstjóri Póst- og fjarskiptastofnunar, siglingamálastjóri og vegamálastjóri.
2. Veðurstofustjóri, brunamálastjóri og forstjóri Umhverfisstofnunar.

3. Landlæknir, sóttvarnalæknir og forstjóri Geislavarna ríkisins.
4. Orkumálastjóri og forstjóri Landsnets.
5. Fulltrúi Slysavarnafélagsins Landsbjargar.
6. Fulltrúi Rauða kross Íslands.
7. Fulltrúi samræmdrar neyðarsvörunar.

Að auki skipar sá ráðherra er fer með málefni almannavarna- og öryggismálaráðs tvo fulltrúa til setu í ráðinu samkvæmt tilnefningu Sambands íslenskra sveitarfélaga.

III. kafli. Skipulag almannavarna á landinu öllu.

5. gr. Æðsta stjórn almannavarna.

Ráðherra er fer málefni almannaöryggis er æðsti yfirmaður almannavarna í landinu. Hann gefur út reglur um almannavarnastig að fenginni tillögu ríkislögreglustjóra og að höfðu samráði við almannavarna- og öryggismálaráð.

Ríkislögreglustjóri annast málefni almannavarna í umboði ráðherra. Ríkislögreglustjóri tekur ákvörðun um almannavarnastig hverju sinni í samráði við viðkomandi lögreglustjóra ef unnt er og tilkynnir það ráðherra. Heimilt er að lýsa yfir almannavarnaástandi þegar neyðarástand er líklegt, er yfirvofandi eða ríkir eða sambærilegar aðstæður eru fyrir hendi.

Við embætti ríkislögreglustjóra starfar í Reykjavík samhæfingar- og stjórnstöð undir sérstakri stjórn, sbr. V. kafla laga þessara.

6. gr. Tímabundinn flutningur á stjórn almannavarna.

Ráðherra er heimilt að færa stjórn almannavarna aðgerða frá Reykjavík þegar yfirgnæfandi líkur eru á því að almannavörnum landsins verði ekki stjórnað þaðan.

7. gr. Verkefni ríkislögreglustjóra á sviði almannavarna.

Ríkislögreglustjóri hefur umsjón með að ráðstafanir séu gerðar í samræmi við stefnu stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum.

Ríkislögreglustjóri hefur eftirlit með skipulagi almannavarna á landinu öllu og eftirlit með almannavörnum sveitarfélaga. Hann hefur eftirlit með gerð hættumats í samráði við almannavarnanefndir. Hann tekur þátt í undirbúningi og gerð viðbragðsáætlana ríkis og sveitarfélaga, sbr. VI. kafla laga þessara, og hefur eftirlit með endurskoðun þeirra og samhæfingu. Auk þessa hefur ríkislögreglustjóri eftirlit með gerð viðbragðsáætlana einkaaðila. Hann hefur með höndum eftirlit með samhæfingu viðbragðsaðila og annarra aðila, sbr. 8. gr., og með stjórn aðgerða bæði áður og eftir að hættu ber að garði.

Ríkislögreglustjóri skipuleggur forvarnir og almenningsfræðslu á sviði almannavarna, svo og fræðslu einkaaðila, stjórnvalda og almennings um skipulag almannavarnakerfisins eftir því sem þurfa þykir. Auk þess annast ríkislögreglustjóri þjálfun og fræðslu á sviði almannavarna.

Ríkislögreglustjóri tekur þátt í alþjóðlegu samstarfi stjórnvalda um almannavarnir.

8. gr. Um samninga við þriðja aðila.

Ríkislögreglustjóra er heimilt að semja við sjálfseignarstofnanir, félagasamtök eða aðra aðila um að þeir skuli annast framkvæmd almannavarna á tilteknu sviði.

Samningur um framkvæmd aðila á almannavörnum samkvæmt þessari grein er háður samþykki ráðherra.

IV. kafli. Skipulag almannavarna í héraði.

9. gr. Almanna- varnanefndir.

Í hverju sveitarfélagi starfar almanna- varnanefnd sem sveitarstjórn skipar og ákveður sveitarstjórnin fjölda nefndarmanna. Almanna- varnanefnd skal skipuð sýslumanni þess umdæmis sem sveitarfélagið er í, fulltrúum úr sveitarstjórn og þeim fulltrúum sveitarstjórna sem í starfi sínu sinna verkefnum í þágu öryggis hins almenna borgara. Á höfuðborgarsvæðinu og á Suðurnesjum sitja lögreglustjórar viðkomandi umdæma í almanna- varnanefndum en ekki sýslumenn.

Almanna- varnanefnd kys sér sjálf formann og varaformann. Sveitarstjórnir ráða starfsmenn almanna- varnanefnda og greiða kostnað af störfum þeirra.

Sveitarstjórnnum er heimilt að vinna saman að gerð viðbragðsáætlunar, semja um gagnkvæma aðstoð eða koma á fót sameiginlegri almanna- varnanefnd. Sameining almanna- varnanefnda eða samstarf þeirra er háð staðfestingu ráðherra. Ráðherra ákveður hvaða sýslumaður skuli sitja í almanna- varnanefnd ef fleiri en eitt sýslumannsumdæmi fellur undir nefndina. Ef ein almanna- varnanefnd er í umdæmi lögreglustjóra skal hann sitja í nefndinni.

10. gr. Hlutverk almanna- varnanefnda.

Almanna- varnanefndir móta stefnu og skipuleggja starf sitt að almannavörnum í héraði í samræmi við lög þessi.

Í umdæmum sínum vinna almanna- varnanefndir að gerð hættumats og viðbragðsáætlana, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, sbr. 16. gr.

Almanna- varnanefndir skulu endurskoða hættumat og framkvæma prófanir á viðbragðsáætlunum í samvinnu við ríkislögreglustjóra.

11. gr. Aðgerða- og vettvangsstjórn í héraði.

Stjórn aðgerða í héraði þegar almannavarnaástand ríkir er í höndum lögreglustjóra í viðkomandi lögregluumdæmi. Hann situr í aðgerðastjórn ásamt fulltrúa almanna- varnanefndar, fulltrúa Slysavarnafélagsins Landsbjargar, fulltrúa Rauða kross Íslands, hlutaðeigandi viðbragðsaðila, sbr. viðbragðsáætlun, svo og öðrum hlutaðeigandi aðilum sem tengjast aðgerðum hverju sinni. Aðgerðastjórn starfar í samvinnu við samhæfingar- og stjórnstöð. Í stjórn aðgerða felst m.a. skipulag björgunar- og hjálparstarfa vegna hættu eða tjóns sem getur eða hefur skapast og að stýra neyðaraðgerðum í samvinnu við samhæfingar- og stjórnstöð, sbr. 12. gr.

Lögreglustjóri tilnefnir vettvangsstjóra er fari með stjórn og samhæfingu á vettvangi.

V. kafli. Samhæfingar- og stjórnstöð.

12. gr. *Hlutverk samhæfingar- og stjórnstöðvar.*

Í samhæfingar- og stjórnstöð fer fram samhæfing og yfirstjórn almannavarna aðgerða með hljðsjón af almannavarnastigi og viðeigandi viðbragðsáætlun. Þar getur einnig farið fram samhæfing hvers kyns aðgerða við leit og björgun á landi, sjó og í lofti eða viðbragða við hættuástandi þótt ekki hafi verið lýst yfir almannavarnaástandi, sbr. 13. gr.

Í almannavarnaástandi starfa í stjórnstöðinni fulltrúar viðbragðsaðila almannavarna og ber þeim skylda til að fara að fyrirmælum þess aðila sem stýrir samhæfingu aðgerða úr samhæfingar- og stjórnstöð samkvæmt viðbragðsáætlun. Nú er ágreiningur um hvaða fyrirmæli skuli gefin og sker þá ríkislögreglustjóri úr. Ákvörðun ríkislögreglustjóra samkvæmt þessu ákvæði verður ekki skotið til ráðherra.

Samhæfingar- og stjórnstöð skal hafa aðgang að öruggu fjarskiptakerfi, sem er óháð og aðskilið frá almennum fjarskiptakerfum, vegna samskipta við viðbragðsaðila almannavarna.

Samhæfingar- og stjórnstöð lýtur ellefu manna stjórn sem ráðherra skipar. Formaður stjórnar skal skipaður af ráðherra án tilnefningar. Ríkislögreglustjóri, Landhelgisgæsla Íslands, landlæknir, stjórn slökkviliðs höfuðborgarsvæðisins, stjórn samræmdrar neyðarsvörunar, Rauði kross Íslands, Flugstöðir og stjórn Slysavarnafélagsins Landsbjargar tilnefna hver sinn fulltrúa í stjórnina og skulu þeir valdir úr hópi þeirra sem taka virkan þátt í starfi samhæfingar- og stjórnstöðvarinnar. Auk þess tilnefnir stjórn Sambands íslenskra sveitarfélaga einn fulltrúa.

Stjórnin ræðir og tekur ákvarðanir um innra skipulag, rekstur og samstarf viðbragðsaðila. Stjórnin beitir sér fyrir ráðstöfunum til að tryggja snurðulausa framkvæmd viðbragðsáætlana. Samhæfing eða framkvæmd aðgerða er ekki á verksviði stjórnar.

Stjórnin getur ákveðið að viðbragðsaðilar almannavarna, sem ekki eiga fulltrúa í stjórn samhæfingar- og stjórnstöðvar, tilnefni fulltrúa í samhæfingar- og stjórnstöðvarráð sem er stjórninni til ráðuneytis við ákvarðanir hennar.

Ríkislögreglustjóri ræður umsjónarmann samhæfingar- og stjórnstöðvarinnar að fenginni tillögu stjórnar stjórnstöðvarinnar. Kostnaður af starfsemi samhæfingar- og stjórnstöðvar greiðist úr ríkissjóði.

13. gr. *Verkefni samhæfingar- og stjórnstöðvar.*

Samhæfingar- og stjórnstöð skal virkjuð þegar nauðsyn krefst að mati þeirra sem koma að stjórn leitar, björgunar eða viðbragða við hættuástandi.

Almannavarnanefnd eða viðbragðsaðili almannavarna getur óskað eftir því að samhæfingar- og stjórnstöð annist stjórn aðgerða vegna tiltekinnar hættu. Ef ágreiningur er í almannavarnanefnd eða á milli viðbragðsaðila um það hvort leita skuli til samhæfingar- og stjórnstöðvar getur hvor aðili um sig óskað eftir því við ríkislögreglustjóra að samhæfingar- og stjórnstöð taki við stjórn aðgerða. Áður en ríkislögreglustjóri tekur ákvörðun í málinu skal hann kanna afstöðu viðkomandi lögreglustjóra til beiðinnar.

14. gr. Tímabundin stofnun og rekstur þjónustumiðstöðvar.

Samhliða rekstri samhæfingar- og stjórnstöðvar er ríkislögreglustjóra heimilt, þegar hættu ber að garði eða hún er um garð gengin, að stofna tímabundið þjónustumiðstöð vegna tiltekinnar hættu eða hættuástands.

Verkefni þjónustumiðstöðvarinnar skulu m.a. felast í upplýsingagjöf til almennings og þjónustu við þá aðila sem hafa orðið fyrir tjóni og hin tiltekna hætta hefur haft önnur bein áhrif á. Auk þess skal þjónustumiðstöðin, í samvinnu við hlutaðeigandi almannavarnanefndir, annast samskipti við fjölmiðla vegna aðgerða sem gripið er til hverju sinni.

Ráðuneyti og sveitarfélög, þar með taldar undirstofnanir þeirra, skulu veita hinni tímabundnu þjónustumiðstöð lið við miðlun upplýsinga og þjónustu. Haft skal samráð við hlutaðeigandi sveitarstjórnir um starfsemi þjónustumiðstöðvar samkvæmt þessari grein.

VI. kafli. Gerð viðbragðsáætlana.

15. gr. Skylda ríkisvalds til að gera viðbragðsáætlanir.

Einstök ráðuneyti og undirstofnanir þeirra skulu, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, kanna áfallapol þess hluta íslensks samfélags sem fellur undir starfssvið þeirra. Þá skulu einstök ráðuneyti og stofnanir á þeirra vegum, í samvinnu við ríkislögreglustjóra og í samræmi við lög sem um starfssviðið gilda, skipuleggja fyrirhuguð viðbrögð og aðgerðir samkvæmt viðbragðsáætlun þar sem m.a. er fjallað um eftirfarandi þætti:

1. Skipulagningu aðgerða.
2. Viðbúnað viðbragðsaðila, m.a. liðsafla, þjálfun liðsafla og útbúnað og stjórnsýsluviðbúnað.
3. Samgöngur og fjarskipti.
4. Framkvæmd ráðstafana á hættustundu.
5. Samhæfingu og stjórn aðgerða viðbragðsaðila og annarra aðila.
6. Áfallahjálp og aðstoð við þolendur.
7. Hagvarnir, birgðir og neyðarflutninga til og frá landi.

Ríkislögreglustjóri skal semja viðbragðsáætlanir varðandi þá hluta íslensks samfélags sem falla ekki undir starfssvið tiltekins ráðuneytis.

Viðbragðsáætlanir skulu undirritaðar og staðfestar af réttum yfirvöldum.

16. gr. Skylda sveitarfélaga til að gera viðbragðsáætlanir.

Sveitarfélög og stofnanir á þeirra vegum skulu, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, kanna áfallapol í umdæmi sínu. Þá skulu almannavarnanefndir, í samvinnu við ríkislögreglustjóra, gera viðbragðsáætlun í samræmi við hættumat í umdæmi þeirra. Um efni viðbragðsáætlana fer skv. 15. gr.

Almannavarnanefndum er heimilt að hafa samvinnu um gerð viðbragðsáætlana. Hafi almannavarnanefndir verið sameinaðar skal gerð sameiginleg viðbragðsáætlun.

Ríkislögreglustjóri skal hafa yfirumsjón með samvinnu einstakra sveitarfélaga vegna sameiginlegrar hættu svo og þegar almannavarnanefndir tveggja eða fleiri sveitarfélaga gera viðbragðsáætlun.

17. gr. Afhending viðbragðsáætlana, æfingar og endurskoðun.

Ráðuneyti, undirstofnanir þeirra og sveitarfélög skulu staðfesta viðbragðsáætlanir sínar og senda þær ríkislögreglustjóra.

Þegar viðbragðsáætlun hefur verið staðfest og afhent ríkislögreglustjóra skal hún æfð eftir því sem frekast er kostur. Ríkislögreglustjóri, almannavarnanefndir, viðbragðsaðilar almannavarna, stofnanir ríkis og sveitarfélaga og einkaaðilar sem hafa hlutverki að gegna í skipulagi almannavarna samkvæmt samningi skulu án endurgjalds taka þátt í æfingu viðbragðsáætlunar eftir því sem þurfa þykir. Ágreiningi um skyldu til að taka þátt í æfingu má skjóta til ráðherra. Viðbragðsáætlanir skal endurskoða eins oft og nauðsyn krefst.

18. gr. Upplýsinga- og aðgerðaskylda opinberra aðila og einkaaðila.

Opinberum aðilum og einkaaðilum ber skylda til að veita nauðsynlegar upplýsingar við gerð viðbragðsáætlana ríkis eða sveitarfélaga. Nú er ágreiningur um hvað teljist nauðsynlegar upplýsingar samkvæmt málsgrein þessari og er þá heimilt að leita dómsúrskurðar um málið.

Sérhver ráðherra getur, í samráði við ríkislögreglustjóra, ákveðið að opinberir aðilar eða einkaaðilar skuli veita aðstoð, liðsinni eða útfæra nánar einstaka þætti laga þessara.

Sérhver ráðherra getur, í samráði við ríkislögreglustjóra, ákveðið að opinberir aðilar eða einkaaðilar skuli grípa til fyrirbyggjandi ráðstafana varðandi sölu á vörum, veitingu þjónustu og framleiðslu í atvinnurekstri sínum ef þess gerist þörf til þess að markmið laga þessara náist.

Áður en ákvörðun er tekin á grundvelli 2. og 3. mgr. skal leitast við að semja um skyldur þeirra fyrirtækja eða stofnana sem ákvörðunin varðar og hversu mikil áhrif þær muni hafa á starfsemi þeirra.

Nú er heimild skv. 2. og 3. mgr. beitt og skal þá ríkið bæta það tjón sem af hlýst fyrir viðkomandi aðila samkvæmt almennum reglum.

VII. kafli. Borgaralegar skyldur á hættustundu.

19. gr. Almenn borgaraleg skylda.

Það er borgaraleg skylda þeirra sem eru á aldrinum 18–65 ára að gegna á hættustundu, án endurgjalds, starfi í þágu almannavarna í umdæmi þar sem þeir dveljast samkvæmt fyrirmælum er lögreglustjóri gefur, að fengnum tillögum almannavarnanefndar eða ríkislögreglustjóra. Ákvörðun lögreglustjóra má skjóta til ráðherra.

Kveðja má þá sem eru á aldrinum 16–18 ára eða eldri en 65 ára til starfs skv. 1. mgr., ef þeir óska þess sjálfir.

Þeim sem kvaddir hafa verið til starfs skv. 1. mgr. ber að koma til læknisskoðunar, ef nauðsynlegt þykir.

Enginn má á neinn hátt tálma því að maður gegni starfi sem hann hefur verið kvaddur til í þágu almannavarna.

20. gr. Kvaðning til aðstoðar við almannavarnir.

Ef hætta vofir yfir getur lögreglustjóri eða sýslumaður kvatt hvern fulltíða mann, sem til-tækur er, til tafarlausrar aðstoðar við störf í þágu almannavarna. Ákvörðun um kvaðningu fulltíða manns til tafarlausrar aðstoðar við almannavarnir verður ekki skotið til æðra stjórnvalds.

Ríkislögreglustjóri hefur ákvörðunarvald um flutning þeirra manna sem kvaddir hafa verið til tafarlausrar aðstoðar í þágu almannavarna. Ef fjöldi manns eða hjálparlið er flutt á milli umdæma skal haft samráð við lögreglustjóra og almannavarnanefnd.

21. gr. Skylda til að taka þátt í námskeiðum og æfingum.

Ríkislögreglustjóri boðar þá sem kvaddir hafa verið til starfa í þágu almannavarna skv. 19. gr. til námskeiða og æfinga. Ber öllum viðkomandi að fara að þeim fyrirætlum og öðrum starfsreglum. Óheimilt er að hverfa úr starfi án leyfis.

Á hættustundu má starfsmaður ekki fara úr lögsagnarumdæmi án samþykkis lögreglu-stjóra eða þess er hann tilnefnir.

Ef sá sem kvaddur hefur verið til starfa í þágu almannavarna verður fyrir meiðslum eða tjóni á námskeiði eða æfingu á hann rétt á bótum.

22. gr. Reglur um starfsskyldu.

Ráðherra er heimilt að setja reglur um starfsskyldu samkvæmt ákvæðum þessa kafla. Skal að því stefnt að starfsskyldu komi sem réttlátast niður á borgarana. Ráðherra ákveður hámarkstíma fyrir skyldunám og æfingar í þágu almannavarna.

VIII. kafli. Valdheimildir á hættustundu.

23. gr. Almenn fyrirætlun á hættustundu.

Á hættustundu er lögreglustjóra heimilt að ákveða að taka í sínar hendur umferðarstjórn, banna dvöl eða umferð á ákveðnum svæðum, svo sem með því að girða af eða hindra umferð um þau, þ.m.t. tiltekna fasteignir, taka í sínar vörslur hættulega muni, vísa á brott eða fjarlægja fólk.

Fyrirætlum þessum er öllum skylt að hlíta.

24. gr. Flutningur fólks af hættusvæðum.

Ríkislögreglustjóri gefur fyrirætlun um brottflutning fólks af hættusvæði.

Nú eru fyrirætlunir gefin skv. 1. mgr. og er þá öllum skylt að halda brott á þeirri stundu, á þann hátt og til þess móttökustaðar sem ákveðinn er. Engum er heimilt án sérstaks leyfis að fara af móttökustað.

25. gr. Heimild til leigunáms.

Ráðherra getur, þegar hættu ber að garði, ákveðið að taka leigunámi fasteignir eða lausafé í eigu einkaaðila, í þágu almannavarna, enda komi bætur fyrir eftir samkomulagi eða á grundvelli mats samkvæmt lögum um framkvæmd eignarnáms. Stofnunum ríkis og sveitarfélaga er skylt á hættustundu að ljá til almannavarna fasteignir og lausafármuni, eftir því sem við verður komið, án sérstaks endurgjalds.

Heimild skv. 1. mgr. felur enn fremur í sér að gera má hverjar þær breytingar á viðkomandi fasteignum eða lausafjármunum sem þörf er á til að þær komi að tilætluðum notum í þágu almannaþarna.

26. gr. Skyldur eigenda og umráðamanna húsnæðis.

Ríkislögreglustjóra er heimilt, ef brýna nauðsyn ber til, að gefa eiganda eða umráðamanni húsnæðis fyrirmæli um að taka við fólki sem flutt hefur verið af hættusvæði, veita því hússaskjól og annan viðurgjörning eftir því sem aðstæður krefjast.

Sveitarfélag sem flutt er frá greiðir kostnað vegna húsnæðis og fæðis, sem látið er í té samkvæmt þessari grein, en á kröfu um endurheimt á hendur þeim sem fyrirgreiðslunnar hafa notið.

27. gr. Um fyrirmæli um sölu og dreifingu nauðsynja.

Ríkisstjórninni er heimilt, ef almannaheill krefur vegna hættu á náttúruhamförum, far-sóttum, hernaðaraðgerðum, hryðjuverkum eða annarrar hættu, að gefa út fyrirmæli um sölu og dreifingu nauðsynja sem til eru í landinu eða taka eignarnámi matvæli, eldsneyti, varahluti, lyf og aðrar nauðsynjar sem hætta er á að gangi fljótt til þurrðar.

IX. kafli. Rannsóknarnefnd almannaþarna.

28. gr. Skyldur rannsóknarnefndar.

Rannsóknarnefnd almannaþarna starfar sjálfstætt og óháð stjórnvöldum og öðrum rann-sóknaraðilum, ákærvaldi og dómstólum.

Rannsóknarnefnd almannaþarna skal að loknu hættuástandi rannsaka þær viðbragðs-áætlanir sem stuðst var við og viðbrögð viðbragðsaðila, þar á meðal vaktstöðvar sam-ræmdirar neyðarsvörunar, samhæfingar- og stjórnstöðvar, lögreglu, slökkviliðs, land-helgisgæslu og almannaþarnanefnda.

29. gr. Skýrsla rannsóknarnefndar.

Nú er rannsókn skv. 2. mgr. 28. gr. lokið og semur þá rannsóknarnefnd almannaþarna skýrslu til ráðherra, ríkislögreglustjóra og allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis um niðurstöður nefndarinnar, tillögur og annað sem nefndinni þykir máli skipta.

Skýrslan skal kynnt hlutaðeigandi almannaþarnanefnd og sveitarstjórnnum og birt opinber-lega að virtum ákvæðum 31. gr. og ákvæðum upplýsingalaga.

Skýrslum rannsóknarnefndar almannaþarna skal ekki beitt sem sönnunargögnum í opinberum málum.

30. gr. Skipan rannsóknarnefndar almannaþarna.

Alþingi kýs þrjú menn og þrjú varamenn hlutfallskosningu til fimm ára til setu í rannsóknarnefnd almannaþarna. Nefndin kýs sér formann. Með nefndinni starfar maður sem skal fullnægja skilyrðum til að gegna embætti héraðsdómara.

Rannsóknarnefnd almannaþarna skal virða þagnarskyldu um þau atvik sem henni eða starfsmönnum hennar verða kunn vegna starfa fyrir nefndina. Tekur þetta til hvers konar upplýsinga um einkahagi manna og annarra upplýsinga sem leynt eiga að fara vegna

lögmætra einka- og almannahagsmuna. Þagnarskylda helst þótt látið sé af störfum í þágu nefndarinnar.

31. gr. Heimildir rannsóknarnefndar.

Rannsóknarnefnd almannavarna skal hafa óhindraðan aðgang að gögnum viðbragðsaðila almannavarna og er þeim skylt að veita nefndinni hverjar þær upplýsingar sem hún óskar.

Rannsóknarnefndinni er óheimilt að veita aðgang að trúnaðargögnum sem nefndin aflar í tengslum við rannsókn einstakra mála. Til trúnaðargagna teljast m.a. álitserðir, sem aflað hefur verið í tengslum við rannsókn máls, og skýrslur vitna og annarra aðila.

Að öðru leyti en greinir í ákvæðum þessa kafla skal í starfi nefndarinnar fara eftir lögum um rannsóknarnefnd umferðarslysa eftir því sem við á.

X. kafli. Um skiptingu kostnaðar vegna almannavarna.

32. gr. Skipting kostnaðar á milli ríkisvalds og sveitarfélaga o.fl.

Kostnaður vegna skyldna ríkisins skv. II., III., VI. og IX. kafla laga þessara greiðist úr ríkissjóði. Kostnaður vegna verkefna sveitarfélaganna skv. IV. og VI. kafla greiðist af hálfu sveitarfélaga.

Ef sveitarfélög hafa samstarf um skyldur sínar samkvæmt þessum lögum þá skal skipta kostnaði á milli þeirra samkvæmt íbúatölu.

XI. kafli. Refsiákvæði.

33. gr. Hver sá sem uppvís er að því að gefa af ásetningi eða stórkostlegu gáleysi ranga tilkynningu til samhæfingar- og stjórnstöðvar skv. V. kafla laga þessara eða viðbragðsaðila almannavarna eða misnota að öðru leyti þjónustu þessara aðila varðandi almannavarnir skal sæta refsingu skv. 120. gr. og 120. gr. a almennra hegningarlaga.

XII. kafli. Reglugerð og gildistaka.

34. gr. Ráðherra setur með reglugerð nánari ákvæði um flokkun almannavarnastiga almannavarna, inntak þeirra og viðbrögð, um frekara skipulag samhæfingar- og stjórnstöðvar og þjónustumiðstöðva skv. V. kafla að höfðu samráði við Samband íslenskra sveitarfélaga, um öryggiskröfur neyðarfjarskiptakerfis samhæfingar- og stjórnstöðvarinnar, um störf stjórnar samhæfingar- og stjórnstöðvar og samhæfingar- og stjórnstöðvarráðs, svo og hverjir skuli teljast viðbragðsaðilar almannavarna.

Þá setur ráðherra, að fenginni tillögu ríkislögreglustjóra, reglugerð um efni og gerð viðbragðsáætlana skv. 15. og 16. gr. Ráðherra er og heimilt að kveða í reglugerð nánar á um samræmda gerð og samningu einstakra viðbragðsáætlana, fjölda æfinga og tengsl við almannavarnastig.

Ráðherra setur í reglugerð nánari ákvæði um starfsemi rannsóknarnefndar um almannavarnir, svo sem hver skuli kalla á rannsókn nefndarinnar, hafi hún ekki sjálf frumkvæði að rannsókn, og um vinnslu persónuupplýsinga hjá nefndinni að svo miklu leyti sem hún fellur ekki undir lög um persónuvernd og meðferð persónuupplýsinga.

Forsætisráðherra setur reglugerð um starfshætti almannavarna- og öryggismálaráðs í samráði við ráðherra.

35. gr. Lög þessi öðlast gildi 1. júní 2008.

Reglugerðir og önnur stjórnvaldsfyrirmæli sem sett eru samkvæmt eldri lögum skulu halda gildi sínu að svo miklu leyti sem þau fara ekki í bága við lög þessi. Þá skulu samningar sem gerðir voru í tíð eldri laga halda gildi sínu uns þeir verða endurskoðaðir af hálfu sammingsaðila.

Ákvæði til bráðabirgða. Reglur skv. 1. mgr. 5. gr. skal setja eigi síðar en í árslok 2009. Fram að þeim tíma skulu gilda reglur sem dómsmálaráðherra setur eftir tillögum ríkis-lögreglustjóra.

Fylgiskjal 3. Alþjóðlegt samstarf

Ísland tekur þátt í margvíslegu alþjóðlegu samstarfi á sviði almannavarna- og öryggismála, m.a. á vettvangi Norðurlanda- og Evrópusamstarfs, Atlantshafsbandalagsins, Interpol og Sameinuðu þjóðanna. Samstarf þetta byggist iðulega á milliliðalausum samskiptum stofnana við samstarfsaðila erlendis á grundvelli alþjóðasamninga eða tvíhliða samninga.

Norðurlandasamstarf.

- Lögreglusamvinna Norðurlandanna.
- Norðurskautsráðið.
- Norðurlandaráð. Vegna sameiginlegra hagsmuna og landfræðilegrar nálægðar hafa Norðurlöndin sammælt um aukna samvinnu á sviði utanríkis- og öryggismála.
- Almenn samstarf almannavarna Norðurlanda um fræðslu, samvinnu og rannsóknir.
- NORDRED, samstafssamningur Norðurlanda varðandi leit og björgun og almannavarnir.
- Norræn samvinna á sviði utanríkis- og öryggismála. – Stoltenberg skýrsla.
- HAGA sem er viljayfirlýsing ráðherra um aukið samstarf Norðurlandanna á sviði almannavarna. Samstarf í vinnuhópum sem snúa að SEG efnum, markvissri miðlun upplýsinga, menntun og fræðslu.
- Samstöðuyfirlýsing Norðurlanda: Megininntak yfirlýsingarinnar felst í því að verði eitthvert landanna fyrir áfalli, t.a.m. náttúruhamförum, hamförum af mannavöldum, netarásum eða hryðjuverkum, munu hin löndin koma til aðstoðar þegar eftir því er leitað. Þessar áherslur í norrænni samvinnu eru í samræmi við öryggis- og varnarhagsmuni hvers einstaks ríkis og styðja gildandi Evrópu- og Norður-Atlantshafs samvinnu.

Evrópusamstarf.

- Evrópsk lögreglusamvinna innan Schengen.
- Almannavarnasamstarf Evrópu (Civil Protection Mechanism).
- Sóttvarnastofnun Evrópusambandsins.
- EUROPOL (Evrópska lögreglustofnunin).
- FRONTEx (Landamærastofnun Evrópu).
- PWGT – (Police Working Group on Terrorism).
- Baltic Sea Task Force.

Atlantshafsbandalagið (NATO).

- CEPC (Almannavarnanefnd NATO).
- CIC (Civil Intelligence Committee).

Interpol.

Sameinuðu þjóðirnar.

- OCHA (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs). Samræmingarskrifstofa aðgerða SP í mannúðarmálum.
- WHO. Alþjóða heilbrigðismálastofnunin.
- UNISDR. Stofnun Sameinuðu þjóðanna um áhættuminnkandi aðgerðir. Fylgiskjal 4 – Viðbragðsaðilar. Lögbundið hlutverk og viðbúnaður

Fylgiskjal 4. Stofnanir

Lögreglan

Lögreglan er sú stofnun þjóðfélagsins sem hefur með höndum löggæslu í víðustu merkingu og gegnir lykilhlutverki í öryggis- og viðbragðskerfi þjóðarinnar. Hlutverk lögreglunnar er að gæta almannaöryggis og tryggja réttaröryggi: Stemma stigu við afbrotum, vinna að uppljóstran brota, greiða götu borgaranna, veita yfirvöldum aðstoð við framkvæmd starfa sinna og að halda uppi almannafriði og allsherjarreglu. Þá annast lögreglan landamæravörslu og stendur á þeim vettvangi frammi fyrir auknum kröfum vegna mikillar fjölgunar farþega sem leið eiga um landið.

Þátttaka lögreglunnar í alþjóðlegu samstarfi gegn alþjóðlegri glæpastarfsemi hefur reynst mjög mikilvæg við rannsókn glæpamála hérlendis og erlendis. Um er að ræða samstarf á vettvangi norrænna lögregluliða, evrópsku lögreglunnar innan Europol og Schengen og alþjóðalögreglunnar Interpol. Þá tekur lögreglan þátt í starfi Landamærastofnunar Evrópu, Frontex.

Hafin er vinna á vegum innanríkisráðuneytisins við gerð nýrrar löggæsluáætlunar. Í henni verður fjallað um helstu áherslupætti í störfum lögreglunnar til lengri tíma á grundvelli áhættuskoðunar með hliðsjón af lögbundnum markmiðum lögreglunnar.

Lögreglustjórar

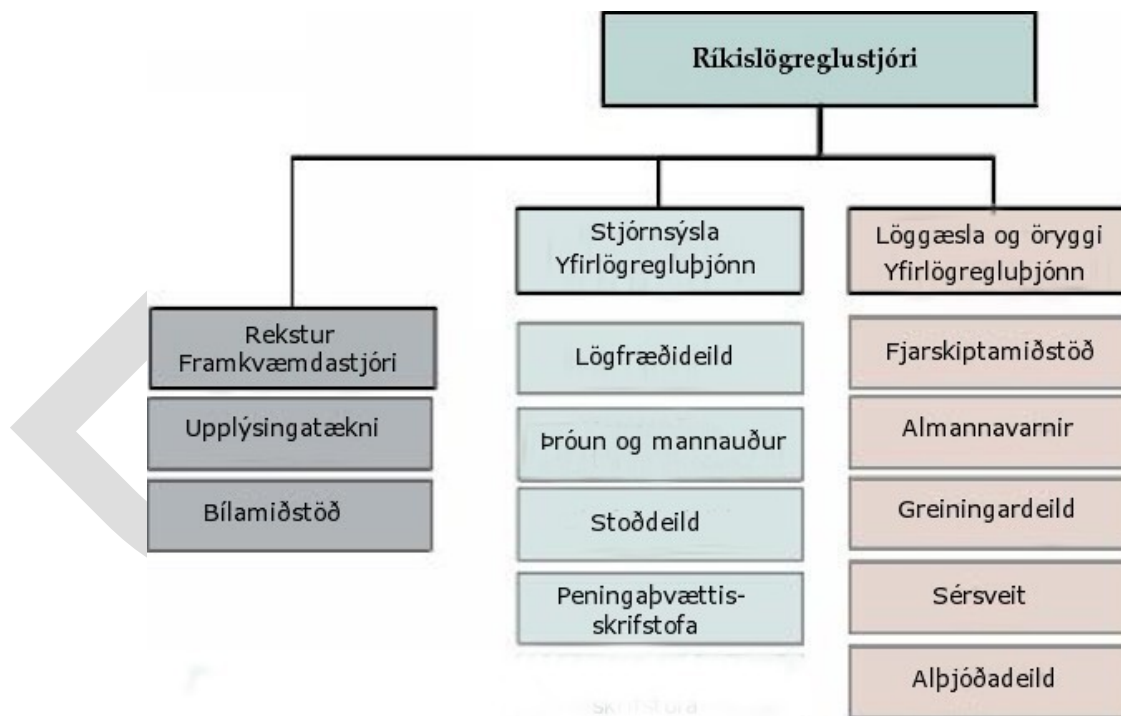
Landinu er skipt í 15 lögregluumdæmi. Lögreglustjórar annast stjórn og rekstur lögreglunnar í umdæmum sínum og bera ábyrgð á framkvæmd daglegra lögreglustarfa innan þeirra. Lögreglustjórar annast landamæravörslu innan síns umdæmis, stjórna og bera ábyrgð á leitar- og björgunaraðgerðum á landi og leiða aðgerðastjórn almannavarna í héraði. Lögreglumenn hafa lögregluvald hvar sem er á landinu.

Ríkislögreglustjóri

Ríkislögreglustjóri fer með málefni lögreglunnar í umboði innanríkisráðherra, sem er æðsti yfirmaður lögreglunnar, svo sem nánar er tilgreint í lögreglulögum. Ríkislögreglustjóri annast samhæfingu lögreglu og aðstoðar lögregluliðin auk þess að starfrækja miðlæga lögreglustarfsemi.

Ríkislögreglustjóri gegnir veigamiklu hlutverki á sviði almannaöryggis. Við embættið er starfrækt fjarskiptamiðstöð, sérsveit, greiningardeild, almannavarnadeild og alþjóðadeild. Reynslan hefur sýnt að styrkur er fólgin í því að hafa þessa starfsemi undir einni stjórn þar sem verkefnið skarast með ýmsu móti.

Mynd 5. Skipurit embættis ríkislögreglustjóra

Heimild: Innanríkisráðuneytið.

Skipulagið fellur þannig að því sem kallað hefur verið heildarsýn yfir ógnir (e. „all hazard approach“) á almannavarnasviði þar sem viðbúnaður þarf að vera af því tagi að fyrir hendi sé nægileg geta til takast á við hvort heldur eru afleiðingar náttúruhamfara, tæknibilana eða áfalla af mannavöldum.

Fjarskiptamiðstöð ríkislögreglustjóra veitir öllum lögregluliðum mikilvægan stuðning. Miðstöðin tekur á móti neyðartilkynningum til lögreglu, annast útkallsstýringu alls útkallsliðs lögregluembættanna og stýrir fyrstu aðgerðum lögreglu þegar hættu ber að höndum. Þá er fjarskiptamiðstöðin aðgerðarstjórnstöð ríkislögreglustjóra vegna öryggismála. Hún er samtengd starfsemi samhæfingar- og stjórnstöðvar almannavarna og hluti af áhöfn hennar.

Almannavarnadeild RLS

Frá árinu 2003 hefur ríkislögreglustjóri farið með málefni almannavarna í umboði innanríkisráðherra. Hann hefur eftirlit með gerð viðbragðsáætlana og æfingum samkvæmt þeim, lýsir yfir almannavarnaástandi og virkjar viðbragðskerfi almannavarna þegar þörf er á. Hann fer með stjórn almannavarna aðgerða á landsvísu og hefur víðtækar heimildir samkvæmt almannavarnalögum til björgunar mannlífa og eigna. Ríkislögreglustjóri gegnir því miðlægu hlutverki á sviði almannavarna og öryggismála og starfrækir almannavarnadeild. Deildin samræmir og samhæfir vinnu þeirra aðila sem að almannavörnum og öryggismálum koma. Það felur í sér víðtækt samstarf við stofnanir og félagasamtök. Markmiðið er að tryggja öryggi almennings með öflun upplýsinga ásamt vöktun, greiningu og mati á hættu. Í þessu felast m.a. eftirtalin verkefni:

- Áhættuskoðanir þar sem leitast er við að greina og meta hugsanlegar afleiðingar náttúruvár, umhverfisóhappa, hópslysa, hruns fjarskipta- og tölvukerfa, auk hryðjuverka.
- Að upplýsa almenning um hættur, hvernig eigi að varast þær og draga úr afleiðingum þeirra.
- Hafa umsjón með að viðbragðs- og rýmingaráætlanir séu útbúnar í samvinnu við hlutaðeigandi aðila.
- Að samhæfa, undirbúa og standa að æfingum og þjálfun viðbragðsaðila og tryggja að nauðsynleg úrræði séu til staðar.
- Að bregðast skjótt og örugglega við og stjórna aðgerðum þegar neyðarástand skapast.
- Að vinna með viðbragðsaðilum, almenningi, vísindamönnum og stjórnvöldum með það að markmiði að lágmarka tjón.
- Áætlunargerð og aðstoð við endurreisn eftir áfall. Koma aftur á eðlilegu ástandi í samvinnu við hlutaðeigandi aðila.
- Að vinna á alþjóðlegum vettvangi að uppbyggingu og eflingu almannaöryggis.

Samhæfingar- og stjórnstöð almannavarna. Við embætti ríkislögreglustjóra er starfrækt sérstök samhæfingar- og stjórnstöð almannavarna. Þaðan fer fram samhæfing almannavarnaviðbragða á hættustundu þegar almannavarnaástand ríkir en ekki síður við stærri aðgerðir á sviði almannaöryggis, s.s. vegna leitar og björgunar.

Reynslu af samstarfi allra viðbragðsaðila í samhæfingar- og stjórnstöð almannavarna ber að nýta við framkvæmd almannavarna- og öryggismálastefnu stjórnvalda. Þar hefur byggst upp mikil þekking og reynsla í hamförum síðustu ára sem mun koma að góðum notum við ráðgjöf til viðbragðsaðila við áhættugreiningu og mótvægisáðgerðir.

Mikilvægt er að samhæfingar- og stjórnstöð almannavarna sé búin öflugum og öruggum fjarskiptabúnaði.

Greiningardeild ríkislögreglustjóra rannsakar landráð og brot gegn stjórnskipan ríkisins og æðstu stjórnvöldum. Deildin leggur reglulega mat á skipulagða glæpastarfsemi og hættu á hryðjuverkum. Þá annast greiningardeildin bakgrunnsskoðanir og útgáfu öryggisvottana samkvæmt heimildum í varnarmálalögum, loftferðalögum og öðrum sérlögum.

Þegar Varnarmálastofnun var lögð niður færðust verkefni hennar við hættumatsgerð og sem þjóðaröryggisstjórnvald (National Security Authority, NSA) til ríkislögreglustjóra. Greiningardeildin hefur haft þessi verkefni með höndum og hefur sú tilhöggun gefist vel. Ríkislögreglustjóri tekur þátt í margvíslegu alþjóðlegu samstarfi um öryggismál. Má þar nefna samstarf við öryggisþjónustustofnanir lögreglu á Norðurlöndum, samstarf innan borgaralegrar greiningardeildar NATO (NATO Civilian Intelligence Committee), einnig innan PWGT (Police Working Group on Terror), sem er samstarfsvettvangur Evrópuríkja gegn hryðjuverkum, og Europol.

Sérsveit ríkislögreglustjóra er sérþjálfað lögreglulið sem sinnir vopnuðum lögreglustörfum og öryggismálum, þar með talið vegna hryðjuverkaógnna og stórfelldra ofbeldisbrota. Sveitin aðstoðar lögregluliðin hvarvetna á landinu, annast m.a. handtökur hættulegra brotamanna og hústökuaðgerðir vegna fíkniefnamála. Þá er sérsveitin liðsstyrkur fyrir almannavarnardeild þegar neyðarástand skapast. Hún gegnir megin viðbúnaðarhlutverki varðandi hryðjuverkavarnir, s.s. vegna árása, sprengjutilræða, gíslatöku, flugrána og sjórána. Sveitin ber þannig ábyrgð á aðgerðum vegna hryðjuverkaviðbúnaðar á sjó og

landi og undir hana falla samningaviðræður við gíslatöku, viðbúnaður vegna sprengju- tilfella og öryggisgæsla þegar á þarf að halda, vegna opinberra heimsókna frá útlöndum.

Alþjóðadeild annast alþjóðasamskipti og boðskipti á sviði löggæslu og er þjónustu- og tengslaskrifstofa vegna alþjóðlegs samstarfs. Deildin fer með hlutverk Sirene-skrifstofu vegna Schengen-samstarfsins. Aðildarríkin starfrækja öll slíkar skrifstofur (SIRENE. Supplementary Information Request on National Entry). Starfsmenn fara yfir og leggja mat á allar upplýsingar sem skráðar eru í gagnabanka Schengen. Skrifstofur þessar eru einnig eins konar miðpunktur lögregluembættanna í viðkomandi landi, sem og gagnvart öðrum Schengen-löndum þegar dreifa skal upplýsingum í gegnum gagnabankann. Þá annast alþjóðadeild það verkefni að vera landsskrifstofa Íslands fyrir samstarfið við Interpol og Europol. Embætti ríkislögreglustjóra sinnir að auki margvíslegu samstarfi lögregluliða á Norðurlöndunum. Þátttaka í samvinnu á grundvelli Schengen-samstarfsins og rekstur gagnagrunna lögreglu er einn af mikilvægustu þáttum í starfi alþjóðadeildarinnar. Deildin kemur að landamæravörslu með yfirferð á áhafna- og farþegalistum skipa sem koma til landsins frá löndum utan Schengen-svæðisins. Hún sér einnig um flutning einstaklinga sem sæta framsali til og frá landinu. Þá annast deildin framkvæmd á fylgd fólks úr landi sem sætt hefur brottvísun Útlendingastofnunar á grundvelli útlendingalaga og veitir lögreglustjórum aðstoð vegna frávísunar lögreglu á landamærum við framkvæmd landamæravörslu.

Landhelgisgæsla

Landhelgisgæslan gegnir lykilhlutverki í löggæslu- og öryggismálum hér á landi. Með öflugri öryggisgæslu og löggæslu, eftirliti, leit og björgun ber Landhelgisgæslunni að stuðla að öryggi sjófarenda, fólksins í landinu og verndun auðlinda. Meginhlutverk Gæslunnar, samkvæmt lögum sem um hana gilda, er að fara með löggæslu og öryggisgæslu á hafsvæðinu í kringum landið og gæta ytri landamæra. Samkvæmt samþykktum Alþjóðasiglingamálastofnunarinnar (IMO) ber Landhelgisgæslan ábyrgð á leitar- og björgunarstarfi vegna skipa og loftfara á geysistöru svæði á Norður-Atlantshafi. Svæðið er 1,9 milljón ferkílómetra að stærð, mun umfangsmeira en íslenska efnahagslögsagan er og má sjá umfang leitarsvæðisins á eftirfarandi mynd.

Mynd 6. Leitarsvæði Landhelgisgæslunnar

Landhelgisgæslan er mikilvægur hluti af viðbúnaði almannavarna og löggæslu- og öryggiskerfisins. Á undanförunum árum hefur verið unnið að því að efla viðbúnað Gæslunnar og býr hún nú yfir öflugum skipa- og flugkosti og vel þjálfuðu starfsfólki. Viðbragðsgeta hennar hefur eflst til mikilla muna á síðustu árum með nýrri flugvél og nýju varðskipi sem eru búin fullkomnum tækjabúnaði. Gæslan er því betur í stakk búin en áður til að sinna hlutverki sínu, hvort heldur sem horft er til gæslu landhelginnar, björgunarstarfa eða mengunarvarna. Þá verður hugað að því hvernig nota megji í ríkari mæli þá tækni sem felst í fjareftirlitskerfum til að afla vitneskju um alla skipaumferð innan efnahagslögsögunnar þannig að eftirlit verði markvissara.

Grunneiningar Landhelgisgæslunnar eru:

Stjórnstöð Landhelgisgæslunnar er miðstöð starfseminnar. Þar er öll starfsemin samhæfð. Stjórnstöðin er fjarskiptastöð fyrir varðskip, gæsluloffför, sprengjudeild og aðrar einingar stofnunarinnar og jafnframt einingar erlendra öryggisstofnana sem eru á hafsvæðinu við Ísland. Einnig er stjórnstöðin tengiliður við björgunar- og öryggisstofnanir í nágrennaríkjunum. Hún sér um alla neyðarsímsvörun fyrir Landhelgisgæsluna og boðar gæslueiningar og viðbragðsaðila í útköll, samhæfir verkefni þeirra og sér um fjarskipti.

Stjórnstöðin er björgunarstjórnstöð sjófarenda og lofffara (Joint Rescue Coordination Centre, JRCC - Ísland) sem er sameiginleg eining MRCC (Maritime transport safety and security co-ordination Centre) og ARCC (Aeronautical Rescue Co-ordination Centre). Hún er ábyrg fyrir skipulagningu leitar- og björgunarþjónustu fyrir sjófarendur og loffför og samhæfingu framkvæmdar leitar- og björgunaraðgerða innan íslenska leitar- og björgunarsvæðisins. Í almannavarnartilfellum er samhæfingarstöð almannavarna m.a. mönnum starfsmönnum stjórnstöðvar.

Stjórnstöð Landhelgisgæslunnar er fjareftirlits- og fiskveiðieftirlitsstöð þar sem fjareftirlitskerfi vegna siglinga, fiskveiða og mengunar eru vöktuð. Hún er móttökustöð tilkynninga frá innlendum og erlendum skipum vegna siglinga þeirra um lögsöguna, komu þeirra til hafna vegna Schengen-samkomulagsins og siglingaverndar. Stöðin er samskiptaaðili við hafnaryfirvöld vegna siglinga- og hafnarverndar, kemur á framfæri tilkynningum um siglingaöryggi til sjófarenda, tekur á móti tilkynningum vegna mengunar og annarra þátta sem lúta að öryggi siglinga. Þannig hefur stjórnstöðin heildaryfirsýn yfir skipaumferð innan og við efnahagslögsögu Íslands.

Landhelgisgæslan fer með stjórn allra verkefna Vaktstöðvar siglinga (VSS) samkvæmt þjónustusamningi við Siglingastofnun Íslands.

Varðskip Landhelgisgæslunnar eru öflug björgunar- og löggæsluskip, hönnuð til starfa á erfiðu hafsvæði við Ísland. Þau sinna daglegu eftirliti í efnahagslögsögunni auk leitar og björgunar, aðstoðar við skip, sjófarendur og íbúa í dreifðum byggðum. Skipin eru mikilvægur þáttur í viðbragðskerfi almannavarna og lykileiningar þegar almannavarnaástand verður á sjó. Varðskipin eru öflug flutningatæki auk þess sem hægt er að útbúa þau sem færanlega stjórnstöð. Þá geta þau með vélabúnaði sínum framleitt rafmagn sem setja má inn á dreifikerfi sveitarfélaga og landshluta. Áhafnir varðskipanna eru þjálfaðar til löggæslu, leitar og björgunar, slökkvistarfa, köfunar, aðstoðar við björgun á landi, mengunarvarnir og fleiri þætti sem varða öryggisgæslu á sjó. Varðskipið Þór er sérstaklega öflugt með ofangreinda þætti í huga.

Flugvél Landhelgisgæslunnar er langdræg eftirlits-, leitar- og björgunarvél, hönnuð fyrir erfiðar aðstæður á norðurslóðum. Hún er sérstaklega búin til leitarflugs. Hægt er að sinna

vettvangsstjórn frá flugvélinni og er hún hugsuð sem fyrsta vettvangsstjórnunar- og leitareining á vettvang slysa á sjó. Mögulegt er að flytja 22 farþega eða 2-3 sjúkrabörur og nýttist vélin þannig bæði til flutnings á björgunarliði og sjúklingum. Flugvélín er búin fullkominni ratsjá sem getur kortlagt mannvirki á landi og breytingar á landi og jöklum. Þannig er hægt að vakta flóðasvæði og eldstöðvar úr öruggri fjarlægð. Hún getur virkað sem endurvarpi fyrir neyðarfjarskiptakerfi á sjó og landi (Tetra).

Þylur Landhelgisgæslunnar eru ein öflugustu björgunartæki landsins, hvort sem er á sjó eða landi. Gæslan hefur yfir að ráða þremur björgunarþylur sem eru hannaðar til löggæslu, leitar og björgunar. Leitast er við að hafa tvær mannaðar þylur til taks hverju sinni. Áhafnir þylanna eru tvær, önnur er ávallt mönnuð lækni en auk þess eru tveir sjúkraflutningamenn í hvorri áhöfn.

Þylusveitin æfir reglulega með öðrum viðbragðsaðilum á sjó og landi og eru virkar áætlanir um samstarf hennar og annarra björgunaraðila, eins og t.d. undanfarasveitir Landsbjargar og Slökkviliðs höfuðborgarsvæðisins. Þylurnar nýtast ekki eingöngu við björgunarstörf, þær eru einnig gagnlegar við eftirlit með eldstöðvum og flóðasvæðum og eru notaðar til að þjónusta jarðskjálftamæla.

Sprengjusveit Landhelgisgæslunnar sér um að gera óvirkar og eyða sprengjum sem finnast á sjó og landi. Þegar um sprengjueyðingu og tengd verkefni á landi er að ræða vinnur sveitin í samvinnu við lögreglu, svo sem í verkefnum sérsveitarinnar við öryggisgæslu og sprengjuleit í höfnum, meðhöndlun á hættulegum varningi flugsveita er sinna loftrýmisgæslu. Þjálfun í meðferð skotvopna og köfunarþjálfun áhafna Landhelgisgæslunnar er í höndum sprengjusveitarinnar.

Lofthelgis- og öryggismálasvið Landhelgisgæslunnar annast til bráðabirgða daglega framkvæmd öryggis- og varnartengdra verkefna hér á landi samkvæmt varnarmálalögum á grundvelli samkomulags innanríkisráðherra og utanríkisráðherra. Verkefnin lúta m.a. að daglegum rekstri varnar-, öryggis- og upplýsingakerfa NATO hér á landi og íslenska loftvarnakerfisins, rekstri öryggissvæða og mannvirkja, Vegna þessara verkefna starfrækir Landhelgisgæslan stjórnstöð og mannvirki í Keflavík og ratsjár- og fjarskiptastöðvar því tengdu hérlendis. Ratsjár- og fjarskiptastöðvarnar eru búnar fullkomnum ratsjárefirlitsbúnaði til eftirlits með flugumferð, fjarskiptabúnaði til samskipta milli stjórnstöðvar á öryggissvæðinu á Keflavíkurflugvelli við herflugvélar og herskip, m.a. með gagnatengingum sem einnig tengja stjórnstöðina við herskip og herflugvélar. Lofthelgis- og öryggismálasvið er ávallt með upplýsingar um ferðir herskipa og herloftfara við Ísland. Á öryggissvæði Landhelgisgæslunnar í Keflavík er aðstaða til að setja upp björgunarmiðstöð, t.d. fyrir erlenda björgunaraðila.

Alþjóðlegt samstarf. Landhelgisgæslan hefur um árábil tekið þátt í alþjóðlegu samstarfi um öryggi á Norður-Atlantshafi. Gæslan er einn af stofnaðilum North Atlantic Coast Guard Forum, sem er alþjóðlegt samstarf löggæslu-, eftirlits- og öryggisstofnana á Norður-Atlantshafi. Landhelgisgæslan er í samstarfi við strandgæslur nágrannaríkja á sviði vöktunar, löggæslu, leitar og björgunar. Þá hefur Landhelgisgæslan yfirtekið ýmis verkefni sem Varnarmálastofnun hafði á sinni könnu. Þannig sinnir Landhelgisgæslan rekstri íslenska loftvarnakerfisins, þar sem fram fer m.a. vöktun umferðar um íslenskt loftrými með frumratsjám, og er þar af leiðandi í samskiptum við herstjórnarstöðvar NATO.

Til að styrkja samstarf við grannríki hefur verið gerður samstarfssamningur við Dani og Norðmenn um eftirlit, leit og björgun á Norður-Atlantshafi og einnig við bandarísku strandgæsluna. Við brotthvarf bandaríska herliðsins frá Keflavíkurflugvelli haustið 2006 tókst Landhelgisgæslan á hendur aukna ábyrgð í öryggismálum og sinnir nú allri leitar- og björgunarstarfsemi þyrlna í landinu.

Þegar horft er til starfsemi og reksturs Landhelgisgæslunnar á næstu árum verður við áhættugreiningu og gerð viðbragðsáætlana að taka mið af ógnum sem stafa af loftslagsbreytingum. Aukin skipaumferð á norðurslóðum mun krefjast vaxandi viðbúnaðar, öflugri landhelgis- og öryggisgæslu og varðstöðu um íslenska hagsmuni. Mikilvægt er að stuðla að auknu samstarfi um eftirlit og vöktun á Norður-Atlantshafi með sérstöku tilliti til mengunarslysa og annarra umhverfisógnna.

Starfsemi Landhelgisgæslunnar hefur þurft að mæta niðurskurði á fjárveitingum á undanförunum árum. Stofnunin hefur m.a. brugðist við niðurskurðinum með því að takast á hendur landamæraeftirlit á Miðjarðarhafi undir merkjum Landamærastofnunar Evrópu, Frontex. Fyrirsjáanlegt er að draga mun úr þessum verkefnum og aukin áhersla verði lögð á viðfangsefni Landhelgisgæslunnar á Norður-Atlantshafi á vegum Norðurheimskautsráðsins, einkum á sviði leitar, björgunar og mengunarslysa.

Vaktstöð siglinga

Hlutverk Vaktstöðvar siglinga er að tryggja öruggar siglingar í efnahagslögsögunni, öryggi skipa, farþega og áhafna auk þess að efla varnir gegn mengun sjávar frá skipum.

Vaktstöð siglinga var sett á fót af Siglingastofnun Íslands í samræmi við ákvæði laga um Vaktstöð siglinga. Á grundvelli samstarfssamnings Siglingastofnunar, Landhelgisgæslunnar, Neyðarlínunnar og Slysavarnafélagsins Landsbjargar var Vaktstöðin sameinuð stjórnstöð Landhelgisgæslu Íslands. Í gildi er samstarfssamningur milli Siglingastofnunar og Neyðarlínunnar en endurmat á framtíðartilhögun er hafið. Starfsemi Vaktstöðvar siglinga felst í:

- Vöktun og eftirliti sjálfvirks tilkynningarkerfis skipa (STK), þ.m.t. sjálfvirks alþjóðlegs auðkenningarkerfis skipa (AIS).
- Móttöku og miðlun tilkynninga frá skipum sem flytja hættulegan og/eða mengandi varning.
- Móttöku og miðlun neyðarkalla til viðeigandi aðila auk tilkynninga um óhöpp eða slys á sjó.
- Móttöku og miðlun tilkynninga frá farþegaskipum vegna talningar og skráningar farþega.
- Vöktun alþjóðlegs neyðar- og öryggisfjarskiptakerfis skipa (GMDSS) fyrir þjónustu alþjóðlegs viðvörðunarkerfis (NAVTEX).
- Skráningu skipa sem falla undir hafnarríkiseftirlit.
- Móttöku tilkynninga og miðlun upplýsinga um bilanir í vitakerfinu og farartálma á sjó.
- Samskiptum við hafnir sem Siglingastofnun Íslands hefur útnefnt sem neyðarhafnir.

Í Vaktstöð siglinga hefur verið lögð áhersla á að saman fari vöktun hafsvæðisins og viðbragð til þess að tryggja löggæslu á hafinu og fumlauus viðbrögð vegna leitar og björgunar.

Póst- og fjarskiptastofnun

Hlutverk Póst- og fjarskiptastofnunar er m.a. að tryggja aðgengilega og örugga fjarskiptaþjónustu fyrir alla landsmenn í upplýsingasamfélagi nútímans. Stofnunin gegnir mikilvægu öryggishlutverki gagnvart almenningi og er í samstarfi við aðra sem vinna að öryggismálum á netinu.

Póst- og fjarskiptastofnun starfrækir netöryggissveit sem er öryggis- og viðbragðshópur til verndar ómissandi upplýsingainniðum gegn netárásum. Markmið sveitarinnar er að tryggja að skilgreind öryggismörk standist þegar ógnir steðja að eða ef veilir myndast, t.d. vegna mannglegra mistaka eða skemmdarverka, sem stofna í hættu leynd, réttleika og tiltækileika upplýsinga í fjarskiptanetum. Þá er sveitinni ætlað að draga úr hættu á netárásum og öðrum öryggisatvikum eins og kostur er og sporna við og lágmarka tjón á upplýsingainniðum sem af slíku kann að hljóta.

Sveitin kallast CERT-ÍS og gegnir hlutverki CERT-netöryggissveitar fyrir Ísland. Hún er tengiliður íslenskra stjórnvalda í innlendu og alþjóðlegu samstarfi um viðbragðsvarnir vegna net- og upplýsingaöryggis. Jafnframt starfar þjónustuhópur netöryggissveitarinnar sem samanstendur annars vegar af fjarskiptafyrirtækjum sem reka almenn fjarskiptanet og/eða veita aðgang að internetinu og internetþjónustu og hins vegar rekstraraðilum upplýsingainniða sem samkvæmt sérstökum þjónustusamningi við netöryggissveitina gerast aðilar að þjónustuhópnum. Viðeigandi net hópsins mynda svonefnt netumdæmi og öryggisatvik innan þess njóta forgangs að þeirri þjónustu sem netöryggissveitin veitir.

Þá hefur PFS því almenna hlutverki að gegna að stuðla að net- og upplýsingaöryggi. Hefur stofnunin m.a. gefið út reglur um öryggi upplýsinga í almennum fjarskiptanetum, um vernd þeirra og virkni, og með því lagt grunn að skjalfestu öryggisskipulagi fjarskiptafyrirtækja. Í reglunum er gerð sú krafa til fjarskiptafyrirtækja að þau framkvæmi áhættumat og geri öryggisráðstafanir til samræmis við það. PFS framkvæmir úttektir og prófanir sem grundvallast á forsendum um gæði öryggisskipulagsins.

Framangreint fyrirkomulag grundvallast á því að um almenn fjarskiptanet sé að ræða sem eru í einkaeigu og skiptir þá ekki öllu hvort þau þjóna tilgangi fyrir almannavarnakerfið og neyðarfjarskipti. Hins vegar eru fjarskiptainniðir hluti af ómissandi upplýsingainniðum sem treyst er á þegar almannavarnaástand ríkir. Því er nauðsynlegt að opinberir aðilar hlýst skilgreini lágmarkaöryggiskröfur þeim til verndar og fjármagni eftir atvikum þann kostnað sem af slíkum kröfum hlýst.

Neyðarlínan ohf.

Hlutafélagið Neyðarlínan ohf. sem er í eigu ríkisins og Reykjavíkurborgar var stofnað um rekstur vaktstöðvar til að annast neyðarsímsvörun á grundvelli samnings við stjórnvöld. Í neyðarsímsvöruninni er tekið á móti og greindar tilkynningar um fólk, eignir og umhverfi í neyð og beiðnum um aðstoð komið áfram til viðeigandi aðila: lögreglu, slökkviliðs, björgunarsveita og sjúkraflutningaliðs auk boðunar á annari neyðaraðstoð.

Siglingastofnun

Siglingastofnun Íslands fer með framkvæmd siglingaverndar ásamt tollyfirvöldum, ríkislögreglustjóra, Landhelgisgæslu, Vaktstöð siglinga, útgerðum og höfnum. Siglingastofnun ber m.a. ábyrgð á eftirtöldum atriðum:

- Staðfesta áhættumat útgerða fyrir íslensk skip og áhættumat hafnaraðstöðu fyrir hafnir.
- Staðfesta verndaráætlanir útgerða fyrir íslensk skip og verndaráætlun hafnaraðstöðu fyrir hafnir.
- Hafa eftirlit með virkni verndaráætlana íslenskra skipa og hafnaraðstöðu.
- Gert sé áhættumat vegna siglinga innan íslenskrar efnahagslögsögu.
- Gerð sé siglingaverndaráætlun fyrir Ísland og hún endurskoðuð reglulega.

Markmið siglingaverndar er að tryggja vernd skipa, áhafna, farþega, farms og hafnaraðstöðu fyrir hvers kyns ógn af hryðjuverkum og öðrum ólögmetum aðgerðum og sjá um framkvæmd ráðstafana samkvæmt ákvæðum alþjóðasamþykktar um öryggi mannlífa á hafinu (SOLAS 1974), auk alþjóðakóða (ISPS Code) um skipa- og hafnavernd.

Ríkislögreglustjóri ákveður vástig um borð í íslenskum skipum og í höfnum. Þegar ógn steðjar að ákveður ríkislögreglustjóri hækkun vástigs að höfðu samráði við Siglingastofnun og Landhelgisgæslu nema þegar um bráðatilvik er að ræða en þá tekur hann ákvörðun einn. Þegar vástig er hækkað í höfnum eða um borð í skipum ákveður ríkislögreglustjóri hvenær hann tekur við stjórn aðgerða samkvæmt viðeigandi verndaráætlun og almennum lögum um lögregluaðgerðir. Auk þess annast ríkislögreglustjóri bakgrunnskoðanir vegna siglingaverndar og veitir Siglingastofnun umsögn um áhættumat og verndaráætlanir.

Flugmálastjórn

Flugmálastjórn annast eftirlit með framkvæmd flugverndar í samræmi við lög, reglugerðir og alþjóðlegar skuldbindingar á því sviði. Markmið flugverndar er að koma á og gera viðeigandi ráðstafanir til að koma í veg fyrir ólöglegar aðgerðir sem beinast gegn almenningsflugi. Margvíslegar skyldur hvíla á rekstraraðila flugvallar, flugleiðsögugjöfnustu og öðrum aðilum, m.a. lögreglu vegna flugverndarráðstafana.

Landlæknir – Sóttvarnalæknir

Embætti landlæknis ber ábyrgð á framkvæmd sóttvarna undir yfirstjórn velferðarráðherra. Sóttvarnalæknir starfar við embætti landlæknis og ber ábyrgð á sóttvörnum. Markmið sóttvarna er að vernda almenning gegn smitandi sjúkdómum og öðrum óvæntum atburðum sem ógna heilsu fólks. Hlutverk sóttvarnalæknis er:

- Að skipuleggja og samræma sóttvarnir og ónæmisaðgerðir um land allt, m.a. með útgáfu leiðbeininga um viðbrögð við farsóttum.
- Að halda smitsjúkdómaskrá til að fylgjast með útbreiðslu smitsjúkdóma með öflun nákvæmra upplýsinga um greiningu þeirra frá rannsóknastofum, sjúkrahúsum og læknum.
- Að halda skrá um sýklalyfjanotkun sem valdið getur ónæmi sýkla gegn sýklalyfjum.
- Að koma upplýsingum um útbreiðslu smitsjúkdóma, innan lands sem utan, til lækna og annarra heilbrigðisstarfsmanna með reglubundnum hætti og eftir þörfum.
- Að vera læknum og öðrum sem við sóttvarnir fást til ráðgjafar.
- Að hafa umsjón með forvörnum gegn smitsjúkdómum, m.a. fræðslu og upplýsingum til almennings.

Sóttvarnir eru eðli máls samkvæmt alþjóðlegar enda virða farsóttir engin landamæri. Íslendingar taka þátt í margvíslegu alþjóðlegu samstarfi á þessu sviði.

Geislavarnir ríkisins

Geislavarnir ríkisins hafa það hlutverk að annast öryggisráðstafanir gegn geislun frá geislavirkum efnum og geislatækjum. Stofnuninni er ætlað að tryggja nauðsynlegar öryggisráðstafanir gegn geislun frá geislavirkum efnum og geislatækjum í því skyni að takmarka skaðleg áhrif hennar og gæta þess að geislun á fólk vegna allrar starfsemi sem lög um geislavarnir taka til sé eins lítil og unnt er, að teknu skynsamlegu tilliti til efnahags- og þjóðfélagslegra aðstæðna.

Geislavarnir ríkisins annast m.a.:

- Reglubundið mat á heildargeislaálagi almennings.
- Vöktun og rannsóknir á geislavirkum efnum í matvælum og umhverfi.
- Geislunarlegan þátt viðbúnaðar við hvers kyns geislavá, m.a. greiningu á ógn af hennar völdum, samhæfingu viðbúnaðar við alþjóðleg viðmið, rekstur viðbúnaðar- og geislaælikerfa o.fl.
- Samvinnu við erlendar stofnanir á sviði geislavarna og kjarnorkumála.

Viðbúnaður Geislavarna ríkisins er fjölþættur og takmarkast ekki við heilsufarslegar afleiðingar geislavirkra efna. Á vegum stofnunarinnar fer fram eftirlit með geislavirkum efnum og notkun þeirra hér á landi. Geislun er vöktuð með fjórum síritandi mælistöðvum, einni í hverjum landsfjórðungi. Geislavarnir veita ráðgjöf til stjórnvalda, almennings og viðbragðsaðila um viðbrögð við geislavá og kostar kapps um að geta brugðist skjótt við með áreiðanlegt mat á hugsanlegum afleiðingum vegna geislavár. Hluti viðbúnaðar Geislavarna byggist á samningum og samstarfi við erlenda aðila.

Geislavarnir eru eðli máls samkvæmt alþjóðlegar enda virða geisla- og kjarnorkuslys engin landamæri. Íslendingar taka þátt í margvíslegu alþjóðlegu samstarfi um geislavarnir.

Veðurstofa Íslands

Veðurstofa Íslands er öryggisstofnun og vinnur náið með almannavarnadeild ríkislögreglustjóra. Helstu verkefni hennar eru:

- Að annast vöktun vegna náttúruvávar og gefa út viðvaranir og spár um yfirvofandi hættu af völdum veðurs og veðurtengdra þátta, jarðskjálfta, eldgosa, hlaupa, vatnsflóða og ofanflóða.
- Að annast mælingar á snjóalögum, jöklabúskap og kortlagningu á ísalögum fallvatna og stöðuvatna.
- Að annast mælingar á hvers kyns jarðhræringum, jarðspennu, kvikuhreyfingum og hægum jarðskorpuhreyfingum, auk þess að safna upplýsingum um eldgos og öskufall.
- Að kortleggja jarðskjálftavirkni landsins og fylgjast með breytingum á jarðskjálftavirkni.
- Að sinna verkefnum á sviði ofanflóðavarna, sbr. lög um varnir gegn snjóflóðum og skriðuföllum.
- Að vinna hættumat vegna náttúruhamfara að beiðni almannavarnayfirvalda eða annarra stjórnvalda.

Enn fremur er hafin vinna sem tengist gróðureldum. Markmiðið er að byggja upp vöktun á breytum sem eru fyrirboðar gróðurelda í þeim tilgangi að gera spá um hættu á þeim.

Þá fara fram rannsóknir á vegum stofnunarinnar sem hafa það að markmiði að afla þekkingar á ýmsum eðlisþáttum lofts, láðs og lagar og auka þekkingu á náttúrufari í landinu. Rannsóknirnar skila sér inn í starfsemi stofnunarinnar, s.s. með bættri vöktun og viðvörðunum vegna náttúruvárs og inn í gerð hættumats.

Vöktun á náttúrunni fer fram allan sólarhringinn alla daga ársins. Brýnt er að ekki verði rof á starfsemi stofnunarinnar þar sem viðvaranir og viðbragðsáætlanir geta komið í veg fyrir eignaspjöll eða dauðsföll.

Umhverfisstofnun

Umhverfisstofnun sinnir ýmsum verkefnum á sviði öryggismála, s.s. varðandi hollustu-hætti og mengunarvarnir, eiturefni og hættuleg efni almennt. Einnig hefur stofnunin hlutverki að gegna við framkvæmd á samningi um bann við þróun, framleiðslu, söfnun og notkun efnavopna og um eyðingu þeirra. Þá starfar hún á sviði brunavarna og sóttvarna.

Verkefni Umhverfisstofnunar eru m. a. á eftirtöldum sviðum:

- Eftirlit og leyfisveitingar.
- Samræmingarhlutverk vegna heilbrigðis- og mengunarmála.
- Söfnun og miðlun upplýsinga um ástand umhverfisins og umhverfismál.
- Umsjón með umhverfisluta EES-samningsins.
- Samning reglugerða.
- Leiðbeiningar til opinberra aðila, s.s. sveitarfélaga og fyrirtækja.
- Umsagnir vegna mats á umhverfisáhrifum og skipulags.

Matvælastofnun

Matvælastofnun (MAST) sinnir stjórnsýslu, eftirliti, fræðslu og þjónustu við sjávarútveg, landbúnað, fyrirtæki og neytendur í þeim tilgangi að stuðla að heilbrigði og velferð dýra, heilbrigði plantna og öryggi, heilnæmi og gæðum matvæla.

Stofnunin vinnur að matvælalöggjöf í samvinnu við atvinnuvega- og nýsköpunar-ráðuneytið. Löggjöf á þessu sviði er víðtæk – fjallar um heilbrigði og velferð dýra, og þ.m.t. er fiskurinn í sjónum, plöntuheilbrigði, fóður, matvælavinnslu, dreifingu og allt þar til matur er borinn á borð neytenda. Stofnunin sinnir eftirliti með frumframleiðslu búfjár-afurða, sláturhúsum, kjötvinnslum og eftirliti með sjávarafurðum. Að auki hefur hún eftirlit með öllum inn- og útflutningi á matvælum. Matvælastofnun hefur yfirumsjón með matvælaeftirliti á vegum heilbrigðiseftirlits sveitarfélaga og sinnir eftirliti með störfum dýralækna.

Verkefnaskrá MAST:

- Matvælalöggjöf og matvælaeftirlit.
- Neytendavernd og fræðslumál.
- Heilbrigði og velferð dýra.
- Heilbrigði plantna og sáðvara.
- Fóður og áburður.
- Sóttvarnir og viðbragðsáætlanir.

- Kjötmat.
- Inn- og útflutningseftirlit.
- Yfirumsjón og eftirlit með heilbrigðiseftirliti í landinu, skoðunarstofum og dýralæknþjónustu.
- Stjórnsýsluverkefni: Lögfræði, alþjóðamál, gæðastýring, beingreiðslur, búfjárefftirlit.

Björgunarsveitir

Starf björgunarsveita Slysavarnafélagsins Landsbjargar er mikilvægur þáttur í viðbragðskerfi almannavarna. Starfsemin er skipulögð á landsvísu á þann hátt að starfað er á 16 svæðum með skipulagðri svæðisstjórn. Svæðisstjórnir stjórna björgunaraðgerðum innan hvers svæðis í umboði sveitanna. Til að samræma störf svæðisstjórna á landsvísu er starfandi landsstjórn björgunarsveita sem hefur það hlutverk að samhæfa störf svæðisstjórna og getur tekið við stjórnun aðgerða á einstökum svæðum ef ástæða þykir til.

Rauði krossinn

Rauði kross Íslands er aðili að hjálparliði almannavarna, m.a. á grundvelli samnings við ríkislögreglustjóra. Í fjöldahjálp og félagslegu hjálparstarfi felst aðkoma Rauða krossins í því að starfrækja fjöldahjálparstöðvar fyrir fólk sem þarf að yfirgefa heimili sín, veita almenna skyndihjálp, taka á móti og skrá þá einstaklinga sem þurfa að yfirgefa heimili sín, taka þátt í samstarfsteymi um áfallahjálp, sálrænan stuðning og fleira mætti tína til.